

Sosyal Bilimler
Enstitüsü

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ BARIŞ İNŞASINDAKİ ROLÜ

Yüksek Lisans

Neyir AKBULUT

İSTANBUL, 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRKİYE'DEKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ BARIŞ
İNŞASINDAKİ ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

NEYİR AKBULUT

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı : PROF. DR. RAMAZAN GÖZEN
2. Üye : PROF. DR. YÜKSEL DEMİRKAYA
3. Üye : PROF. DR. ADEM ESEN

İstanbul, 2025

ÖZ

TÜRKİYE'DEKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ BARIŞ İNŞASINDAKİ ROLÜ

Sivil toplum ve demokrasi kavramı birbirini geliştirip zenginleştiren iki bağlı kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Örgütsel zenginliği olan toplumlar ancak gelişmiş demokrasilerde hayat bulup etkili bir şekilde çalışmalarını yürütebilirler. Türkiye örneğinde de sivil toplum algısının demokratikleşme yolundaki katkısının ne derece önemli olduğunu somut örneklerle görmekteyiz. Sivil toplum kuruluşlarının (STK) demokrasiye sağladığı katkının yanında barış inşa süreçlerinde de etkileri oldukça önemlidir. Özellikle dış politikaya bireyler, kamuoyu ve sivil aktörler ne kadar çok katılım gösterirlerse barışın boyutu o kadar çok güçlenir (Gözen, 2006).

STK'ların uluslararası ilişkiler disiplinindeki konumu, çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerine katkısı literatürde STK'ların barış inşası fonksiyonları üzerinden değerlendirilmektedir. STK'ların koruma, gözlem ve izleme, savunuculuk, grup içi sosyalleşme, sosyal uyum, arabuluculuk, hizmet sağlama ve deradikalizasyon gibi fonksiyonlarının barış inşa süreçlerine katkıları araştırmada Türkiye özelinde teorik ve uygulamalı örneklerle ele alınmıştır. Önce Sivil Toplum, Barış inşası, Demokratik Barış Kuramı ve STK'ların barış inşası fonksiyonları üzerine literatür taraması yapılarak kavramlar teorik olarak analiz edilmiştir. Sonrasında Türkiye'de faaliyet gösteren farklı eğilimlere sahip STK'lardan İHH, TÜSEV, Umut Vakfı'nın faaliyet raporları, yürüttükleri projeler, konuya dair yazılmış makale ve tezler incelenerek bu sivil toplum kuruluşlarının yönetim ve faaliyetleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Seçilen üç sivil toplum kuruluşunun barış inşası fonksiyonlarının uygulamada nasıl işlediği somut örneklerle değerlendirilerek karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş ve pozitif barış ile negatif barış etkileri ortaya konmuştur. Amaç Türkiye'de barış inşası kavramının sivil toplum kuruluşları tarafından nasıl işlendiği ve çalışma alanlarına ne derece etki ettiğini üç örnek STK'nın üzerinden ve yardımıyla ortaya koymaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları, Barış İnşası, Pozitif Barış, Negatif Barış, Barış İnşası Fonksiyonları

ABSTRACT

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS IN PEACEBUILDING IN TURKEY

Civil society and democracy are two interconnected concepts that enhance and enrich each other. Societies with organizational diversity can thrive and operate effectively only within advanced democracies. In the case of Turkey, the contribution of civil society perception to the democratization process is evident through concrete examples. Beyond its contribution to democracy, the role of civil society organizations (CSOs) in peacebuilding processes is also highly significant. In particular, the more the individuals, public opinion and civil society participate in foreign policy process the higher the possibility of peace is (Gözen, 2006).

In the discipline of international relations, the role of CSOs is evaluated based on their contributions to conflict resolution and peacebuilding processes. The functions of CSOs—such as protection, monitoring and observation, advocacy, intragroup socialization, social cohesion, mediation, service provision, and deradicalization—are crucial in peacebuilding. This thesis examines the contributions of these functions to peacebuilding processes in Turkey through both theoretical and practical examples. The concepts of Civil Society, Peacebuilding, Democratic Peace Theory, and the peacebuilding functions of CSOs were theoretically analyzed through a literature review. Subsequently, activity reports, projects, academic articles, and theses related to three prominent CSOs operating in Turkey—IHH (Humanitarian Relief Foundation), TÜSEV (Third Sector Foundation of Turkey), and Umut Foundation—were examined to evaluate their theoretical foundations in a comparative manner. The study assessed how the peacebuilding functions of these three selected CSOs operate in practice through concrete examples, offering a comparative analysis. It also revealed their impacts on positive peace (focusing on justice and social cohesion) and negative peace (focusing on the absence of conflict).

This comprehensive evaluation highlights the significant role of civil society organizations in both the democratization and peacebuilding processes in Turkey, presenting theoretical insights and practical findings.

Keywords: Civil Society Organizations, Peacebuilding, Positive Peace, Negative Peace, Peacebuilding Functions

TEŞEKKÜR

Öncelikle tezimin hazırlanma ve yazım sürecinde gerektiği zaman ve durumlarda bana vaktini ayıran ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ramazan GÖZEN'e teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca tezime verdikleri katkılardan dolayı tez jürisi üyeleri Prof. Dr. Yüksel DEMİRKAYA ve Prof. Dr. Adem ESEN'e, saha tecrübelerini benimle paylaşan kıymetli büyüklerim Funda OZAN AKYOL ve Şule AZAKLI'ya ve desteklerinden dolayı arkadaşlarıma teşekkür ederim.

En büyük teşekkürü aileme, bana inancını hiçbir zaman kaybetmeyen, beni her daim yüreklendiren ve bendeki sivil toplum bilincinin tohumlarını atan anneme, desteğini her zaman yanımda hissettiğim babam ve kardeşime, eşime ve biricik yavrularıma borçluyum.

Neyir AKBULUT

İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix
1. BÖLÜM: SİVİL TOPLUM KAVRAMI VE TEORİK ESASLARI.....	5
1.1. Sivil Toplum Nedir?	5
1.2. Türkiye’de Sivil Toplum.....	10
1.3 Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları.....	15
2. BÖLÜM: BARIŞ İNŞASI KAVRAMI	22
2.1 Uluslararası İlişkiler Teorisinde Barış İnşası	22
2.2. Barış İnşası Kavramı.....	26
2.3. Sivil Toplum ve Barış İnşası.....	29
3. BÖLÜM: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ BARIŞ İNŞASI FONKSİYONLARI	33
3.1. Koruma Fonksiyonu.....	33
3.2. Gözlem ve İzleme Fonksiyonu	34
3.3. Savunuculuk ve Halkla İlişkiler Fonksiyonu	35
3.4. Grup İçi Sosyalleşme Fonksiyonu	37

3.5. Sosyal Uyum Fonksiyonu	38
3.6. Kolaylaştırıcılık ve Arabuluculuk Fonksiyonu	39
3.7. Hizmet Sağlama Fonksiyonu	41
3.8. Deradikalizasyon Fonksiyonu.....	41
4. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE STK'LARIN BARIŞ İNŞA SÜREÇLERİNE KATKISI: İHH, TÜSEV ve UMUT VAKFI ÖRNEKLERİYLE	44
4.1. İHH-Umut Vakfı-TÜSEV'in Misyon, Vizyon ve Faaliyetlerinin İncelenmesi	44
4.1.1 İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (İHH)	44
4.1.2.Umut Vakfı	46
4.1.3 Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV)	48
4.2. İHH, TÜSEV ve Umut Vakfı'nın Felsefi Duruşlarının Barış İnşası Teorisi Üzerinden Karşılaştırması	49
5. BÖLÜM: İHH, UMUT VAKFI ve TÜSEV'İN STK'LARIN BARIŞ İNŞASI FONKSİYONLARINA KATKILARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	55
5.1.İHH, Umut Vakfı ve TÜSEV'in Koruma Fonksiyonuna Katkısının Analizi	55
5.1.1.İHH.....	55
5.1.2. Umut Vakfı	56
5.1.3. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV)	56
5.2. Gözlem ve İzleme, Savunuculuk Fonksiyonlarına Katkısının Analizi	57
5.2.1.İHH.....	58
5.2.2. Umut Vakfı	59
5.2.3. TÜSEV	60
5.3. Grup içi Sosyalleşme ve Sosyal Uyum Fonksiyonlarına Katkısının Analizi	61
5.3.1. İHH.....	61
5.3.2 Umut Vakfı	62
5.3.3.TÜSEV	63

5.4 Kolaylaştırıcılık ve Arabuluculuk Fonksiyonlarına Katkısının Analizi.....	63
5.4.1. İHH.....	63
5.4.2. Umut Vakfı	64
5.4.3.TÜSEV	65
5.5. Hizmet Sağlama Fonksiyonuna Katkısının Analizi	65
5.5.1.İHH.....	65
5.5.2 Umut Vakfı	67
5.5.3 TÜSEV	67
5.6. Deradikalizasyon Fonksiyonuna Katkısının Analizi.....	67
5.6.1. İHH.....	68
5.6.2.Umut Vakfı-TÜSEV.....	68
SONUÇ ve ÖNERİLER	70
KAYNAKÇA.....	75

KISALTMALAR

STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
DERBİS	: Dernekler Bilgi Sistemi
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
TÜSEV	: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
BM	: Birleşmiş Milletler
ECOSOC	: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi
OIC	: İslam İşbirliği Teşkilatı
OICHF	: İslam İşbirliği Teşkilatı İnsani Fonu
İDSB	: İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği
TGTV	: Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı
THF	: İnsani Forum
ICVA	: Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar Konseyi
SALW	: Küçük ve Hafif Silahlar
İNSAMER	: İHH İnsani Sosyal Araştırmalar Merkezi
HDP NEXUS	: İnsani Yardım-Kalkınma-Barış
WHS	: Dünya İnsani Zirvesi

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Faaliyet Alanlarına Göre Kuruluş Sayıları.....	19
Tablo 2. Karşılaştırmalı Analiz.....	50
Tablo 3. Karşılaştırmalı Somut Örnekler.....	51
Tablo 4. İHH'nın Koruma Fonksiyonu Etkileri.....	53
Tablo 5. Umut Vakfı'nın Faaliyet Yerleri ve Sayısı.....	54
Tablo 6. İHH'nın Faaliyet Yerleri ve Miktarları.....	60

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Yıllara Göre Dernek Sayıları.....	18
--	----

GİRİŞ

Bireylerin ve toplumların huzur, güven, refah ve adalet içerisinde yaşayabilmelerinin en temel değerlerinden biri “barış”tır. Savaş ve barış insanlık tarihindeki en eski olgulardan biri olmakla beraber günümüz dünyasında kitle iletişim araçlarının ve ulaşımın yaygınlaşması, silahların imha gücünün artması, savaşların kitleselleşmesi çatışmaların artmasına ve savaşların çok daha tehlikeli ve yıkıcı sonuçlar doğurmasına ortam oluşturmaktadır. Tam da bu noktada barışın korunması ve barışın inşa edilmesi süreçlerinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Dünya savaşları, devletleri barışı tesis etme amacı ile uluslararası mekanizmalar kurmaya teşvik etmekle beraber Soğuk Savaş sonrası dönemde barış inşa süreçlerinde devletlerin tek aktör olmadıkları, devlet dışı aktörlerin de resmin içerisinde yer alması gerekliliği anlaşılmaya başlanmıştır (İşbilir, 2022: 1). Devletlerin yıkıcı etkisi yüksek konvansiyonel savaşlardan kaçınma maksadı ile işlevsellik kazandığı düşünülen hibrit savaş yaklaşımında temel hedef ve strateji, devletler dışında devlet dışı aktörleri de sürece dahil ederek yeni organizasyon türleri oluşturmak ve asimetrik bir yaklaşım geliştirerek çatışma sürecini uzatmaktır (Işıkcı & Kiraz, 2020: 255). Barış halinin korunması ve inşası farklı aktörlerin katkısını gerektiren bir süreç olmakla beraber devletlerin bu sürece katkılarının yanında sivil toplum kuruluşları insani yardım ve toplumsal sorunları ele alma işlevleri dışında çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerine de aktif olarak katkı gösterebilmektedirler.

Türkiye tarihi boyunca bulunduğu coğrafya sebebiyle toplumsal ve siyasal çatışmalarla karşı karşıya kalmıştır. Kürt meselesi ve terör çatışmaları 1980’lerden beri Türkiye’nin en önemli toplumsal ve siyasal çatışmalarından biri haline gelmiştir. Güvenlik sorunu, yaşanan ekonomik kayıplar, bölgesel eşitsizlikler gibi sonuçlar doğurmuştur. Türkiye tarihinde yaşanan darbeler ve darbe girişimleri, Alevi-Sünni gerilimleri ülkemizdeki toplumsal ve siyasal çatışmaların karmaşıklığını ve çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Tüm bu yaşananlar ülkenin toplumsal yapısını şekillendirmiş ve derin izler bırakmıştır.

Türkiye’deki sivil toplumun geçmişten günümüze gelişimi demokrasi kavramının toplumda edindiği yer ile doğru orantılı olarak değişmektedir. Sivil toplum ve demokrasi birbirini besleyen kavramlardır ve barış inşası süreçlerinde sivil toplumun ne kadar hayati bir rol üstlendiği somut örnekleriyle mevcuttur. Medeniyet tarihimize bakıldığında sivil toplum kuruluşları

tarafından yerine getirilen kamu hizmetleri örnekleri görülmektedir. Vakıflar, Loncalar, Ahilik Teşkilatı, Tekkeler tarihimizde bugünkü anlayışla sivil toplum kuruluşlarının yerine var olmuş yapılanmalar olarak tanımlanabilir. Türkiye'nin sivil toplum kapasitesi ve organizasyonel gücü, geçmişte vakıfların ulusal ve uluslararası yürüttükleri faaliyetler incelendiğinde güçlü bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Demirkaya, 2018: 23-24). 19.yy'a kadar tarihimizde oldukça aktif olan vakıfların Tanzimat sonrasında etkinliğinde ciddi bir düşüş gözlenmektedir (Buluş, 2009: 25). Tek partili döneme geçişle birlikte tek tipleştirme ve homojenleştirme hareketleri var olan sivil toplumun hareket alanını daha da kısıtlamış ve gerilemesine neden olmuştur. 1961 Anayasasının sahip olduğu özgürlükçü anlayış sivil toplum kuruluşlarına daha serbest bir hareket alanı sağlamıştır. 1971-1973 ve 1980 darbeleri bu süreci tekrar sekteye uğratmış ve Türkiye'deki devlet merkezli modernleşme süreci sivil toplumun tabandan gelişmesine engel olmuştur. 1990'lı yıllara geldiğimizde ülkemizde demokratikleşme adına atılan adımlar ve dünyadaki küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği dinamikler, ekonomide serbest pazar anlayışının benimsenmesi, sivil toplumun Batılı anlamda gelişmesine olanak sağlamıştır. 1990'lı yıllardan günümüze sivil toplum zaman zaman sekteye uğrasa da gelişimini devam ettirmiştir.

Araştırmanın amacı, sivil toplum kuruluşlarının Thania Paffenholz'un ortaya koyduğu barış inşası fonksiyonlarının her biri analiz edilerek ülkemizdeki STK'ların barış inşası çalışmalarını karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır. Bunu yaparken kullanılan yöntem Türkiye'de faaliyet gösteren İHH, Umut Vakfı ve TÜSEV gibi farklı alanlarda çalışmalarını sürdüren STK'ların barış inşasındaki rollerini sekiz ana barış inşası fonksiyonu temelinde teorik çerçeve, literatür taramaları ve ampirik örnekler ışığında sivil toplumun pozitif barış ve negatif barış üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Birinci bölümde "Sivil Toplum Kavramı" başlığı altında, Sivil Toplum Nedir, Türkiye'de Sivil Toplum ve Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının teorik ve kavramsal çerçevesi ele alınmıştır. Burada sivil toplum alanındaki gelişmeler özellikle sanayi devrimi ve Batı Aydınlanma Çağı itibarıyla yoğun olarak ele alınmıştır. İkinci Bölümde ise "Barış İnşası" başlığı altında uluslararası ilişkiler teorisinde barış inşası kavramı incelenerek barış inşası kavramının geçmişten günümüze dünyada algılanış ve uygulanış şekilleri değerlendirilmiş, sivil toplumun barış inşasındaki etki ve önemi teorik olarak açıklanmıştır. Üçüncü Bölümde "Sivil Toplum Kuruluşlarının Barış İnşası Fonksiyonları" başlığı altında koruma, gözlem ve izleme, savunuculuk ve halkla ilişkiler, grup içi sosyalleşme, sosyal uyum, kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk, hizmet sağlama, deradikalizasyon başlıkları altındaki sekiz fonksiyon kavramsal olarak incelenerek açıklanmıştır. Dördüncü bölümde İHH, TÜSEV ve Umut

Vakfı'nın barış inşa süreçlerine katkılarının teorik altyapıları, misyon, vizyon ve faaliyet alanları incelenerek felsefi duruşlarının barış inşası teorisi üzerinden değerlendirmesi yapılmıştır. Beşinci bölümde ise İHH, TÜSEV ve Umut Vakfı'nın barış inşası fonksiyonlarına katkısının her bir fonksiyon için somut örnekleri ortaya koyularak karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Sonuç bölümünde elde edilen bilgiler ışığında Türkiye'deki STK'ların barış inşası fonksiyonlarını daha aktif ve etkili bir şekilde kullanabilmeleri adına önerilerde bulunulmuş ve bu öneriler beş başlık altında toplanmıştır.

Araştırmanın temel sorusu, "Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının barış inşasına katkısı nedir?" şeklindedir. Çalışmanın amacı, farklı faaliyet alanları ve eğilimlere sahip üç sivil toplum kuruluşu olan İHH (İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı), TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) ve Umut Vakfı örneklerini inceleyerek, bu kuruluşların Thania Paffenholz'un belirlediği yedi barış inşası fonksiyonunu nasıl yerine getirdiklerini analiz etmektir. Paffenholz'un ortaya koyduğu yedi barış inşası fonksiyonuna ek olarak Dr. Cihangir İşbilir'in doktora tezinde yer alan sekizinci fonksiyon olarak deradikalizasyon (radikalleşme ile mücadele) fonksiyonu da dahil edilmiştir. Araştırmada, STK'ların faaliyetleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve barış inşasındaki rollerine dair çıkarımlar yapılmıştır.

Araştırma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmış ve karşılaştırmalı örnek olay incelemesi (comparative case study) yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, farklı sivil toplum kuruluşlarının barış inşası süreçlerindeki rollerini detaylı bir şekilde anlamak ve bağlam içerisinde değerlendirmek için tercih edilmiştir. Karşılaştırmalı örnek olay incelemesi, barış inşası süreçlerinde STK'ların farklı bağlam ve yaklaşımlardaki rollerini derinlemesine analiz etmeye olanak tanımaktadır. Ayrıca, Paffenholz'un barış inşası fonksiyonlarının teorik çerçevesi, bu değerlendirmeye uygun bir yapı sağlamaktadır. Çalışmada, İHH, TÜSEV ve Umut Vakfı örneklem olarak seçilmiştir. Bu kuruluşların seçilme nedenleri şunlardır:

İHH: Çatışma bölgelerinde insani yardım çalışmaları ve kriz yönetimi odaklı faaliyetleri ile bilinen bir STK'dır. Ayrıca 2000 yılından beri "insani diplomasi" alanında da faaliyetlerini sürdüren nadir kuruluşlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

TÜSEV: Türkiye'de sivil toplumun sürdürülebilirliği, sivil toplum-politika ilişkileri ve sosyal dayanışma projeleri üzerine çalışmalar yürüten bir çatı kuruluşudur.

Umut Vakfı: Şiddet önleme ve bireysel silahsızlanma konularında farkındalık yaratarak barış kültürünün inşasına katkı sağlamaktadır.

Türkiye’de barış inşası özelinde çalışan sivil toplum kuruluşu sayısının az olması ve zaman kısıtları, çalışmada daha fazla STK’nın incelenmesini engellemiştir. Bu durum, araştırmanın kapsamını sınırlamış ancak detaylı analiz yapma fırsatı sunmuştur. Veri toplama yöntemlerinden doküman analizi yapılmış; araştırma verileri, ikincil kaynaklardan elde edilmiştir. Analiz edilen kaynaklar, STK’ların yayınladığı faaliyet raporları, yıllık değerlendirme raporları ve strateji belgeleri, politika belgeleri, araştırma yazıları, makale ve tezler, STK’ların web sitelerinde yer alan bilgilerden oluşmaktadır.

Toplanan veriler, tematik içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Paffenholz’un yedi barış inşası fonksiyonu, analiz için bir kodlama çerçevesi olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, her STK’nın fonksiyonları hangi ölçüde yerine getirdiği belirlenmiş ve STK’lar arasında benzerlikler ile farklılıklar ortaya konmuştur. Üç STK’nın faaliyetleri hem teorik altyapıları hem de pratik uygulamaları açısından karşılaştırılmıştır. Bu analiz, STK’ların barış inşasındaki etkilerini daha iyi anlamayı ve genel eğilimler tespit etmeyi mümkün kılmıştır. Araştırma, Türkiye’deki STK’ların barış inşasındaki rollerine dair literatüre katkı sağlamayı, sivil toplumun barış süreçlerindeki önemini vurgulamayı ve Türkiye’deki STK’ların bu alana katkılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda demokratikleşme ve barış inşası etkileşimini daha iyi anlamak için bir zemin sunmaktadır.

1. BÖLÜM: SİVİL TOPLUM KAVRAMI VE TEORİK ESASLARI

Bu bölümde sivil toplum kavramının literatürdeki yeri incelenerek sivil toplumun tarihsel gelişim süreci ele alınacaktır. Sonrasında Türkiye’de sivil toplum algısının nasıl geliştiği, Avrupa’daki sivil toplum algısıyla arasındaki farklılıklara ve benzerliklere değinilerek Türkiye’de sivil toplum kavramının günümüze dek geçirdiği değişim ve dönüşüm gözler önüne serilecektir. Son olarak Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının toplumsal ve siyasal dönüşüm ve değişimlerden ne şekilde etkilendiği ve beraberinde STK’lara dair güncel istatistiki veriler paylaşılarak Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının yapısal bir analizi yapılacaktır.

1.1. Sivil Toplum Nedir?

“Sivil Toplum” kavramı felsefe ve siyaset tarihinde köklü bir geçmişe sahip olmakla beraber her dönemde toplumsal sorunların değişmesi ile farklı tartışmalara yol açmış ve kavrama farklı anlamlar yüklenmiştir. Tarihsel süreçte sivil toplum kavramını tanımlarken düşünürler kendi ideallerindeki toplumu oluşturma hedefiyle bu tanımlamaları yapmışlardır. Bu sebeple sivil toplum kavramını anlamak, siyasal düşünce tarihindeki farklı anlam ve içerikler üzerine inceleme yapmayı zorunlu kılmaktadır. “Sivil Toplum” kavramına dair ortak kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Tarihsel süreçte 18.yüzyılın ortalarına kadar sivil toplumun tanımı yapılırken devletten ayrı bir mekanizma olarak ele alınmazken, sonraki dönemlerde kavrama dair yüklenen anlamların devlet eksenli ve birey eksenli siyasal düşünce taraflarınca farklılıklar barındırdığı gözlemlenmektedir. Sivil Toplum, sosyal sözleşmecî düşünürler tarafından doğa halinin karşısı olarak ele alınırken, kapitalist uygulamaların artması, mülk sahipliği ve pazar mekanizmaları kavramlarının gelişmesiyle sivil toplum-devlet düalizmi anlayışına yerini bırakmıştır (Gözübüyük Tamer, 2010: 89). Sivil Toplum-devlet ilişkisinde devlet kavramının sivil toplum sayesinde sınırlandırılabilceği düşüncesiyle birlikte, sivil toplum, bireyi devlete karşı koruyan, özgür ve özerk olmanın bir ön koşulu olarak algılanmıştır. Tüm bu farklı düşünceler ışığında sivil toplum kavramını anlamak için siyasal düşünce tarihini incelemek gerekmektedir. Tarihsel gelişim, iktisadi koşullar, sosyokültürel yapı, inanç şekilleri her toplumda farklılık göstermekte ve bu faktörler de kavramın farklı şekillerde algılanmasına sebep olmaktadır.

Sivil kavramı ilk etapta “askeri” nin karşısı olarak algılansa da aslında kavram temelinde “şehir adabını” vurgulamakta ve şehir hayatının beraberinde getirdiği hak ve sorumlulukları ifade etmektedir (Mardin, 1983: 9). Kent yaşamı ile kapitalist ekonomik ilişkilerin yaygınlaşmaya

başlaması ve feodal düzenin ortadan kalkması sivil toplum kavramına dair tartışmaları alevlendirmiştir (Kaynar, 2005: 343). On ikinci yüzyıldan itibaren Batı Avrupa’da şehir hayatının oluşmaya başlaması ile birlikte hak ve hürriyet kavramları kendini göstermeye başlamış ve sivil toplumun temelleri hazırlanmıştır. Özellikle şehirlerin oluşmasıyla beraber burjuvazinin doğuşu sivil toplumun temellerinin hazırlanmasında son derece etkili olmuştur (Erdoğan, 2020: 13). Batı Avrupa düşünürleri 17. ve 18. Yüzyıllarda “sivil” kavramını daha yoğun olarak kullanmaya başlamışlardır ve özellikle bu dönemde başlayan teorik tartışmalar sivil toplum kavramının anlam ve içeriğinin şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Devlet ile sivil toplum arasında 18. Yüzyıl ortalarına kadar bir ayrım görülmemektedir. Bu anlayış toplum ile devleti eşdeğer gören Aristotole’ya kadar götürülebilir. Aristotole, adalet, özel mülkiyet ve yasanın üstünlüğü gibi değerleri savunurken, sivil toplumun devletten ayrı bir yapı olarak görülemeyeceğini çünkü devletin ulvi bir boyut taşıdığını ve bu ulvi otoritenin kendi amaçları doğrultusunda tüm özel alanlara karışabileceğini savunmaktadır. Devlet her şeydir ve her yerde var olabilir anlayışı sivil toplumu devletten bağımsız olarak tanımlamanın önüne geçmektedir (Gözübüyük Tamer, 2010: 92).

Bu anlayıştan farklı olarak bireyi merkeze alan Epikürcülük ve Stoacılık gibi ortaya çıkan felsefi akımlar yukarıda bahsedilen devlet-sivil toplum anlayışından tamamen farklı olarak bireyin varlığının temel olduğunu ve devlet kavramının insan zaafının bir ürünü olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Buradaki anlayış bireyin devletin bir hizmetkârı değil, aksine devletin bireyin mutluluğu ve refahını sağlamak için bir aracı olduğu algısıdır. 16.yüzyıla geldiğimizde sivil toplum algısındaki dönüm noktası Machiavelli’in seküler ve ulus devlet anlayışını ortaya koymasıyla olmuştur. Beraberinde 17.yüzyılda Hobbes, 19.yüzyılda Hegel tarafından bu anlayış mevcudiyetini sürdürmüştür. Devleti oluşturanın beşerî kaynak, pozitif hukuk ve egemenlik gibi kavramlar olduğunu savunurken bireyi devletin mutlak otoritesi karşısında basit bir aracı olarak değerlendirmektedirler (Gözübüyük Tamer, 2010: 92). Örneğin Hegel devleti evrenselliğin en üst formu olarak görürken sivil toplum-birey ilişkisini karşıt olarak değerlendirmiş ve etik yaşamın var olması için sivil toplum anlayışındansa devlet merkezli bir anlayışı öngörmüştür (Erken, 2020: 33). Tam da bu noktada Aristotole’nun savunduğu düşünceye atıf yapmaktadır. Hegel, sivil toplumu ekonomik modernleşmenin ve burjuvaziye dayalı ekonominin tarihsel bir ürünü olarak görmüş ve aile ile devletin arasındaki iki alanın ortasına sivil toplumu konumlandırmıştır. Sivil toplum, piyasa ekonomisi, sosyal sınıflar, şirketler, entelektüeller, memurlar dahil olmak üzere devlete doğrudan bağlı olmayan aktörlerden oluşmakta idi. Bu aktörler uyum içinde olmaktan çok çoğu zaman çatışma içerisinde bulunmaktaydı ve bu nedenle Hegel sivil toplumun güçlü bir

devlet tarafından kontrol edilmesi gerektiğini ve nüfusun evrensel çıkarları doğrultusunda hareket edilmesi düşüncesini savunmaktadır (Erdoğan, 2020: 14).

17.yüzyıldan itibaren devlet eksenli ve birey eksenli olmak üzere iki temel anlayışı benimseyen sivil toplum tanımlamaları ile karşı karşıya kalmaktayız. N.Machiavelli, J.Bodin, T.Hobbes, J.J. Rousseau ve G.W. F Hegel gibi düşünürler devlet eksenli bir tanımlama yaparken, A.Smith, J.S.Mill ve F.Hayek gibi düşünürlerse birey eksenli siyasal düşünce merkezinde yer almışlardır. Gelişmenin ilk aşamasında sivil toplum devletin varlığını meşru kılan bir araç olarak görülmekte ve bu anlayış Rousseau, Hobbes gibi düşünürlerce desteklenmiştir. Hobbes'un bu konudaki görüşlerini anlamak için ünlü eseri Leviathan (Dev)'da yer alan şu paragraf aslında durduğu yeri çok net gözler önüne sermektedir:

“İnsanlık durumu, herkesin herkese savaşı durumudur. Bu durumda herkes kendi aklıyla yönetilir ve kendi yaşamını düşmana korumakta her şeyi kullanır... Herkesin her şey üstündeki bu doğal hakkı devam ettiği sürece ne kadar güçlü ne kadar akıllı ya da başka ne olursa olsun hiçbir kimse için, doğanın olağan olarak insanların canlı kalmalarına izin verdiği zaman boyunca yaşamak konusunda güvenlik olmaz” (Hobbes, 1995: 121).

Hobbes'a göre insan insanın kurdudur ve bu sebeple insanın yaşayacağı çatışma ve rekabete karşı toplumsal bir sözleşme ile otoritenin bir yerde toplanmasına ihtiyaç duyulur ve bu da devletin özünü oluşturmaktadır. İşte tam da bu noktada devletin sivil topluma karşı öncelik sahibi olduğu algısı anlaşılmaktadır.

J.J.Rousseau ise toplum hayatının çatışmaları da beraberinde getirdiğini savunmakla beraber insanın doğal hayatta çok daha mutlu olduğunu iddia etmektedir. İnsanların barış ve mülkiyet haklarını koruma istekleri onları bir araya getirir ve bu birliktelik kolektif bir sözleşmeyi de beraberinde sunar. Bu da kendi sahip oldukları özel iradelerini genel bir iradeye sunmalarına neden olmaktadır. Bu anlayışlara göre başlangıç noktaları birey olsa da sonuç mutlak irade olan devletin iradesi ile olmaktadır (Çaha, 1994: 191).

Gelişmenin ikinci aşamasında ise sivil toplum ile devlet anlayışını birbirinden ayıran, devleti yok saymayan ancak devletin gücünü sınırlandıran bir anlayış ile karşılaşmaktadır. Bu anlayışın öncülerinden olan Locke toplumu devletin önünde tutmuş, 17.yüzyılda “tabii” nin karşıtı olarak ele alınan sivil toplum kavramı feodal sistemlerin çözülmesi ve sanayi toplumunun yükselmesiyle birlikte daha medeni bir toplumu işaret etmiştir (Gözübüyük Tamer, 2010: 95). Montesquieu ise kendi kuvvetler ayrılığı modelini ortaya atmış ve Locke gibi siyasi toplum ile sivil toplum arasındaki ayrıma vurgu yapmıştır. Locke ve Montesquieu sivil toplum düşüncesini

birey ve serbest pazar ile bağlantılı olduğunu savunmuş, modern toplum denildiğinde akla ilk gelenin sivil toplum kavramı olduğunu savunmakla birlikte burjuva ve sivil toplum kavramını tamamlayıcı ögeler olarak almışlardır.¹

Sivil toplum-devlet ilişkisi algısı incelendiğinde bir diğer algı ise devlete karşı düşüncenin zayıfladığı algısıdır ve bu düşüncenin öncülerinden biri 19.yüzyıl düşünürlerinden Hegel'dir. Hegel sivil toplum devlet ayrımını detaylı bir şekilde ele almış ve farklılık, özel çıkar, çatışma ekseninde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Sivil toplum daha önceki düşünürlerin savunduğunun aksine doğal bir durum olmaktan öte devletlerin koruması altında olmaya ihtiyaç duymaktadır. Sivil toplumun kendi içerisinde yaşadığı çatışmaları çözmeye çalışması onun sivilliğine zarar verebileceği için devlet denetimine ihtiyaç duymaktadır. Bu anlayış bize sivil toplum kavramının çıkar çatışmalarına dayanan burjuva ile eşdeğer görüldüğünü göstermektedir (Gözübüyük Tamer, 2010: 97-98). Hegel sivil toplumun kendi kendisine zarar vereceği kaygısını taşımakta idi ve bu kaygısına çözüm olarak sınıflar üstü bir devlet fikri olmuştur. Hegel'in bu evrensel devlet anlayışı ve insanı ele alış şeklini Marx eleştirmiştir (Kaynar, 2005: 349-350). Karl Marx sivil toplumun sadece burjuvazi ile geliştiğini savunur ve Hegel'in tanımında olduğu gibi Marx'ın tanımı da geniş bir aktör çeşitliliği tanımına yer verir. Ayrıldıkları nokta ise Marx'ın sivil toplum kavramının kapitalist hakimiyet modelinin temeli olduğu düşüncesidir. Bu sistem devleti düzenleyen ve ona hükmeden bir yapıdadır ve sonuç olarak devlet, egemen sınıfın bir kurumu haline gelir. Sivil toplum, maddi üretim ilişkilerinin gelişimiyle yakından bağlantılı, tarihsel olarak koşullandırılmış bir toplumsal ilişkiler alanı olarak tanımlanabilir:

“Sivil toplum, üretici güçlerin belirli bir gelişim aşaması içinde, bireylerin karşılıklı maddi ilişkilerini kapsamaktadır. Belirli bir aşamanın tüm ticari ve sanayi yaşamını içerir; bu açıdan, dış ilişkilerinde milliyet olarak öne çıkmak ve içte devlet olarak örgütlenmek zorunda olsa da devleti ve ulusu aşar” (Marx & Engels, 1976: 89).

Gramsci ise sivil toplumun kültür ve ikna işlevine vurgu yapmıştır. Marksist anlayışı tersine çevirmiş, sivil toplumu devletin süper yapısının bir parçası olarak görmüş fakat işlevinin farklı olduğunu savunmuştur. Devlet kapitalist egemenliği için güç ve zorlama aracı olarak hizmet ederken, sivil toplum sisteme zorlayıcı olmayan bir rıza üretmektedir ve bunu değerlerin, anlamların kurulduğu, çekişildiği bir alan olan sivil toplum sağlamaktadır. Gramsci'ye göre

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_3.pdf

değişim sivil toplumdan başlamaktadır ve sadece ekonomi ile sınırlandırılmayacağı gibi devlet denilen yapı siyasi toplum ve sivil toplumun birleşmesinden ortaya çıkmaktadır (Akpınar, 1997: 48).

Alexis de Tocqueville, demokrasinin eşitlikçi yönüne vurgu yapan liberal bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Tocqueville derneklerin sivil toplum içerisindeki yerine vurgu yaparak, dernek ve toplulukların bireylerin demokratik düşünce, tutum ve davranışları öğrendiği yerler olarak görmüş, merkezi bir devlete karşı eğilimli olan bir güç tekeline karşı dengeleyici bir güç olduğunu savunmuştur (Paffenholz, 2010: 5). Tocqueville sivil toplumun gelişiminin ancak devletin alanlarının sınırlandırılması ile mümkün olabileceğini savunurken, dernekler gibi oluşumlar sayesinde bu sınırlandırmanın yapılabilmesinin mümkün olduğunu savunmaktadır.

Yukarıda bahsedildiği üzere sivil toplum kavramı birçok filozof tarafından farklı açılardan, farklı şekillerde değerlendirilmiş ve tarihsel süreçte farklı toplumlarda sivil toplum yapılarının da farklı olarak şekillendiği görülmüştür. Düşünürlerin sivil toplum kavramını farklı açılardan ele almaları özellikle sivil toplum-devlet arasındaki ilişki üzerinden olmuştur. Toplamların farklı ekonomik, siyasal, sosyolojik, ideolojik jeopolitik yapıları bu algının değişip dönüşmesinde son derece etkili olmuştur. Örneğin, Amerika'daki sivil toplum karın dağıtılmaması kriterini önemserken, yani özel sektör dışında kalan alan olarak (*non-profit sector*) tanımlanırken, Avrupa'da hükümet dışında bir alan olarak (*non-governmental organisations*) ele alınmaktadır. Avrupa'da kooperatifler ve sosyal girişimler daha sivil yapılar olarak kabul edilmekte ve bu yaklaşım kamu kurumu, dernek ve vakıfları dışarıda bırakmakta ve devlete bağımlı olmama kriterini yapısal olarak değil uygulamada da öne çıkarmaktadır (Erdoğan, 2020: 16). Günümüzde "sivil toplum" denildiğinde anlaşılan, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerden oluşan, devlet baskısı ve kontrolünün belirleyici olmadığı, ekonomik çıkarlardan bağımsız hareket edebilen kişilerin veya kurumların oluşturduğu bir toplumdur.

Sivil toplumun Türkiye'deki barış inşa süreçlerine katkısının incelendiği bu tezde sivil toplumun bu alanda yarattığı etkiyi görmek adına kavramın farklı algılanma ve tanımlanma şekillerinin incelenmesinin önemli olduğu kanaatindeyim. 12. ve 19. Yüzyıllar arasında Avrupa'da meydana gelen değişimler ve özellikle burjuvazinin ortaya çıkması ve sanayi devrimi sivil toplumun bugünkü halini almasındaki iki ana dinamiktir. Küreselleşmeyle birlikte dünyada sivil toplum kavramının gelişimi ve kabulü geçmişe kıyasla çok daha fazla yer kaplamaktadır. Sivil kavramını genel ve özel olarak ayrı ayrı ele aldığımızda ise devlet ile hiçbir ilişkisi olmayan özel sektörü de içine kapsayan bir anlayış karşımıza çıkarken, kâr amacı gütmeyen tamamen

gönüllülük esasıyla hareket eden ve toplumda farklı alanlarda yetersiz kalmış konularda farkındalık oluşturmak çabası ile ortaya koyulan çalışmalar sivil inisiyatifler olarak değerlendirilmektedirler. Kadın, çocuk, engelli, mülteci, göç, eğitim, hayvan hakları, insan hakları, doğa, kalkınma, bilim, çevre vb. gibi pek çok konu sivil toplumun konusu olmuş ve sivil toplum kuruluşları da tüm bu farklı alanlardaki boşlukları doldurmak amacı ile ortaya çıkmıştır. Tam da bu yüzden sivil toplumun hayata dair tüm alanlarda varlığı barış hususunda da kendini göstermektedir. Toplumu oluşturan bireylerdir ve bu bireylerin yaşadığı çatışma durumlarının çözümünde devletlerin yetersiz kaldığı ya da barışın inşa edilmesi süreçlerine tarafsız olarak katkıda bulunabilmeleri adına sivil toplum kuruluşları hayati önem taşımaktadır. Sivil hareketler, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, örgütlenmenin kolaylaşması, yaşanan savaşlar, ekonomik ve insan hakları hususundaki sıkıntılarla birlikte devlet kurumuna duyulan güvenin azalması ile ivme kazanmıştır. Postmodern dönem ile bireylerin cemaatlere duydukları ilgi, dünyanın küresel bir köy haline gelmesi sınırların keskinliğini ortadan kaldırmıştır. Günümüz dünyasında, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan haksızlıklara karşı haberleşme ağının çeşitliliği ve sosyal medyanın da gücüyle birlikte sivil inisiyatifler kolaylıkla organize olabilmekte ve bu tepkiler devlet desteği olmadan hatta devlete rağmen gerçekleşebilmektedir (Sağlam, 2019: 596-597).

Sivil toplum ve demokrasi kavramı birbirini geliştirip zenginleştiren iki bağlı kavramdır. Birbirinden ayrı olarak düşünülemez çünkü örgütsel zenginliği olan toplumlar ancak gelişmiş demokrasilerde hayat bulabilir. Bu durum bize gelişmiş sivil toplum modelinin siyasi iktidarların sınırlandırılmasında, hak ve özgürlük temelli davranış biçimlerinin yaygınlaşmasında, toplumdaki siyasal katılım oranının artmasında son derece etkili olduğunu göstermekte ve tüm saydığım durumlar demokrasinin gelişip dönüşmesine, içselleştirilmesine katkı sağlamaktadır. (Çaha ,2016).

Son yıllarda devletler üzerinde etkinliğini çokça artıran sivil toplum algısının Türkiye’de geçirdiği dönüşümü gözler önüne sermek amacı ile “Türkiye’de Sivil Toplum” başlığı altında ele alınacaktır.

1.2. Türkiye’de Sivil Toplum

Avrupa’da sivil toplum kavramının dönüşümü incelendiğinde serbest pazar, bireysel haklar ve devlet kurumunun gücünün yetersiz görülmesi kavramın gelişip dönüşmesinde son derece etkili olmuştur. Osmanlı toplumunda ise Avrupa’dan farklı olarak güçlü bir devlet geleneği ile karşılaşilmektedir. Fakat bu güçlü devlet geleneğinin yanında Osmanlı Medeniyet tarihinde

var olmuş vakıf ve esnaf örgütlenmeleri Avrupa'daki dernek ve meslek kuruluşları gibi örgütlenmelerle eşdeğerdir (Sarıbay, 2000). Osmanlı'daki klasik sivil toplum algısı millet sistemi, loncalar, tarikatlar, tekkeler, vakıflar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı'da devletin önceliği, sağlam bir ordunun varlığının sürekli kılınması ve vergilerin düzenli olarak toplanıp kaynak artırımının yapılması idi. Bu noktada kamusal alandaki gereklilikleri karşılayan kurumlar olarak karşımıza vakıflar ve loncalar çıkmaktadır. Vakıflar dini temelli gerekliliklerden dolayı pek çok yardım faaliyetleri ortaya koymuş olsa da dönemin belediyeçilik hizmetlerini yerine getiren sosyal kuruluşlar olarak da tanımlanabilmektedir (Ortaylı, 2000: 1)

19. yüzyıla kadar Osmanlı toplumunda şehirler devlet denetiminde kurulmuşlar fakat bu şehirlerin sosyal hizmetlerinin sağlanması vakıflara bırakılmıştır. Sosyal adalet, dengeli gelir dağılımı, sosyal refah, ekonomik ve kültürel faaliyetleri düzenlemede örgütlü birer kurum olarak vakıflar karşımıza çıkmaktadır (Aslan, 2010). Batılı tarzda bir sivil toplum anlayışından tamamen farklı olsa da tarikatlar Osmanlı'da devlet ile toplum arasında dengeyi sağlamaya çalışan unsurlar olarak görülebilirler. Bahsedilen tüm bu yapılanmaların devletten ayrı hareket edebilme şansları hiçbir zaman mümkün olmamış ve temelinde devlete bağlı yapılanmalar olarak mevcudiyetlerini sürdürmüşlerdir. Tüm bu bilgiler ışığında sivil toplum dediğimizde devlet dışı gönüllü kuruluşları kastediyor isek Osmanlı'da sivil toplumun varlığından rahatlıkla söz edebiliriz ancak özel mülkiyet ve serbest piyasaya dayalı birey odaklı bir sivil toplum anlayışının varlığından söz etmek mümkün olmayacaktır (Aslan, 2010: 267).

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı'daki batılılaşma hareketleri ve Tanzimat dönemi ile birlikte sivil toplum kavramını Batılı anlamda daha çok görebilecekken Ömer Çaha'nın ifadesiyle *“modernleşme çabaları ile beraber öncelik devlete verilerek devletin kurtarılması projelendirilmişti”* (1994: 99). Bu dönemde devletin modernleşme ve Batılılaşma çabasıyla birlikte sivil topluma devredilecek alanlar da devletin kontrolünde olmuş ve var olan sivil toplumun da gerilemesine sebebiyet vermiştir. II. Meşrutiyet döneminde sivil topluma dair yaşanan gelişmeler heyecan verici olmasına karşın tek partili döneme geçişle birlikte *“tek tipleştirme ve homojenleştirme”* hareketleri var olan sivil toplumun da gelişmesi bir yana varlıklarını sürdürebilmelerine dahi engel olmuştur çünkü yeni düzende ortaya konulmaya çalışılan anlayış elitler tarafından toplumu dönüştüren, merkeziyetçi bir ideoloji benimsenmiştir. 1923-1950 yılları arasında Türkiye'de resmi olarak varlık gösterebilmiş tek dernek Halk Evleri olarak karşımıza çıkmaktadır ki bu da sivil topluma bakış açısını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir (Çaha, 2007: 193).

1946 yılında yürürlüğe giren Dernekler Yasası belli oranda sendika ve derneklerin canlanmasında ve etkinliklerinin artmasında etkili olmuştur. Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelmesi ile birlikte bireysel hak ve özgürlüklerin gelişim göstermeye başladığı gözlemlenmektedir. Özellikle farklı toplumsal grupların merkezde daha fazla temsil yetkisi alması birlikte daha tabandan sivil katılımın oluşmaya başlaması bireysel hak ve özgürlüklerin gelişmesi noktasında (yeterli olmamakla birlikte) geçmişe kıyasla daha etkili olmuştur. Vatandaşların sivil toplum alanında aktif rol almaya başlama eğilimleri bu dönemde gerçekleşen ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin daha kentli ve endüstriyel açıdan gelişmeye başlamış bir ülkenin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (TÜSEV, 2011: 56). Her ne kadar geçmişe kıyasla sivil toplumun özgür bir alana sahip olmaya başladığı gözlemlense de toplumsal yaşamda devletin ağırlığı ve denetimi sivil alanının istenilen şekilde gelişip dönüşmesine izin vermemiştir. 1960'lı yıllarda gönüllü katılıma dayalı dernekler kurulmaya başlanmış ve beraberinde 1961 Anayasasının sahip olduğu özgürlükçü anlayış hem siyasette hem de sivil toplum alanında bu örgütlenmelere olanak sağlamıştır.

1970'li yıllarda sağ-sol kutuplaşmalarının STK'ları etkisi altına aldığı gerçeği ile karşı karşılaşılmaktadır. Her ne kadar 1961 anayasası sivil toplum alanının genişlemesi için fırsatlar sunsa da 1971, 1973 ve 1980 darbeleri, bu süreçleri sekteye uğratmış ve Türkiye'de uzun süre devlet temelli ve devlet merkezli modernleşme süreci, sivil toplumun tabandan gelişmesine engel olmuştur. 1982 anayasasının örgütlenme haklarının önünü daha da kesen, sınırlandırıcı bir niteliğe sahip olması sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini devam ettirmelerinde ve toplumun farklı kesimlerinden, mesleklerinden vatandaşın katılımının önünün kesilmesi yine sivil alanın gelişip dönüşmesine engel teşkil etmiştir. 1983 yılında yürürlüğe giren Dernekler yasası kısıtlayıcı niteliği ile devlete, derneklerin çalışmalarını kontrol etme ve dernekleri kapatma hakkını tanımış; 1983 seçimleri demokratik düzene geçiş için bir adım gibi görülse de uygulamada yapılan kısıtlamalardan dolayı sivil toplumun hayat bulması için gereken demokratik ortamı beraberinde getirememiştir.

1990'lı yıllara gelindiğinde ülkemizde demokratikleşme adına atılan adımlar özellikle küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği dinamikler, ekonomide serbest pazar temelli yaklaşımlar, siyasal ve kültürel yaşamda ortaya çıkan kimlik talepleri çevresinde şekillenmeye başlamıştır. 1992'de Rio Konferansı sonrası gerçekleştirilen Habitat Konferanslarının sonuçları Türkiye'de de karşılık bulmuş; 1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen Habitat II konferansı sonrası "Yerel Gündem 21" etkinlikleri sivil toplumun öne çıkmasında katkıda bulunmuştur. Bu

toplantının Türkiye sivil toplumu açısından bir diğer önemi ise “Sivil Toplum Kuruluşları” kavramının resmi olarak ilk kez bu toplantıda kullanılmış olmasıdır (Aslan, 2010: 270).

1995'te, demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak 1982 Anayasası'nın dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen 33. maddesinde yapılan değişiklik demokratik olarak gelinmeye çalışan sürecin bir parçası olmuştur. 90'lı yılların sonu ile 2000'li yıllarda meydana gelen siyasal ve toplumsal gelişmeler sivil toplumun hız kazanmasına olanak sağlamıştır. 28 Şubat 1997'deki Post modern darbe, 1999'daki yirmi bine yakın vatandaşın hayatını kaybettiği Marmara Depremi, Avrupa Birliği'ne adaylık süreci ve Kopenhag siyasi kriterlerinin karşılanması için yapılan düzenlemeler Türkiye'de genel anlamıyla liberal demokrasilerde olduğu gibi bir sivil toplum anlayışının gelişmesine katkı sağlamıştır. Sayılan tüm siyasal ve toplumsal olaylar sivil toplum örgütlenmelerinin önemini gözler önüne sermektedir (Keyman & İçduygu, 2005: 1; İçduygu, 2007).

Türkiye'de sağlıklı bir sivil toplum ancak siyasal değerlerin tek parti zihniyetinden sıyrılıp, siyasal hayatın ordu vesayetinden kurtulması ile mümkün olabilir. Sağlıklı ve demokratik bir sivil toplum anlayışı bu demokrasi kavramının toplumun her kesiminde içselleştirilmesi ile mümkündür. Bu durum bahsedildiği üzere Türkiye tarihindeki tek tipçi ve vesayet anlayışının ortadan kalkması ile mümkün olabilecektir. Sistemde var olan bürokratik merkezîyetçilik sivil toplumun önünde büyük bir engel oluşturmaktadır (Aslan, 2010: 274-275).

2000'li yıllarda Türkiye'de liberal demokrasilerde olması gerektiği şekilde bir sivil toplum modeli oluşmaya başladığını görülmektedir. Bu durum sadece yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı değil aynı zamanda dünyada küreselleşmenin sadece ekonomik bir gerçeklik değil dünyanın değişen yapısını şekillendiren bir olgu haline gelmesinden kaynaklanmaktadır. Ülkemizde yaşanan 2001 ekonomik krizi toplum üzerinde güçlü devlet geleneğinin zayıflığına dair düşünceleri beraberinde getirmiş ve sivil toplumun temelinde yer alan etkinlik, verimlilik, şeffaflık, sorumluluk esaslarının devletin içinde bulunduğu krizde yeniden yapılanmasının ve demokratikleşmenin önemli bir aktörü olduğu yaşanan gelişmelerle anlaşılmaya başlanmıştır. Kasım 2002'de gerçekleşen milletvekili seçimleriyle %34,2'lik oy oranıyla iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi çoğunluk hükümeti politik istikrar noktasında beklentiyi artırmıştır. Bu sonuç Türkiye'deki ekonomik ve demokratik istikrarın yokluğuna karşı toplumun verdiği bir tepki olarak yorumlanabilir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin katılımcı demokrasi söylemleri de bu noktadaki beklentiyi artırmıştır (Keyman, 2006: 31).

Türkiye’deki dernek faaliyetleri esas olarak 2004 yılında yürürlüğe giren 5253 Sayılı Dernekler Kanunu ile düzenlenmektedir. Bu kanunla beraber derneklerin işleyişine dair pek çok alanda kolaylıklar söz konusu olmuştur. Örneğin, öncesinde dernek genel kurullarına çağırılması zorunlu olan hükümet komiseri zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Bir diğer dernekleri rahatlatan düzenleme ise derneklerin valiliklerce faaliyetten alıkonulması hükmüdür. Yapılan düzenleme ile usulüne uygun mahkeme kararı olmadan valiliklerin dernek faaliyetlerini durdurmaları mümkün olmamaktadır. Yukarıda örnek verilen düzenlemeler gibi yapılan birçok düzenleme sivil toplum alanını ve faaliyetlerini rahatlatmış ve önünü açmıştır.

2000’li yıllarda yönetimde “yönetişim” anlayışının kamu kurumlarında bir anlayış olarak uygulamaya konulmaya başlanması ve bu kavramın hayatımıza uygulamada aktif olarak girmesi sivilleşme yolunda atılan önemli adımlardan biri olmuştur. Devlet bu dönemde özel sektör ve üçüncü sektör olarak da anılan sivil toplum kuruluşlarını kamusal alandaki hizmetlerin uygulanmasında bir ortak olarak görmüş ve özellikle 2003 yılından itibaren uygulanmaya başlayan kamu yönetimi reform uygulamaları sivil toplum kuruluşlarını bu yeni rollerine daha hızlı uyum sağlamasında etkili olmuştur.

15 Temmuz 2016 yılında gerçekleşen sivil darbe teşebbüsü devlet ve halk nezdinde sivil yapılanmalara karşı güvensizliğin oluşmasına sebep olmuştur. Bu süreç sonrasında pek çok alanda devletin merkezi yönetim yapısının güçlendirilmesi, etkisinin yaygınlaştırılması sivil toplumda olduğu kadar pek çok farklı alanda da etkisini göstermiştir. 9 Temmuz 2018’de yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi aslında yapı olarak beraberinde sivil toplum kuruluşlarına demokratik katılımcılık ve ulaşılabilirlik noktasında geniş alanlar sağlamıştır. Yönetişim anlayışını benimseyerek eski düzenden farklı olarak sivil toplum kuruluşlarının sivil toplumla ilişkiler genel müdürlüğüne dönüştürülmesi, daire başkanlığı sistemi üzerinden sivil toplum kuruluşlarının birer merkez yahut taşra teşkilatı olarak algılanmasının önüne geçmiş ve STK’lar ile ortak akıl oluşturma yolunda ön açıcı olmuştur.

Elbette yapılan değişikliklere rağmen Türkiye’de yaşanan son dönemdeki siyasi gelişmeler sivil toplum kuruluşlarına olan güveni ciddi anlamda sarılsa da bu güvenin tekrar inşa edilmesi için sivil toplum kuruluşlarına büyük iş düşmektedir. Türkiye’deki sivil toplum algısını, demokratikleşme yolunda katkısının yadsınamayacak derecede önemli olduğunu yıllar içerisinde ilmek ilmek işlenerek yapılan çalışmalarla ortaya konulmaya çalışılsa da sivil bir darbe girişimi bu sürece ciddi bir ket vurmuştur. Bu algının ortadan kalkması ve toplumda güven ortamının

sağlanabilmesi için STK'ların şeffaflık, hesap verebilirlik, güvenilirlik ve imaj noktasında oldukça hassas ve açık olmaları gerekmektedir.

Türkiye’de tarihsel olarak Sivil Toplum kavramının gelişim sürecinin ele alındığı bu bölümün sonrasında “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları” adlı bölümde Sivil Toplum Kuruluşları kavramının uluslararası alanda nasıl kullanıldığı, Türkiye’de STK’ların yıllara göre sayısı, gelişimi, faaliyet alanlarını da kapsayan araştırmaları incelenecektir.

1.3 Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları

Bu bölümde literatürde “Sivil Toplum Kuruluşu” kavramının tarihsel ve toplumsal gelişim sürecini açıklamadan Türkiye’de sivil toplum kuruluşları incelemesine geçmenin doğru olmadığı kanaatiyle dünyada sivil toplum kuruluşları kavramının nasıl algılandığı açıklanmaya çalışılacaktır.

“Sivil toplum kuruluşları” kavramı her toplumda farklı toplumsal ve tarihsel köklere sahiptirler. Farklı ülkelerde farklı şekillerde tanımlanan kavramın bu farklılığının sebebi ise STK’ların sosyal ve iktisadi bir yapının içine gömülü olmasından ve bu sosyal ve iktisadi yapının her toplumun tarihsel ve kültürel köklerinin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır (Salamon & Anheier, 1996: 11). Sivil Toplum Kuruluşları kavramını açıklamak istediğimizde ise öncelikle hangi toplumda geliştiğini tanımlamamız da gerekmektedir. Bu bağlamda Müslüman toplumlarda vakıf, Türkiye’de gönüllü kuruluşlar, Avrupa’da üçüncü sektör, Amerika’da özel sektör dışı alan (non profit sector) olarak isimlendirilmektedir (Erdoğan, 2020: 17).

STK kavramı ve tanımı üzerine ortak bir mutabakat sağlanabilmiş değildir ancak kavramsallaştırılması üzerine tarihsel süreç incelendiğinde 1945 yılındaki Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesinde yer alan “uluslararası devlet dışı örgütler” tanımı ile ilişkilendirilmektedir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi sivil toplum kuruluşlarını “devletlerarası anlaşma temeline dayanmayan tüm uluslararası kuruluşlar hükümet dışı kuruluş olarak görülmektedir.” şeklinde tanımlamaktadır (Yeni Toplumsal Hareketler, 2012: 248).

Herhangi bir devlet organından bağımsız, özel kişilerin girişimiyle yasal olarak kurulmuş her türlü organizasyon sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanabilirken, kâr amacı gütmeyen, siyasi ve ekonomik aktörlerden bağımsız, gönüllülük esasına dayanan, esnek bir yapıda ve alınan kararlarda katılımcı bir yaklaşımı benimseyen, dürüstlük, tutarlılık, şeffaflık, saydamlık, hesap verebilirlik gibi değerleri benimseyen yapılardır.

Dünya Bankası sivil toplum kuruluşlarını, “acıları hafifletmek, yoksulların çıkarlarını korumak, çevreyi korumak, temel sosyal hizmetler sağlamak veya toplumsal kalkınma gerçekleştirmek amacıyla faaliyetlerde bulunan özel kuruluşlar” olarak tanımlar (Malena, 1995). Avrupa Birliği ise sivil toplum kuruluşlarını, “Kâr amacı gütmeyen, gönüllü vatandaş grupları tarafından oluşturulan, esas olarak hükümetten bağımsız olan, yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde örgütlenen ve kamu yararını desteklemek amacıyla sorunları ele alan kuruluşlardır.” şeklinde tanımlamaktadır (Council of Europe, 2007). Sivil toplum kuruluşlarının farklı tanımlamalarının mevcut olduğunu görmekle beraber bu farklılıkların neden kaynaklandığını DiMaggio ve Anheier (1990: 144-146) altı ana başlık altında toplamaktadır.

1. Örgütsel ve sektörel farklılıklar
2. Tarihsel şartlar
3. Toplumların dini, etnik ve ideolojik heterojenliği
4. Politik gelenek ve kurumlar
5. Kamu, özel ve sivil sektörler arası ilişkiler
6. Ülkeler arasındaki değer farklılıkları

Ahmet İçduygu’nun aktardığı üzere Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları geleneksel, batı tarzı, yerel ve dinsel olmak üzere dört kategoride ele alınabilir (İçduygu, 2011). Geleneksel STK’lar daha devlet merkezli bir duruş sergilerken Batı tarzı kuruluşlar eylemlerine devlete rağmen ya da devlete karşı gerçekleştirirler. Batı tarzı kuruluşlar çevre, insan hakları gibi birey merkezli konuları savunan kuruluşlardır. Hemşehri dernekleri gibi yapılar yerel kategoride değerlendirilirken, cemaatler dinsel temelli yapılanmalar olarak değerlendirilmektedir. Cemaatler, dernek, vakıf, sendika gibi modern sivil toplum araçlarını kullanarak faaliyetlerini sürdürebilirler. Tüm sayılan nedenlerden kaynaklı sivil toplum kuruluşlarının farklı ülke ve toplumsal yapılarda algılanış şekli ve tanımları değişiklik gösterse de temelinde STK’lar organize, özel, kar dağıtmayan, kendi kendini yöneten ve gönüllülük esasına dayanan organizasyonlardır.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının 1980 sonrası dönüşümü incelendiğinde özellikle 1990’larda Türk ekonomisinin ekonomik küreselleşmeye maruz kalmasıyla birlikte, devlet ekonomi ilişkilerinin daha çok neoliberal söylemler üzerinden gerçekleştirildiğini ve bireysellik, serbest piyasa ve minimal devlet anlayışları üzerinden şekillendiği görülmektedir. Tabi bu anlayış beraberinde bireysel hak ve özgürlüklerin, devlet-toplum ilişkilerinde daha rahat ifade edilebilmesini de getirmiştir. Ayrıca Türkiye’de, tepeden inmeci bir yaklaşımla hareket eden devlet merkezci toplumsal hayata karşı bir meydan okuma başlamıştır. Bu bağlamda 1980 ve

1990'lı yıllarda sivil toplumun gelişim ve dönüşümünü, kendini devletten bağımsız bir aktör olarak ifade edişini ve demokratik bir sistem için gerekli olan alanı oluşturma çabaları görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye'de yapılan kimlik/farklılık siyaseti sivil toplum kuruluşlarının nitel olarak geliştirmekten çok nicel anlamda gelişmesine neden olmuştur nitekim bu durum Türkiye'de oturtulmaya çalışılan modernite anlayışının olması gerektiği gibi içselleştirilmiş bir demokratikleşme anlayışı ile hayata geçirilememesinden kaynaklanmaktadır (Keyman, 2006: 27-29). Daha demokratik bir Türkiye ortaya koyabilmek ancak niteliksel olarak içi dolu sivil toplum kuruluşlarının varlığı ile mümkün olabilir.

Sivil Toplum Kuruluşları kavramına dair yukarıda da açıklandığı üzere farklı tanımlamalar mevcuttur ancak bu bölümde özellikle odaklanılan husus, sivil toplum kuruluşları kavramının farklı toplumlarda ne şekilde algılandığını görmekle beraber, ülkemizdeki sivil toplum kuruluşlarının sayı, faaliyet alanı, üye sayısı, coğrafi bölgelere göre dağılımı gibi başlıklarda rakamsal olarak ne durumda olduğudur. Amaç Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşları profilini verilerle gözler önüne sererek araştırmanın ana konusu olan STK'ların barışın inşasındaki rolü noktasında ülkemizde bu alana dair çalışan ya da bu alana dolaylı yoldan katkıda bulunan STK'ların ne oranda olduğunu göstermektir. Ayrıca Türkiye'deki STK'ların genel profili gözler önüne serildiğinde DiMaggio ve Anheier'in yukarıda değinilen STK'ların farklı şekillerde tanımlanmasındaki sebeplerden altısının ülkemiz örneklerinde nasıl işlediği de açıklanmış olacaktır (DiMaggio&Anheier, 1990).

Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının genel durumunu resmetmek adına istatistikler önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır ancak ülkemizde sivil toplum kuruluşlarına dair istatistikler STK yapılarını anlamak adına tek başına yeterli değildir. Bu nokta da ikincil kaynaklara ve STK'ların içeriklerine dair yapılan detaylı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve DERBİS verilerine göre resmi istatistikler aracılığı ile ulaşılabilecek başlıklar şu şekilde sıralanmaktadır:

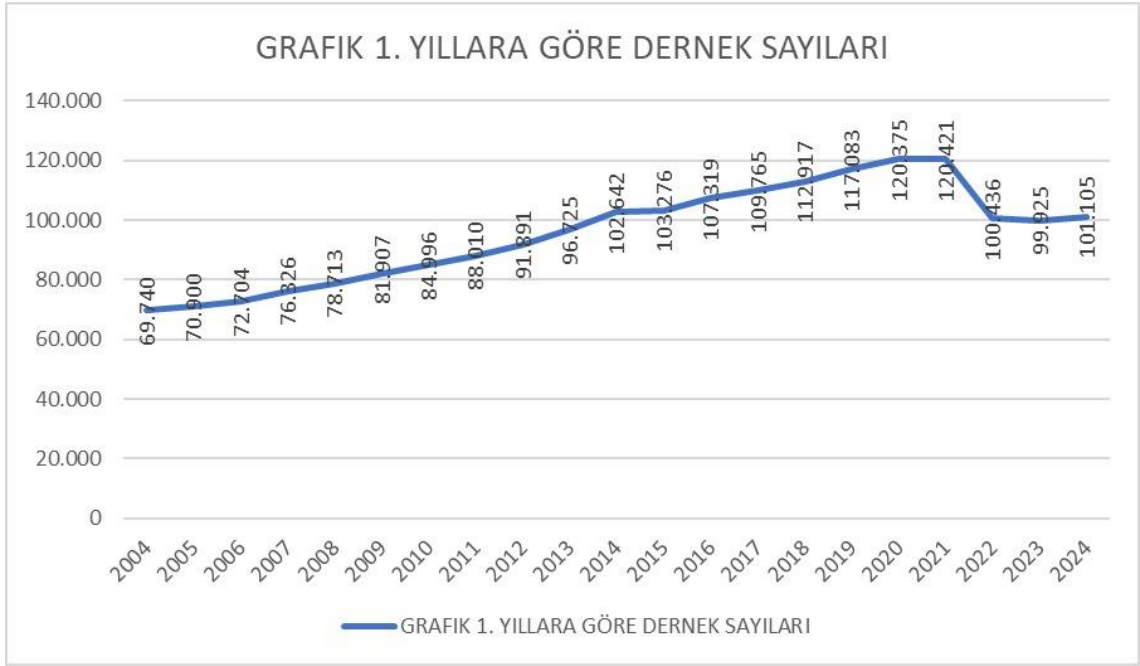
- Toplam Dernek ve Vakıf Sayısı
- Dernek ve Vakıfların Tanımlı Faaliyet alanına göre dağılımı
- Coğrafi bölgelere göre dağılımı
- Yıllara göre gelirler toplamı
- Faal ve feshedilmiş dernek sayısı
- Kuruluş Bilgilerine göre Dağılım (Federasyon, Konfederasyon, Dernek, Dernek Şubesi)

- Hemşehri Derneklerinin Coğrafi Bölgelere göre dağılımı
- İllere Göre dernek ve vakıfların dağılımı

Türkiye'nin sivil toplum panoraması incelendiğinde, toplam Sivil Toplum Kuruluşu (dernek, vakıf, federasyon, konfederasyon, sendika vb.) sayısı 110.000'i aşmaktadır. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü Dernekler Bilgi Sistemi Kasım 2024 (DERBİS) verilerine göre ülkemizde 101.105 adet faal yerli dernek, 118 adet yabancı dernek bulunmaktadır. T.C Vakıflar Genel Müdürlüğü 16.07.2024 verilerine göre ülkemizde 247 adet mülhak vakıf, 167 adet cemaat vakfı, 1 adet esnaf vakfı, 6094 adet yeni vakıf ve yurtdışında kurulup Türkiye'de şube/temsilciliği olan 12 adet vakıf bulunmaktadır. Bu vakıflardan yeni vakıf olarak adlandırılan vakıflar, Cumhuriyet sonrası şahısların isteği üzerine bağımsız mahkemeler tarafından kurulan ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne kuruluş senedine uygunluk gösterip göstermediğine dair denetlenen vakıflardır. Vakıflar Genel Müdürlüğüne yine aynı tarihli verilere göre ülkemizde 1003 adet Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 10 adet Çevre Koruma Vakfı, 5081 adet çok amaçlı olarak adlandırılan farklı alanlarda çalışan vakıflar mevcuttur. Ayrıca ülkemizde 7.422.994 ortağıyla, 30 farklı türde, 50.000'in üzerinde kooperatif bulunmaktadır (Türkiye Sivil Toplum Gelişim Endeksi, 2023: 7). Dernek ve Vakıflar dışında ülkemizde sivil toplumda önemli aktörler olarak karşımıza çıkan platformlar, ağlar, gruplar da yer almaktadır ancak bu yapılanmalar gayri resmi yapılanmaya sahip oldukları için resmi rakamları mevcut değildir. Bu sebeple dernek, vakıf gibi kuruluşlar esas alınarak Türkiye'deki sivil toplumun genel çerçevesi araştırmada sunulmaya çalışılacaktır.

2000'li yıllardan günümüze sivil toplum kuruluşlarının özellikle 2005-2019 yılları arasında dernek sayısının artış gösterdiğini fakat 2020-2022 yılları arasında bu artışın azalmaya başlamasıyla beraber 2024 yılında ciddi bir düşüşle karşılaşıldığı görülmektedir. 2020 yılında 120.375 adet olan dernek sayısı 2024 yılına gelindiğinde 101.105 adete gerilemiştir. Özellikle 26 Nisan 2022'de resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Spor Kulüpleri ve Spor Federasyonları" Kanunu ile Spor Kulüplerinin dernek statüsünden çıkarılması dernek sayısının düşüşünde büyük oranda etkili olmuştur (Türkiye Sivil Toplum Gelişim Endeksi, 2023: 7).

GRAFİK 1. Yıllara Göre Dernek Sayıları

Kaynak: Grafik Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü Veri Tabanı'ndan alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yıllara göre dernek sayılarını incelendiğinde 2021 yılı itibarı ile dernek sayılarında ciddi bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu düşüşte yukarıda bahsedilen Spor kulüpleri ve federasyonlarının dernek statüsünden çıkarılmasının etkisinin olması dışında ekonomik ve sosyal pek çok nedeninin olabileceğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğünce paylaşılan Kasım 2024 resmi verilerine göre DERBİS aktif kullanıcı sayısı 117.471 adettir.

Tablo 1. Faaliyet Alanlarına Göre Kuruluş Sayıları

Faaliyet Alanlarına Göre Kuruluş Sayıları	
Faaliyet Alanları	Kuruluş Sayısı
BİREYSEL ÖĞRETİ VE TOPLUMSAL GELİŞİM DERNEKLERİ	2.593
ÇEVRE DOĞAL HAYAT HAYVANLARI KORUMA DERNEKLERİ	2.687
ÇOCUK DERNEKLERİ	19
DIŞ TÜRKLER İLE DAYANIŞMA DERNEKLERİ	770
DİNİ HİZMETLERİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK FAALİYET GÖSTEREN DERNEKLER	17.996
DÜŞÜNCE TEMELLİ DERNEKLER	1.072
EĞİTİM ARAŞTIRMA DERNEKLERİ	6.269
ENGELLİ DERNEKLERİ	1.330
GENÇLİK DERNEKLERİ	412
GIDA, TARIM ve HAYVANCILIK ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN DERNEKLER	790
HAK VE SAVUNUCULUK DERNEKLERİ	1.546
İMAR, ŞEHİRCİLİK VE KALKINDIRMA DERNEKLERİ	1.555
İNSANİ YARDIM DERNEKLERİ	6.808
KAMU KURUMLARI ve PERSONELİNİ DESTEKLEYEN DERNEKLER	899
KÜLTÜR, SANAT ve TURİZM DERNEKLERİ	6.032
MESLEKİ ve DAYANIŞMA DERNEKLERİ	38.434
SAĞLIK ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN DERNEKLER	2.621
SPOR ve SPOR İLE İLGİLİ DERNEKLERİ	5.082
ŞEHİT YAKINI VE GAZİ DERNEKLERİ	516
TOPLUMSAL DEĞERLERİ YAŞATMA DERNEKLERİ	2.848
ULUSLAR ARASI TEŞEKKÜLLER VE İŞBİRLİĞİ DERNEKLERİ	523
YAŞLI ve ÇOCUKLARA YÖNELİK DERNEKLER	300
BİLİNMIYOR	3
Genel Toplam	101.105

Kaynak: Tablo Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü Veri Tabanı'ndan alınan verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloya göre Türkiye sivil toplumunu oluşturan ana kategorilerin dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyet yürüten dernekler ile mesleki ve dayanışma dernekleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye’de sivil toplumun tarihçesi incelendiğinde toplumsal kodlar ve sivil toplum kavramının geçmişten günümüze algılanış şekli ile de alakalıdır. Özellikle Osmanlı’da var olan vakıf geleneğinin ve din faktörünün toplumsal hayattaki yeri ve yardımlaşma kültürünün benimsenmesinden de kaynaklanmaktadır. Temelde Türkiye’deki sivil toplum anlayışının Batılı anlamda benimsenenden farklı olması bu tablonun karşımıza çıkmasındaki sebeplerden biri olarak açıklanabilir.

Araştırmanın ilk bölümünde Türkiye’deki STK’ların profilini gözler önüne sermek amacı ile resmi verileri içeren T.C İçişleri Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü Veri Tabanı, DERBİS, Vakıflar Genel Müdürlüğü vakıf listelerine ulaşılarak bu kurumların sunduğu resmi, güncel veriler kapsamında tablolar oluşturulmuştur. Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyet alanları farklı alanları kapsamakla beraber, 2023 yılı Sivil Toplum Gelişim Endeksi Raporu Verilerine göre, bilim/teknoloji, çevre/iklim, çocuk, gençlik, demokrasi, siyaset, eğitim, hayvan hakları, inanç/dini kimlik, kültür ve sanat, sağlık gibi alanlarda faaliyetlerini sürdürerek toplumun değişim ve dönüşümüne katkıda bulunarak bu alanlarda farkındalıklarını artırmayı hedefledikleri gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucu en çok karşılaşılan faaliyet alanları insani yardım, inanç ve dini kimlik alanlarında olmuştur. Demokrasi, kooperatif ve medya, semt/mahalle, kent gibi konular %1’in altında kalmaktadır.

Birinci bölümde sivil toplum kavramının tarihsel gelişim süreci ele alınmış ve literatürde farklı düşünürler tarafından ne şekilde algılandığı ve sivil toplum- devlet ilişkisinin nasıl konumlandırıldığı açıklanmıştır. Beraberinde Türkiye’deki sivil toplum algısının geçmişten günümüze nasıl değiştiği, ekonomik, sosyal ve siyasal faktörlerin bu algıyı ne şekilde etkilediği tartışılmıştır. Son olarak Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları kavramının bugün bahsedilen şekilde ne zaman kullanılmaya başlandığı, uluslararası literatüre sivil toplum kuruluşları kavramının nasıl girdiği açıklanarak ülkemizdeki sivil toplum kuruluşlarının resmi kaynaklardan elde edilen verilerle genel çerçevesi çizilmiş ve özellikle bir sonraki bölümde işlenecek olan barış inşası kavramının sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları içerisinde yer alıp almadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. BÖLÜM: BARIŞ İNŞASI KAVRAMI

Bu bölümde Uluslararası İlişkiler teorisinde barış inşası kavramı demokratik barış teorisi üzerinden değerlendirilerek sivil toplumun barış inşasına katkısını destekleyen yapısıyla sivil toplum-barış ilişkisi anlatılmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken barış inşası kavramının literatüre nasıl girdiği, demokratik barış teorisi, pozitif ve negatif barış kavramları, barışı yapma (peacemaking), barışı koruma (peacekeeping), barışı inşa etme (peacebuilding) kavramları arasındaki farklar ele alınmıştır. Son olarak sivil toplum ve barış inşası arasındaki bağlantıyı Thania Paffenholz'un STK'ların barış inşası fonksiyonları olarak sıraladığı yedi fonksiyondan bahsedilmiştir. Demokratik barış teorisine değinilirken teorinin dış politika boyutundan ziyade demokratik yönünü ulusal barışa katkısı noktasında ele alarak sivil toplum-demokrasi ilişkisi incelenecektir.

2.1 Uluslararası İlişkiler Teorisinde Barış İnşası

Savaş ve barış kavramları uluslararası ilişkiler alanında yoğun biçimde üzerine çalışılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 20. Yüzyılın başlarına kadar uluslararası ilişkiler disiplini ortağa attığı teorileri “savaş” kavramı üzerinden inceleyerek açıklamakta idi. Bu konudaki farklı görüş ve öneriler uluslararası ilişkiler disiplininin ve başlıca teorilerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Çatışma odaklı yapılan değerlendirmelerin yanında 20. yy. başlarında yapılan incelemeler “barış” kavramı üzerinden ele alınarak küresel barış ideali doğrultusunda bu kavramın nasıl tanımlanması gerektiği hususuna odaklanılmaya başlanmıştır. Barış konusunun savaş merkezli çalışmaların etrafında değerlendirilmesi “barış inşası” kavramını detaylandırarak açıklamayı zorlaştırmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde barış inşa süreçlerine sivil toplum müdahalesinin etkisini daha açık bir şekilde ortaya koyan demokratik barış kuramı üzerinden kavram detaylandırılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Demokratik Barış Kuramı demokratik devletlerde barışın tesisinin mümkün olabileceğini, demokrasi ile yönetilen devletlerin demokratik unsurların gerekliliklerinin de sağlanması ile barışın inşa edilebileceğini savunmaktadır. Demokratik barış teorisyenlerine göre demokrasi ile yönetilen ülkelerde nihai kararın verilmesi noktasında karar alma süreçleri rıza oluşumu prensibine dayandığı ve bu prensibin ülke içerisinde uygulandığında demokrasi ile yönetilen ülkelerin liderlerinin dışarıda da benzer davranış tutumunu göstermesine sebep olacaktır. Bu durum devletlerarası ilişkilerde sorunların çözümünde çoğulcu, yapıcı bir duruş

sergilenmesini sağlayacak ve ortak noktaların bulunması sayesinde çözümleri kolaylaştıracaktır (Oğuzlu, 2019:213).

Kant, devletlerin demokratik anayasalarının diğer devletlere oranla daha barışçıl politikaları olmasıyla ilişkilendirmiş ve yapılan nicel araştırma, demokrasi ve barış arasında net olumlu bir nedensel bağlantı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kant'ın 1795 yılında kaleme aldığı "*Zum Ewigen Frieden*" (Edebi Barış Üzerine) adlı eserinde demokratik değerler temelinde devletler arasındaki barış inşasını anlamaya yönelik bir temel atmıştır (Paffenholz, 2010: 46). Kant'ın ortaya koyduğu eser içerisinde altı adet hazırlık niteliğinde ve üç adet nihai maddeden oluşmaktadır. Kant savaşı önlemek için alınması gereken altı temel tedbiri şu başlıklar altında toplamıştır;

1. İçinde gizlenmiş yeni bir harp sebebi olabilecek hiçbir anlaşma barış anlaşması sayılamaz.
2. Büyük küçük fark etmeksizin hiçbir bağımsız devlet başka bir devletin mülkiyetine zorla geçirilemez.
3. Daimî ordular zamanla tamamen ortadan kalkmalıdır.
4. Devlet borçları, devletler arasında savaşı teşvik edecek şekilde kullanılmamalıdır.
5. Hiçbir devlet başka bir devletin işlerine karışma hakkına sahip değildir.
6. Savaş sırasında dahi ahlak dışı davranışlar yasaklanmalıdır.

Kant'ın sıraladığı bu tedbirler savaşı önlemek ve devletler arasındaki güvensizliği azaltmayı amaçlamaktadır. Kant eserinde ayrıca ebedi barışı sunacak üç ana ilkeden bahsetmektedir. Bunlardan ilki cumhuriyetçilik ilkesidir ve Kant'a göre tüm devletler Cumhuriyetle yönetilmelidir. Kant'a göre monarşi yapısal olarak savaşa zemin hazırlayan bir sistemdir. Kant, savaşların halkların değil yöneticilerin tercih ettiği bir durum olduğunu ve bu sebeple demokratik ve cumhuriyetle yönetilen bir devlette halkın savaş yanlısı olmayacağını öngörmüştür (Bozkurt, 2007: 504-508).

Ana ilkelerden bir diğeri uluslararası ilişkilerde hukuk, özgür devletler federasyonu tarafından düzenlenmelidir ilkesidir. Kant bu ilkesinde bir tür uluslararası barış topluluğu oluşturulmasını talep etmektedir. Böyle bir üst yapının varlığı devletlerin başıboş ve çıkarları noktasında yasa dışı uygulamaları hayata geçirmesinin önünü kesecektir. Son olarak Kant dünya vatandaşlığı görüşünü savunarak kozmopolitizm ilkesini ortaya atmaktadır. İnsanların kozmopolit bir hukuk düzeni altında bir arada yaşamalarını savunurken ticari ve kültürel etkileşimlerin savaş halinin önüne geçeceğini öne sürer (Kakışım, 2017: 30-31).

Kant'ın bu yaklaşımı sonraki dönemlerde farklı düşünürler tarafından tartışılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında barış çalışmaları üzerine yapılan çalışmalarda artış görülmektedir. Kant'ın Ebedi Barış düşüncesi ahlak felsefesine dayanır, ona göre savaş doğanın bir gereği değil insanın kusuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Kant'ın fikirleri modern uluslararası ilişkiler ve hukuk sistemleri için ilham kaynağı olmuştur. Özellikle Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi kurumların oluşmasının temelinde yatan fikirlerin biri de Kant'ın ortaya koyduğu düşüncedir. Liberalizmin artış gösterdiği 1980 sonrası dönemde dünya çapında atıfta bulunulan en yaygın teorilerden biri haline gelmiştir.

Michael W. Doyle, Kant'ın "Ebedi Barış" eserinden ilham alarak demokratik barış teorisini uluslararası ilişkiler teorisine uyarlamıştır. Doyle, demokratik devletlerin birbirleri ile savaşma olasılıklarının demokratik olmayan devletlere göre çok daha düşük olduğu ancak demokratik olmayan devletlere savaş açma olasılıklarının daha yüksek olduğunu ileri sürmektedir. Bireysel hakların korunması ve uluslararası barışın sağlanması için gerekli olan üç temel noktadan bahseder Doyle ve liberal düzenin barışçıl karakterini üç temel esasa dayandırır. Bunu yaparken Kant'ın "Ebedi Barış" eserinden esinlenmiştir. Doyle'a göre barışı sağlamak için gerekli olan üç ayaklı haklar dizisinde fikir, basın, ifade özgürlüğü, kanun önünde eşit haklara sahip olma, mülkiyet hakkı gibi en temel haklar "negatif özgürlükler" olarak ele alınmaktadır. "Pozitif özgürlükler" olarak tanımladığı eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlara dair adaletin sağlanmasına yönelik özgürlüklerdir. Üçüncü olarak ise demokratik katılım ve temsil imkanlarının önünün açılması Doyle'un demokratik barış kuramının temellerini oluşturmaktadır (Kakışım, 2017: 36).

Liberalizmin üç ayaklı haklar dizisi ilk olarak hukukun üstünlüğü ve temsili yönetim yani cumhuriyeti ilk adım olarak görmektedir çünkü bu sistem halkın rızasını temel alarak barışın sağlanmasına destek olmaktadır. Uluslararası hukuki mekanizmalar ve ekonomik bağımlılık gibi unsurlarla beraber Doyle liberal devletlerin barışçıl bir uluslararası sistem oluşturacaklarını savunarak savaşın önlenmesi ve istikrarın sürdürülebilir olmasının ancak bu yolla mümkün olabileceğini savunmaktadır. Liberal devletlerde yurttaşlar uluslararası ilişkiler kurabilir ve bu durum devletlerin diğer liberal devletler ile savaşmamalarının bir sebebi olarak karşımıza çıkan nedenlerden biridir (Doyle, 1983: 213).

Demokratik barış yaklaşımını monadic(tekci) ve dyadic(ikici) olmak üzere iki görüşe göre incelendiğinde ilk yaklaşım olan tekçi yaklaşım, demokrasilerin kendi iç yapılarının şiddete daha az meyilli olmasından kaynaklı olarak karşısındaki ülke demokratik bir yapıda olsun ya da

olmasın dış politikasında daha az şiddete meyilli bir politika izleyecek ve savaş karşıtı bir tutum takınacaktır görüşündedir. Tekci görüşe dair yapılan nicel çalışmalar bu görüşü destekler niteliktedir. Nitekim bazı araştırmacıların demokrasilerin dünyanın en barışçıl rejimleri olduğunu savunmalarının gerekçelerinden biri savaşın yüksek maliyetli olması ve başarısızlıkla sonuçlanabilmesi ihtimalinin devlet liderlerinin bulundukları konumu kaybetme riskini taşımasından kaynaklı çok daha barışçıl bir dış politika izlediklerini savunmaktadır (Özkeçeci-Taner, 2019, s.2).

İkinci yaklaşım ise demokratik devletlerin yine kendileri gibi demokratik sistemle yönetilen devletlerle savaşmaya meyilli olmadıklarını çünkü bu gibi durumlarda halktan gerekli desteği göremeyeceklerini savunur. Özellikle demokratik olmayan ülkelerle savaşmak söz konusu olduğunda demokratik devletlerin halktan bekledikleri desteği almaları çok daha kolay olacaktır çünkü ne de olsa otoriter rejimler kendi halklarına karşı saldırgan tutumdadırlar ve savaş bu yapıdaki devletleri demokratikleştirmek için bir araçtır (Doyle, 1986).

Demokratik barış teorisi demokratik devletlerin yukarıda belirtilen tüm sebeplerden dolayı birbirleri ile savaşma eğiliminde olmayacaklarını savunurken, özellikle kültürel ve yapısal olarak bu tip devletlerin benzer nitelikte olmalarının da savaş eğilimlerinin olmaması noktasında olumlu etki eden bir faktör olarak ele almaktadır. Tüm bunların yanında demokratik barış teorisine dair ciddi eleştiriler de söz konusudur. Uluslararası İlişkiler alanında demokrasi ve savaş terimlerinin tanımlarının net olarak yapılmamış olması, bir devletin siyasal kültürü, kalkınma düzeyi, sosyoekonomik ve askeri düşünceleri, liderlerin düşünce ve duruşlarının göz ardı edildiğini söyleyen eleştiriler mevcuttur. Her ne kadar bir ülkenin iç politik yapısı ve rejim şekli savaşa dair değişken olsa da demokratik barış teorisine dair yapılan eleştirilere göre bir ülkenin demokratik sistemle yönetiliyor olması savaşa dair tutumunda mutlak bir değişken değil, iç değişkenlerden biri olarak ele alınmaktadır.

Uluslararası İlişkiler teorilerinden demokratik barış teorisinin bu bölümde incelenmesinin sebebi, sivil toplumun barışın inşasına katkısının incelendiği araştırmada bu teori sivil toplumun barışa katkısını destekleyen yapısıyla sivil toplum-barış ilişkisini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Nitekim demokratik barış teorisi devlet sistemlerinin demokratik olmasını ve barışın demokratik devletlerde daha yaygın olduğunu savunurken, ilk bölümde incelenen sivil toplum kavramı ve bu kavramın hangi tip sistemlerde hayat bulup aktif olarak sürdürülebildiği değerlendirildiğinde; barışın insanla sağlanabileceğini ve toplumları meydana getiren bireylerin yaşadıkları ülke üzerinde barış içinde yaşayabilmeleri için toplumsal uzlaşmayı sağlamaları ve

kendi hayatları üzerinde söz hakkı sahibi olmaları gerektiği sonucuna varılabilir. Ayrıca sivil toplum alanında gerçekleştirecekleri çalışmaların siyasi mekanizmayı da etkileyerek iyi bir yönetim modeli ortaya konularak barışı sağlamanın daha öngörülebilir olduğu söylenebilir. Demokratik sistemlerde ülke düzenin akıbeti bir kişinin elinde değil, halkın iradesine bağlıdır ve sivil toplumun temelini oluşturan “sivil” kavramı askerinin karşısı olarak algılansa da Şerif Mardin’in dediği gibi bu kavram şehir adabını vurgulamakta ve bu durumda meydana gelen hak ve sorumluluklara da dikkat çekmektedir. Sivil Toplum günümüz anlayışıyla nasıl 1990’lı yıllardan sonra küreselleşme ve liberal anlayışın yaygınlaşmasıyla daha çok hayat bulup bugünkü anlamda varlığını ortaya koyabilmişse bunda demokratik barış teorisinde de belirtildiği üzere demokratik sistemlerin daha barışçıl, halk odaklı ve istişareye açık yapılarından kaynaklanmaktadır.

2.2. Barış İnşası Kavramı

Çatışmaya sebebiyet veren unsurları ortadan kaldırarak barışçıl bir ortamı sağlamak ve bunun için sosyal dönüşümü meydana getirerek sürekliliği hedefleyen kavram, barış inşası (peacebuilding) olarak karşımıza çıkmaktadır. Barış inşası kavramı ilk olarak 1970’lerde Johan Galtung tarafından ortaya atılmış olsa da bu kavramın kabul görmesi Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra başlamıştır. Barış İnşası Kavramına ilişkin gelişim sürecinde Birleşmiş Milletler’in tutumu kilit bir rol üstlenmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılında kullanılan kavram, şiddet içeren çatışmaların çözümünde uzun vadeli bir sonu elde edebilmek amacı ile yapısal faktörlerin incelenerek bu faktörleri kapsamlı bir şekilde ele almayı ifade etmektedir. Barış inşası süreçlerinin temel unsurlarından olan silahsızlanma, ekonomik kalkınma, sosyal altyapının güçlendirilmesi, yerinden edilen kişilerin geri dönüş süreci gibi başlıklar sivil toplum kuruluşlarının doğrudan veya dolaylı olarak faaliyet alanlarına giren başlıklardır. Demokrasi, insan hakları hukukun üstünlüğü, serbest ekonomi gibi ilkeler çerçevesinde barış inşası süreci ele alınmaya başlanmıştır. Barış inşası en basit haliyle, bir çatışmanın altında yatan nedenlerin giderilmesini sağlamaya çalışan kapsamlı bir süreci ifade etmektedir (Dizdaroğlu, 2019).

1976 yılında barış inşası kavramını ilk kez kullanan Johan Galtung üç farklı barış anlayışından söz etmiştir. Bunlar barış yapmak (peacemaking), barışı korumak (peacekeeping), barış inşası (peacebuilding) olarak ele alınmıştır. Galtung’un yaklaşımına göre barışı koruma negatif barış yaklaşımını gözler önüne sererken, barış yapma ve barış inşası pozitif barış anlayışını yani yapısal şiddetin olmayışını ifade ettiğini söylemektedir (İşbilir, 2021: 87). Galtung’un negatif

barış kavramında doğrudan şiddetin ve şiddeti ortaya çıkaran unsurların ortadan kaldırılmasından söz edilmektedir. Bu durum beraberinde savaşın veya fiziksel çatışmaların olmaması durumudur fakat sadece negatif bir barışın sağlanması kalıcı bir barış için yeterli olmamaktadır.

Pozitif barış kavramında ise sadece doğrudan şiddetin olmaması durumu değil aynı zamanda yapısal ve kültürel şiddetinde ortadan kaldırılması gerektiği anlayışı kapsamaktadır ve Galtung (1976) bu durumun adalet, eşitlik ve sürdürülebilir kalkınma ile mümkün olabildiğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre şiddet sadece fiziksel olarak ele alınmaması gereken bir kavramdır. Şiddet kavramı yapısal ve kültürel olarak da kendi içinde ele alınarak değerlendirilmelidir. Yapısal şiddetten kastedilen, toplumda yaşanan eşitsizlik ve adaletsizlikler sonucu ortaya çıkan ve insanların temel ihtiyaçlarına ulaşmasına engel olan sosyal, ekonomik ve politik yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sömürü, yoksulluk, ayrımcılık yapısal şiddetlerin örneklerinden sayılabilir. Kültürel şiddet ise yapısal ve doğrudan şiddeti meşru kılan kültürel ve ideolojik sistemleri içermektedir ki bu durum din, dil, sanat, bilim gibi pek çok alanda karşımıza çıkabilmektedir.

Tüm bunların ışığında Galtung'un Barış inşası (peacebuilding) kavramı barışı sürekli kılmak adına daha yapısal değişiklikleri içermekte, adalet, eşitlik ve dayanışma kavramlarını temel alan yapı ve kurumları oluşturmayı hedeflemektedir. Barış inşası süreci barışı yapmaktan farklı olarak şiddetin sonlandırılmasından öte, tekrar etmemesi adına toplumların, yapıların ve kurumların gücünü artırmayı öngörmektedir. Bu durum aslında daha sürdürülebilir bir toplumun inşasının gerçekleşmesi için savunulan düşüncedir. Pratikte, çatışma bölgelerinde barış inşası genellikle birden çok teorik yaklaşımın bir kombinasyonu olarak uygulanır.

Kavrama ilgi gösterenin artmasında Birleşmiş Milletler eski Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali'nin 17 Haziran 1992'de BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu “An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping” adlı raporu önemli bir etken olmuştur. Bu rapor, çatışma sonrası barış inşasını, tarafların tekrar çatışmaya dönmesini engellemeyi amaçlayan bir süreç olarak tanımlamıştır. Zayıf ulusal yapıların dönüşümünü ve demokratik kurumların güçlendirilmesini hedefleyen bu sürecin başarılabilmesi için çaba sarf edilmiştir. Önleyici diplomasi, barışın korunması, barışın sağlanması ve barışın inşası olmak üzere dört temel strateji raporda uluslararası çatışmaların çözümünde öncü stratejiler olarak yer almıştır. Bunu takiben, BM tarafından yayınlanan diğer raporlar (örneğin 1995, 1996, 2000 ve 2004 tarihli raporlar), barış inşası kavramının evrimine ve tanımının genişlemesine katkıda bulunmuştur.

Boutros-Ghali'nin raporunun ardından çıkan bu raporlar, BM'nin barış inşası vizyonunu daha iyi anlamaya çalıştığını ve bu alandaki çabalarını artırdığını göstermektedir.

Ayrıca, çatışmadan çıkan ülkelerin büyük bir kısmının beş yıl içinde yeniden çatışmaya sürüklendiğini gösteren akademik araştırmalar sonucunda, BM 2005 yılında 'Barış İnşası Komisyonu'nu kurarak çatışma sonrası dönemde hükümetlere yardımcı olmayı, faaliyetleri iyileştirmeyi ve barış inşası için gerekli kaynakları sağlamayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra, 'Barış İnşası Destek Ofisi' ve 'Barış İnşası Fonu' gibi inisiyatifler de oluşturulmuştur. Bu gelişmeler, BM'nin barış inşası kavramı üzerindeki çalışmalarının ve uygulamalarının gelişiminde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Paffenholz, 2010: 45).

Bugünkü dünya düzeninde çoğu demokrasiler liberal piyasa ekonomileridir. Bu nedenle barış inşası devlet inşası ile eşdeğer olarak ele alınmaktadır. En geniş anlamda barış inşası, güvenliğin hızlı bir şekilde tesis edilmesini, demokratik siyasi yapıların kurulmasını ve ekonomik reformları içerir. Bu anlayışta, barış inşası, bir çatışma sonrası ülkenin uluslararası toplum tarafından halkına asgari güvenlik sağlama kapasitesine sahip olduğu ve çalışan demokratik yapılar kurabildiği kabul edildiğinde sona erer ve bu da dış barış gücü kuvvetlerinin çekilmesine olanak tanır (Paffenholz, 2010: 47).

John Paul Lederach, toplumlar içerisinde sürdürülebilir uzlaşmayı içine alan barış inşası anlayışını ortaya koymuş ve bu anlayışa göre barış inşası bir nesil boyunca sürececek zaman diliminde yapıların, süreçlerin kurulması ve insanların eğitilmesi ile mümkün olabileceğini savunmaktadır (Lederach, 1997). Lederach'ın anlayışına göre barış inşası yalnızca devletler arasında değil aynı zamanda toplumlar arasında da şekillenmelidir. Çatışma sonrası toplumların yeniden yapılanması aynı zamanda toplumsal bağların da onarılması anlamına geleceğinden yerel topluluklar arasında sürdürülebilir barışın ancak bu şekilde sağlanabileceğini savunur. Aynı zamanda bu sürece toplumdaki tüm kesimlerin katılması, sadece çatışma tarafları değil, sivil toplum kuruluşları, kadınlar, gençler toplumun tüm kesimlerinden grupların sürece dahil olması daha kapsayıcı bir yaklaşımla barışın kalıcı olmasına katkı sağlayacaktır. Dışarıdan gelecek üstten inmecili müdahaleler yerine yerel halkın süreci sahiplenmesi, yerel çözümler üretilmesi barış inşası sürecinin yerel kültür ve değerlere uyumlu olmasını sağlamaktadır. Çatışma çözümü ve barışın inşası süreci Lederach'ın yaklaşımına göre zamanla ve sabırla, hızlı çözümler yerine uzun süre etkisini sürdürecektir kalıcı çözümler ile çatışmanın kaynaklandığı sorunları derinlemesine ele alarak toplumsal yapının yeniden inşa edilmesini hedeflemektedir. Bu anlayış realist bakış açısına yakın olmakla beraber kendi içerisinde zorluklar ile karşı karşıyadır çünkü bu sürecin

hedeflendiği şekilde yürütülebilmesi için yerel halkın sürece dair istekli olması gerekmektedir. Yerel halk tarafından gösterilecek direnç barış inşası sürecini sekteye uğratmaktadır. Aynı zamanda kaynak ve kapasite yetersizliği, sürecin uzun sürmesinden kaynaklı belirsizlikler ve dış aktörün rolü ve etkisi olumsuz sonuçları da beraberinde getirme riski taşımaktadır.

Barış inşasına dair yukarıda yapılan literatür araştırmaları ve teorik incelemeler ışığında özellikle barış inşasının üç stratejisi olan barışı koruma (peacekeeping), barışı yapma (peacemaking), barış inşası (peacebuilding) üçlüsü çatışmaların kendine özgü nedenlerinden kaynaklı her durumda çalışmayabilir ancak sivil toplum aktörleri bu noktada tamamlayıcı roller oynayabilirler. Çatışma çözümlerinde masaya oturan taraf ne kadar az olursa çatışma çözümünün o kadar kolay olacağı düşüncesi öncelenerek sivil toplum kuruluşlarının bu süreçlere dahil edilmesi özellikle realizmden etkilenen çatışma yönetimi ekolünde tercih edilmemektedir. Fakat bu durum değişmeye başlamış, Wanis-St. John ve Kew'in on beş yıl süre ile gerçekleştirdikleri araştırmalar neticesinde sivil toplum kuruluşlarının sürece dahil olmalarının barış antlaşmalarını daha sürdürülebilir kıldığı sonucuna varmışlardır. Bu çalışmayı yaparken yirmi iki barış antlaşması üzerinde nicel bir çalışma yapılarak bu sonuca varılmıştır. Günümüze gelindiğinde çatışma yönetimi ve barış inşa süreçlerinde devlet dışı aktörler ve sivil toplum kuruluşlarının sürece dahil olmalarının gerekliliği daha çok fark edilmektedir (Wanis-St. John & Kew, 2008).

Araştırmanın sonraki bölümünde sivil toplum kuruluşları ve barış inşası arasındaki bağlantı açıklanarak üçüncü bölümde sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonları detaylı olarak ele alınacaktır.

2.3. Sivil Toplum ve Barış İnşası

Sivil toplum kuruluşları çatışma çözümleri ve barış inşası sürecinde silahlı işgal ya da ekonomik yaptırımlar uygulayabilecek düzeyde birincil aktör olarak değerlendirilemez fakat sivil toplumun sahip olduğu bilgi ağı ve uzmanlık onu barış inşası sürecinde önemli bir aktör olarak karşımıza çıkarmaktadır. Sivil toplum kuruluşları sahip oldukları bilgi, deneyim ve güvenle yerel, ulusal ve uluslararası karar alma mekanizmalarını, yasama organlarını etkileyebilme gücüne sahiptirler. Özellikle devlet içi çatışmalar devletlerin meşruiyet açıklarından kaynaklı ortaya çıkmakta ve sivil toplum kuruluşlarının sürece dahil olmaları devletin meşruiyet eksikliğini de bir noktada kapamaktadır.

STK'ların arabuluculuk, müzakere, savunuculuk özellikleri barış inşa sürecinde kolaylaştırıcı olmalarını sağlamaktadır. Nitekim sivil toplum kuruluşları bu süreçleri baskı

yapmadan, adaletli bir şekilde ve yerel bilgi ve bağlantılarını kullanarak yürütebilmektedirler. Muhatapları üzerinde baskı kurmaya çalışmamaları, çatışma sürecindeki tarafların STK'lara güvenip fikir ve ihtiyaçlarını ifade edebilmelerini sağlamaktadır. STK'ların adaletli tutumları her iki tarafa karşı da önyargı sahibi olmamaları ve eşit davranmaları barış inşası sürecindeki pozitif etkilerini desteklemektedir. Sivil toplum kuruluşlarının yerel bilgi ve bağlantılarının kuvvetli olmaları sürdürülebilir bir barışın sağlanabilmesi için son derece kritik önem taşıırken özellikle çatışmalar başlamadan önce yerel bağlantılarla olan ilişkilerinin sağlamlığı ulusal ve uluslararası STK'ların sürece sağlıklı bir şekilde katkı sağlamasında yardımcı olmaktadır. Yerel liderler, yerel hükümetler ve o bölgedeki sivil toplum kuruluşları ile bağlantı kurulabilmesi, özellikle de bölgede katılımcı bir anlayışla çalışan sivil toplum kuruluşu olmaları o bölgedeki güveni kazanmalarını sağlayacaktır ki çatışma çözümü sürecinde güven en önemli faktörlerden biri olarak kaşımıza çıkmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarına alan açan bir diğer özelliği ise esnek ve yenilikçi yapılarıdır. Esnek ve yenilikçi yapıları, hiçbir otoriteye bağlı olmamaları ve önceliklerinin topluma dayalı güçten gelmesi sebebiyle bağımsız, fikirlerini rahatlıkla ifade edebilen ve yeni stratejiler üretebilen yapılar olarak onları karşımıza çıkarmaktadır. Sayılan bu özelliklerle beraber STK'ların çatışma yaşanan bölgelerde önceden oluşturulan kurulu bir düzenlerinin olması, ofisler açıp burada yetiştirdiği ekiplerle yerel ortaklar kurması çatışma öncesi ve sonrasında bölgeye yapılacak insani yardım, diplomasi, koruma, yaşanan veya yaşanabilecek olan insan hakları ihlallerinin raporlanması gibi noktalarda barış inşa süreçlerine son derece etkin bir şekilde katkı verebilmektedir (İşbilir, 2022: 39-42).

Bu noktada yukarıda belirtilen özellikleri sebebiyle barış inşası sürecinde etkili olan sivil toplum kuruluşlarının varlığına örnek olarak 2011 başlayan ulusal ve uluslararası aktörlerinde etkinliğinin sorgulanmaya başladığı Suriye savaşında İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsanı Yardım Vakfı (İHH) gibi insani yardım kuruluşlarının katkıları yadsınamayacak noktaya gelmiştir. Özellikle Halep'te insani yardım koridoru açmak için başlatılan "Halep'e Yol Açın" konvoyuna beş binden fazla araç, kırk bin yolcu, bin beş yüz yardım tırı katılmıştır. Birleşmiş Milletler (BM), İHH ve diğer paydaşların insani diplomasi çabaları ile kırk beş bin kişi güvenli bölgelere tahliye edilmiştir. Halep'in tahliyesi için diplomatik görüşmeler devam ederken tahliyeden kaynaklı

oluşabilecek göç dalgasına karşı sahadaki koordinasyonun yürütülmesi İHH tarafından üstlenilmiştir².

Thania Paffenholz, barış inşası sürecinde sivil toplum kuruluşlarının etkisini ve fonksiyonlarını detaylı olarak inceleyen öncü isimlerden biridir. “Civil Society&Peacebuilding” adlı eserinde sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonlarından bahsetmektedir. Paffenholz, sivil toplum kuruluşları tarafından uygulanan barış inşası fonksiyonlarını yedi ana başlıkta değerlendirmiştir.

1. Koruma
2. Gözlem ve İzleme
3. Savunuculuk ve Halkla İlişkiler
4. Grup içi sosyalleşme
5. Sosyal Uyum
6. Kolaylaştırıcılık ve Arabuluculuk
7. Hizmet Sağlama şeklinde sıralanmıştır.

Paffenholz’un sıraladığı yedi ana başlığa ek olarak sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi fonksiyonlarına sekizinci maddeyi “Radikalleşme ile Mücadele” başlığıyla Dr. Cihangir Özbilir doktora tezi çalışmasında yer vermiş ve detaylı olarak ele almıştır. Barış kavramı uluslararası ilişkiler teorisinde geçmişte yerini daha çok savaş kavramı üzerinden incelemeye bırakmasına rağmen, kavram üzerinde yapılan çalışmalar özellikle Johan Galtung’un “barış inşası” kavramını incelemesiyle barışı sürekli kılmak adına yapısal değişiklikleri öngörmektedir. Bu noktada gerçekleşmesi istenilen yapısal değişikliklerin hayata geçmesinde sivil toplum yumuşak güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Esnek ve yenilikçi yapılarıyla uluslararası karar alma mekanizmaları tarafından da çatışma bölgelerinde barış inşa süreçlerine katkı sağlayabilecekleri fikri doğmuştur. Sivil Toplum Kuruluşları ulusal ve uluslararası düzeyde insani krizlerin yönetimi, barış inşa süreçlerinin desteklenmesi ve kalkınma projelerinin yürütülmesi gibi alanlarda kritik önem taşımaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları toplum ile direk iletişim kurabilme kapasiteleri sebebiyle kriz sonrası yapılanma süreçlerindeki etkileri uluslararası mecrada da kabul görmüştür. Bu bağlamda STK’ların barış inşası fonksiyonlarının uluslararası düzeyde kabul gördüğü bir anlayış olan “Humanitarian-Development-Peacebuilding Nexus” (HDP Nexus) insani yardımın kalkınma ve barış inşası ile entegrasyonunu hedeflemektedir. 2016 yılında İstanbul’da

² <https://ihh.org.tr/haber/halepe-yol-acin-konvoyu-sinira-dayandi>

gerçekleşen Dünya İnsani Zirvesi (WHS) insani yardım sektörünün küresel çapta evrimi açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Zirve'nin en önemli çıktılarından biri HDP Nexus (İnsani Yardım-Kalkınma-Barış)'un kavramsallaştırılması ve kabul edilmesi olmuştur. Bu paradigmatik değişim, insani yardım ve kalkınma çalışmalarını birbirinden bağımsız sürdüren geleneksel yaklaşımdan farklı olarak sürece barış inşasını da ekleyerek bütüncül bir strateji geliştirmeyi amaçlamaktadır. Krizlere müdahalede daha etkili ve sürdürülebilir çözümler ortaya koyarak bahsedilen üç alanın beraber çalışarak daha uzun vadeli, sürdürülebilirliği yüksek çözümler ortaya koyabileceğini savunur. BM Genel Sekreteri António Guterres, barışın Nexus'un ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmasında sürdürülebilir barışı öncelik olarak belirlemiş ve kalkınma, insan hakları, barış ve güvenlik, yaklaşımlarını entegre eden bir BM anlayışını ortaya koymuştur (Balyemez, 2023). HDP Nexus'un dört temel bileşeni incelendiğinde koordinasyon ve kapsayıcılık, sürdürülebilir finansman ve iklim dayanıklılığı, risk yönetimi ve kapasite geliştirme, liderlik, hesap verebilirlik ve etki değerleri temel dört başlıkta sıralanmıştır (OECD, 2024). Tüm bunların yanında modelin uygulanabilirliği noktasında bazı hususların sorgulandığı da gözlemlenmektedir. Özellikle yerel ve uluslararası aktörlerin koordinasyonun zorluğu, finansal sınırlamalar, yerel toplulukların karar alma süreçlerine etkin bir şekilde dahil edilmesi gibi engeller modelin uygulanabilirliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak STK'ların barışa katkıları oldukça kritik ve dikkate değerdir.

Barış inşası, sivil toplum, sivil toplum kuruluşları kavramları teoride ve literatürde ne şekilde ele alınmış bunları inceledikten sonra yukarıda bahsedilen Paffenholz'un ele aldığı sivil toplumun barış inşası fonksiyonlarını üçüncü bölümde detaylı olarak incelenecektir.

3. BÖLÜM: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ BARIŞ İNŞASI FONKSİYONLARI

Bu bölümde sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonları olan koruma, gözlem ve izleme, savunuculuk, grup içi sosyalleşme, sosyal uyum, kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk, hizmet sağlama ve radikalleşme ile mücadele (deradikalizasyon) fonksiyonlarının her biri ayrı başlık altında incelenerek bu fonksiyonların sivil toplum kuruluşları özelinde nasıl çalıştığı ve bu fonksiyonları yerine getiren uluslararası sivil toplum kuruluşlarından örnekler verilecektir.

3.1. Koruma Fonksiyonu

Sivil Toplum Kuruluşlarının koruma fonksiyonundan bahsederken aklımıza sadece can güvenliğini sağlamak değil aynı zamanda psikoloji, kimlik, değer ve inanç sistemlerinin korunması gibi başlıklarda gelmelidir. Çatışma bölgelerinde can güvenliğinin sağlanmasının öncelikli sorumlusu sivil toplum kuruluşları olmamakla beraber, silahsızlanma, mayın temizleme gibi güvenlik müdahalelerine destek olabilmektedirler. Bunun yanında can güvenliği dışındaki alanlara katkıda bulunmak amacı ile rehabilitasyon merkezlerinin kurulması, yetimlerin korunarak neslin devamlılığının güven altına alınması, uluslararası destek, bekçilik faaliyetleri, barış bölgelerinin oluşturulması, insani yardım ve insani güvenlik için sivil toplum girişimleri mümkün olabilmektedir. Johan Galtung'un negatif barış kavramı (Galtung, 1969) doğrultusunda korumanın sadece despot bir devlet aktörüne karşı değil aynı zamanda ulusal ordudan yerel gruplara kadar her türlü silahlı aktöre karşı sağlanması gerekliliği savunulmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları istisnai durumlarda kendi topluluklarını tehdit eden koşullarda bazı koruma unsurlarını üstlenebilmektedirler. Buna örnek olarak Mozambik'te BM terhis sürecinin sona ermesine rağmen çok sayıda silahın hala halkı tehdit ettiğini öne sürerek terhis kampanyası başlatmıştır. Kampanyayı gerçekleştiren Mozambik'teki kiliseler vatandaşları korumaya yönelik sürece bu şekilde dahil olmuşlardır (Paffenholz, 2010: 67-68).

STK'lar çatışmanın sona erdirilmesinde tek başına etkili olamayacağı gibi belirli durumlarda ortaya konulan kolektif çalışmalar sürece dahil olarak katkı sağlayabildiklerini göstermiştir. Aynı şekilde daha önce de bahsedildiği üzere Suriye iç savaşında İHH'nın düzenlemiş olduğu "Halep'e Yol Açın" kampanyası güvenli koridor oluşturulmasına katkı sağlayarak bir noktada koruma fonksiyonun işlevselliğini de gözler önüne sermektedir.

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), çatışma bölgelerindeki insan hakları ihlallerini belgelendirerek ve kampanyalar düzenleyerek bireylerin korunmasına katkıda bulunan bir diğer uluslararası sivil toplum kuruluşu örneklerindendir. Uluslararası Kızılhaç (ICRC) ve Kızılay gibi kuruluşlar da sahada gerçekleştirdikleri yaralılara yardım, esirlerin korunması ve insani yardım sağlama gibi hususlarda STK'ların koruma fonksiyonunu yerine getiren kuruluşlara örnek olarak verilebilir.

3.2. Gözlem ve İzleme Fonksiyonu

Barış inşası çalışmalarının her safhasında gözlem ve izleme yapmak son derece elzemdir. Bu iki süreç her ne kadar birbirlerine benziyor gibi görünse de farklılıklar içermektedir. Gözlem, çatışma öncesi, çatışma süreci ve sonrasında etkili olan faktörleri ve tüm bu süreçleri ulusal ve uluslararası medya, yerel ağlar, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler aracılığı ile dolaylı yoldan ya da yerinde olmak koşulu ile gerçekleştirebilmektedir. Çatışma süreçlerini takip etmek bölgede yaşanan insani koşulları raporlamak adına sistematik bilgiye ulaşmak demektir ki bu çatışma süreçlerinde insani krizlerin önüne geçilmesi hatta barış sürecine katkıda bulunmak adına kilit önem taşımaktadır. İşletilen bu süreç sivil toplum kuruluşlarının bir diğer önemli fonksiyonu olan savunuculuk fonksiyonuna da çok önemli katkılar sağlamaktadır. Doğru bilgiye ulaşmak ve çatışma durumlarında geline nokta gözler önüne sermek ve insani ihtiyaçların belirlenmesi, uluslararası mercilerle paylaşılması ve bilgi kirliliğinden uzak, doğru bilgi ışığında yapılacak savunuculuk faaliyetini de olumlu olarak desteklemektedir. Gözlemi etkili kılan faktörler yerel küçük gruplardan alınan bilgiler ışığında hazırlanan raporlar olmakla beraber barış inşası sürecinin düzenli olarak gözlemlenmesi faktörün etkinliğini artırmaktadır.

Değerlendirme süreci ise daha çok dışarıdan yapılan ve bu şekilde yapıldığında objektifliğinin arttığı bir süreçtir. Barış inşası sürecinde yapılan gözlemlerin raporlanarak ilgili mercilerle paylaşılması değerlendirme sürecini kapsamaktadır. Elbette bu değerlendirme iç aktörler tarafından gerçekleştirilebileceği gibi daha sağlıklı ve objektif olması açısından harici değerlendirmeler de yapılmaktadır. Her ne kadar bu fonksiyonlar ayrı olarak incelense de süreçte birbirleri ile bağlantılı fonksiyonlardır.

Gözlem ve izleme fonksiyonunun temel amaçlarından bir diğeri ise risk analizidir. Bölgedeki gelişmeleri yerel gruplar, medya, sosyal platformlar gibi yollarla takip ederek barışın inşası sürecinde gerçekleşecek ya da gerçekleşmekte olan projelerin verimliliğini ortaya koymak, aynı zamanda bölgede varlıklarını sürdürebilmek için sürdürülebilir fonlara ihtiyaç duyan STK'ların bağışçılarına güvenilir raporlar sunmak adına önem taşımaktadır. Yapılan analizler

sonucu barış inşası sürecinde gerçekleştirilmiş olan projelerin başarıya ulaşip ulaşmadığı, öğrenme ve süreci geliştirme adına da önemlidir. Tüm bu süreç yerelden gelen doğru bilgi akışı ile birlikte erken uyarı sistemini de beraberinde getirmektedir.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International), yolsuzlukla mücadele ederek hesap verebilirliği teşvik eden çatışma süreçlerinde yeniden inşa süreçlerinde şeffaflığı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur. İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch), dünyanın dört bir yanında yaşanan insan hakları ihlallerini araştırır ve raporlar. Avukatlar, ülke uzmanları, gazeteciler, savaş zamanında savunmasız azınlıklar, siviller, mülteciler ve muhtaç çocuklara kadar risk altında olan insanları korumak için savunuculuk faaliyetleri yürüten bir sivil toplum kuruluşudur. Yukarıda da belirtildiği üzere gözlem ve izleme fonksiyonu savunuculuk fonksiyonundan ayrı olarak ele alınamayacağı gibi sağlıklı şekilde yapılan gözlem ve raporlamalar, hükümetler, silahlı gruplar ve işletmelere yönelik yasa, politika ve uygulamaları değiştirmek noktasında baskı unsuru oluşturmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü bu fonksiyonun işlevini gördüğümüz çalışmalar yürüten bir diğer sivil toplum kuruluşudur³.

3.3. Savunuculuk ve Halkla İlişkiler Fonksiyonu

Savunuculuk faaliyetleri sivil toplum kuruluşlarının temelinde savundukları konu hangi alana dair olursa olsun en önemli işlevlerinden biridir. Savunuculuk yapmak, lobi faaliyetlerinde bulunmak bir sivil toplum kuruluşunun savunduğu değerlerin gündeme gelmesi, kamuoyu oluşturma ve sadece yerel ile kalmayıp ulusal ve uluslararası mecralarda seslerini duyurmak adına çok büyük önem taşımaktadır. Uluslararası kurumlar başarılı savunuculuk faaliyetleri yürüten sivil toplum kuruluşları için etkili bir araçtır. Bununla birlikte günümüzde sosyal medya platformlarının etkinliklerinin artması, kitlelere çok daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaşılabilmesi özelliklerinden dolayı savunuculuk yapmak için etkili bir mecra haline gelmiştir. Sivil Toplum Kuruluşlarının kamuoyunu bilinçlendirme ve savundukları konuda farkındalık yaratma amacıyla gerçekleştirdikleri bu fonksiyon barış inşası süreçlerinde de etkisini göstermektedir. Savunuculuk faaliyetleri yerel, ulusal ve uluslararası mecralarda kamuoyu oluşturma yanında problemin çözümünde siyasi aktörlerle bir araya gelinerek konuya dair etkili ve kalıcı adımlar atılmasına da öncülük edilmesini sağlamaktadır. Siyasilerle gerçekleştirilecek savunuculuk faaliyetleri halka kapalı olabileceği gibi, dilekçeler, imza kampanyaları, yürüyüşler, basın açıklamaları gibi yöntemlerle kitlesel destek sağlanarak halka açık gerçekleştirilen savunuculuk faaliyetleridir.

³ <https://www.hrw.org/about/about-us>

Savunuculuk, sivil toplum kuruluşlarının ortak bir amaç için herhangi bir kamu politikasını etkileme girişimi olarak tanımlanabilir. Savunuculuk faaliyetleri yürüten sivil toplum kuruluşları kamu çıkarları için, insan merkezli ya da katılımcı savunuculuk yöntemlerini benimseyebilirler (Keyman, 2006).

Barış inşasının temel işlevlerinden biri olan savunuculuk, çatışma ülkelerindeki insanların ezilen seslerini gündeme getirirken başlıca faaliyetleri de beraberinde yürütmektedirler. Örneğin çatışma ülkelerindeki konuları yerel sivil toplum tarafından belirlenen gündem ile birlikte ülkedeki konuları ulusala taşıyarak yol haritası projeleri yapmak, farkındalık çalışmaları ortaya koymak, kamu kampanyaları başlatmak gibi savunuculuk faaliyetlerinde bulunabilirler. Aynı zamanda barış müzakerelerine dahil olarak lobi faaliyetlerinde bulunmak ve savaşın tekrarlanmaması adına kitlesel seferberlik başlatarak etkin ve sürekli olacak bir barış sürecine katkıda bulunabilirler. Savunuculuk faaliyetleri öncelikli olarak ulusal sivil toplum kuruluşlarının bir görevi olmakla beraber gündemlerini uluslararası kamuoyuna taşımaları da mümkün olabilmektedir. Savunuculuk fonksiyonu çatışma esnasında ateşkes ve barış antlaşmalarının yapılmasında, insan hakları ihlallerinin takibinde ve hak savunuculuğu yaparak resmi pazarlık süreçlerine de dahil olabilme ve aynı zamanda çatışma sonrası kalıcı barışın sağlanabilmesi için sürecin gözlem ve izlemesinin yapılmasıyla raporlama süreçlerinin sağlıklı bir şekilde ortaya konulmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu nokta da yukarıda da belirtilen barış inşası fonksiyonlarından gözlem ve izleme fonksiyonu ne kadar sağlıklı ve doğru bir şekilde işlerse savunuculuk fonksiyonu da işlevini o kadar doğru bir şekilde yerine getirebilmektedir.

Çatışma süreçleri farklı uzmanlık alanlarına hakim olmayı da beraberinde getirdiği için savunuculuk yapan sivil toplum kuruluşlarının uluslararası hukuk, uluslararası ceza hukuku, medya ve tanıtım, kampanya yönetimi gibi alanlarda uzmanlık sahibi olması gerektirmektedir ve bu durum ardında alanında uzman nitelikli kişilerin varlığının gerekliliğini de beraberinde getirmektedir çünkü yapılan savunuculuk çalışmalarında daha fazla ses getirebilmek ve sonuca ulaşp sürdürülebilir kılmak adına uluslararası alana hâkim olmak ve bu alanda nokta atışı kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak savunuculuk faaliyetlerinde bulunmak fonksiyonun işlevini yerine getirmesini sağlayacaktır.

Uluslararası Kriz Grubu (International Crisis Group), çatışmaların nedenlerini analiz ederek uluslararası aktörlere çözüm önerileri sunan bir sivil toplum kuruluşudur. Women's International League for Peace and Freedom (WILPF), kadınların barış süreçlerine katılımını ve silahsızlanmayı teşvik eden savunuculuk yapan bir başka STK örneği olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Yine Greenpeace çevresel çatışmaların önlenmesi ve barış politikalarının sürdürülebilir olması adına çalışmalar yürüten bir diğer örnektir. Farklı pek çok alanda çalışmalar yürüten bu sivil toplum kuruluşlarının temelde yaptıkları sağlıklı bir gözlem süreci sonrasında etkin bir savunuculuk gerçekleştirmektir. Bu somut örnekler sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonlarının reelde ne şekilde karşımıza çıktığına dair tatmin edici örneklerdir.

3.4. Grup İçi Sosyalleşme Fonksiyonu

Sosyalleşme demokratik düzeni sürdürme adına önemli olan bir diğer sivil toplum fonksiyonudur. Teorinin temelleri Tocqueville, Putnam ve Gramsci'ye kadar uzanmaktadır (Paffenholz, 2010: 70). Buradaki amaç toplum içerisindeki tutum değişikliklerini teşvik ederek barışçıl bir çatışma çözümü ortamı oluşturmak ve uzlaşmayı teşvik etmektir. Grup içi sosyal sermayenin inşa edilmesi okullarda verilen eğitimler, tiyatrolar, TV dizileri, radyo, barış kampanyaları gibi yöntemler kullanılarak barış eğitimi yolu ile teşvik edilmektedir.

İki tür sosyalleşmeden bahsedebiliriz. Bunlardan ilki barış kültürüdür. Çatışmaların barışçıl şekilde ele alınmasına yönelik sosyalleşme toplumun geneli ya da çatışmadaki tek bir grup için barış kültürünü geliştirmeyi hedefleyen faaliyetler ortaya koymaktadır. Bir diğer sosyalleşme türü ise grup içi kimliği inşa ederek sosyalleşmenin sağlanması yönünde olmaktadır. Burada karşımıza çıkan en önemli nokta ise grup içi kimliği güçlendirmeye çalışırken diğer gruplara karşı tehdit unsuru olup olmadıklarıdır çünkü bu sosyalleşme türü başka gruplar tarafından tehdit olarak algılanma riski ile karşı karşıyadır.

Bu fonksiyon kendi içerisinde etkisi ve uygulanabilirliği bakımından eleştirilere maruz kalmıştır. Değişim için kitle hareketlerinin oluşturulmasındaki koordinasyon eksiklikleri, düzensiz ve dağınık faaliyetlerin ortaya konulması fonksiyonun etkinliğini sorgulatmaktadır. Kısa vadede yerelde barış inşası sürecinde insanları en temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlandığı görülürken uzun vadeli bir barış kültürünü oluşturmada yetersiz kalmaktadırlar. Ayrıca grup içi sosyalleşme yerelde bir nebze de olsa etkili olabilirken makro düzeyde barışın inşası için yeterli etkiyi ortaya koyamamaktadır (Paffenholz, 2010: 389-392).

Toplumun farklı kesimlerini bir araya getirerek diyalog, hoşgörü ve güven ortamını sağlamak için çalışmalar yürüten uluslararası sivil toplum kuruluşlarından kendisini barış inşasına adanmış örnekler mevcuttur. “Search For Common Ground” otuzdan fazla ülkede ofisi bulunan ve yaptığı çalışmalarla kırk milyon kişiye ulaşan medya erişimiyle barış inşa süreçlerine katkıda bulunan bir sivil toplum kuruluşudur. Ortak zemin arayışıyla şiddet içeren çatışmaları sona erdirmek, sağlıklı ve güvenli bir toplumsal ortamı oluşturmak için 1982 yılından bu yana çalışmalarını sürdürmektedir. Kuruluşun 2024 yılında yayımladığı etki raporları incelendiğinde

projelerini gerçekleştirdikleri çatışma bölgelerindeki katılımcıların barış inşasına ve sosyal uyuma katkı sağlama noktasında pozitif geri dönüşlerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Örneğin program katılımcılarının %90'ından fazlası çevrelerini etkileme ve Myanmar'daki toplumlarına olumlu katkıda bulunma konusunda güçlendiklerini ifade etmişlerdir. Güney Sudan'daki proje katılımcılarının ise %91'i toplumlarında ortaya çıkan vahşet risklerini ele almak için olumlu bir fark yaratabileceklerine inanırken, bu oran proje dışı katılımcılarda sadece %17'dir. Nüfus yer değiştirmelerinden etkilenen bölgelerde zulmü önlemeye odaklanan program, doğrudan katılımcıların eylemliliğini yüzde 30 puan artırmıştır⁴.

3.5. Sosyal Uyum Fonksiyonu

Entegrasyon veya sosyal uyum olarak adlandırdığımız bu fonksiyon demokratik sivil toplum söyleminde topluluklar arası uyumu hedefleyen bir diğer önemli fonksiyondur. Gramsci, Tocqueville ve Putnam gibi isimler grup içi sosyalleşme fonksiyonunda da olduğu gibi bu kavramın gelişmesinin temellerini atmıştır. Çatışma durumlarında “iyi” olanı yok etmek ve medeniyet dışı eylemlerde bulunulması sıkça görülen bir sorundur. Savaş sırasında yok olan iyi sosyal sermayenin yeniden inşa edilebilmesi ve vatandaşların bu sürece aktif olarak katılımını sağlayabilmek için yapılan çalışmalar kritik öneme sahiptir. Sosyal uyum fonksiyonundaki amaç benzer düşüncelerdeki grupları birbirine bağlamakla beraber farklı gruplar arasında da köprü kurmayı başarabilmektir.

Sosyal uyum odaklı faaliyetleri üçe ayırabilir;

1. İlişki merkezli uyum, toplum içerisinde “öteki” olarak adlandırılan grupların bir araya getirilerek barışçıl tavır takınmaları amacıyla ortaya konulan çalışmaları kapsamaktadır. Bunlar, atölye çalışmaları, diyaloglar, ziyaretler şeklinde gerçekleştirilebilmektedir.
2. Sonuç odaklı uyum, çatışma gruplarını bir araya getirerek sadece temasta bulunmakla kalmayıp aynı zamanda ileriye dönük kalıcı sonuçlar elde etmeyi amaçlamaktadır. Kilit noktadaki aktörlerin katılımı ile gerçekleşecek barış müzakereleri sonuç odaklı faaliyetlere örnek olarak verilebilir.
3. İş veya kalkınma çalışmaları noktasında gerçekleştirilecek sonuç odaklı uyum çalışmaları hizmet vermek amacı çatışan grupları bir araya getirerek gelişir. Burada amaç barışı inşa etmekten ziyade çatışma gruplarının ortak çıkarlarına hizmet edebilecek ticari faaliyetlerin yeni bir sosyal sermaye oluşturmak amacı ile inşa edilmesidir.

⁴ <https://a-impact-report-2022.vew.site/impact-report-2024>

Okullarda verilen eğitim temelinde barışı teşvik eden ve çatışmalara fırsat vermeyecek bir anlayışta olur ise uzun vadede toplum üzerinde çatışma eğilimlerinin azaldığı gözlemlenebilir fakat bu durum yine eğitim aracılığıyla tam tersi yönde de etki edebilme özelliğine sahiptir (Paffenholz, 2010: 72-73). Müzakere ve kolaylaştırma eğitimlerinin etkinliğini değerlendirmek zordur ve kalıpları analiz etmek için yeterli veriye ulaşılamamaktadır. Bununla birlikte, net bir amaç için hedeflenen eğitimin rastgele eğitimden daha etkili olduğu makul görünmektedir. Bosna'da mültecilerin topluluklarına geri dönüşünü müzakere etmek için topluluk arabulucularının başarılı bir şekilde eğitildiği söylenebilir (Paffenholz, 2010: 400).

Yine STK'ların barışa katkı sağladığı sosyal uyum fonksiyonuna örnek olarak "PAX", "Alliance for Peacebuilding (AfP)" örnek teşkil edecek uluslararası sivil toplum örnekleridir. PAX, Hollanda'da kurulmuş en büyük barış örgütüdür. Sivilleri savaş eylemlerine karşı korumak, kapsayıcı barışı inşa etmek ve silahsızlanma gibi konularda dünya çapında çatışma bölgelerindeki yerel ortaklarla çalışarak her bireyin onurlu ve barış dolu bir yaşam sürdürebilmesi için çalışmalarını yürütmektedir⁵.

Dünya çapında barış inşası kurumları arasında "bir numaralı etkileyici ve değişim ajanı" olarak adlandırılan Alliance for Peacebuilding (AfP), 181 ülkede şiddet içeren çatışmaları önlemek ve azaltmak ve sürdürülebilir barışı inşa etmek için çalışan 200'den fazla kuruluştan oluşan, kâr amacı gütmeyen ve partizan olmayan ödüllü bir ağıdır. AfP, barış inşası alanını güçlendirmek ve ilerletmek için bir ağ geliştirerek barış inşası kuruluşlarının daha büyük etki elde etmesini sağlar ve herhangi bir kuruluşun tek başına ele alamayacağı kadar büyük sorunları ele alır (Alliance for Peacebuilding Annual Report, 2023).

3.6. Kolaylaştırıcılık ve Arabuluculuk Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının vatandaşlar ve devlet arasında kolaylaştırıcı ve arabulucu rolü Montesquieu'nun çalışmalarına dayanan demokrasi tartışmalarında karşımıza çıkmaktadır. Barış inşası sürecinde bu fonksiyonun ana faaliyetleri silahlı gruplar arasında, silahlı gruplar ile topluluklar arasında ya da topluluklar ve kalkınma ajansları arasında gerçekleşebilecek resmi veya resmi olmayan kolaylaştırma ve arabuluculuk eylemlerini içermektedir. Sivil toplumun diplomatik çatışma yönetimi faaliyetlerine katkısı sınırlı olmakla birlikte uluslararası merkezli STK'ların diğer uluslararası ağlar ve dış sivil toplum aktörleri ile birlikte gerçekleştirebilecekleri

⁵ <https://paxforpeace.nl/what-we-do/>

iş birlikleri ile mümkün olabildiği örnekler de karşımıza çıkmaktadır. Yerel sivil toplum kuruluşları daha çok köy ve ilçe seviyesinde savaşılan taraflar arasında arabuluculuk yapabilirken uluslararası STK'lar özellikle insani diplomasi alanında çatışma, kriz, zarar görmüş sivililerin korunması ve kurtarılması, insani yardım önündeki engellerin kaldırılması gibi pek çok farklı alanda çalışmalarını yürütebilmektedirler.

İnsani diplomasinin kavram olarak ortaya çıkışı oldukça yenidir. Ancak kavramın kabul görmesine rağmen uluslararası mecrada ortak kabul görmüş bir tanımı ya da ne şekilde yürütülebileceğine dair sınırlar belirlenmemiştir. Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri Federasyonu'nun tanımına göre "insani diplomasi, karar vericileri ve kanaat önderlerini, temel insani ilkeler ışığında ve her zaman kırılgan insanların menfaati doğrultusunda harekete geçmeye ikna etmek" şeklinde tanımlamaktadır (IFRC,2017). İnsani diplomasi olarak nitelendirdiğimiz kavram klasik diplomasiden farklı olarak devletin çıkarlarını değil çatışmadan etkilenen topluluklarının öncelikli ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Devletler nezdinde insani yardım diplomatları mevcut olabilirken bu alanda çalışan insani yardım kuruluşlarında bu alanda uzmanlaşmış insani yardım diplomatları mevcut değildir. Çoğunlukla süreç insani diplomasi konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan kişiler tarafından yürütülmektedir. Devletlerin gerçekleştirdiği insani diplomasi süreçlerinde devletin çıkarları söz konusu olduğunda zaman zaman temel insan haklarının önüne geçilebildiği gözlenebilmektedir. Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Hareketi bulunduğu 192 ülkenin de mutabık olduğu insani değerler kapsamında insani diplomasi çalışmalarını yürütmektedir. İnsaniyet, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllü hizmet, birlik ve evrensellik bu kuruluşların çalışmalarının temelini oluşturmaktadır (Kavak, 2024: 37). Devletler nezdinde insani diplomasi alanında çalışan diplomatlar ile Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Federasyonu çalışanları dışında insani diplomasi alanında çalışan gönüllülerin herhangi bir dokunulmazlıkları da mevcut değildir.

Arabuluculuk ve kolaylaştırıcılık devletler nezdinde insani diplomasi alanında yapılmaya çalışıldığında devletin çıkarları söz konusu olduğunda sağlıklı bir şekilde yürütülemeyeceği gibi insani diplomasi alanında çalışan uluslararası sivil toplum kuruluşları süreci bu fonksiyonlarını kullanarak yönettiklerinde pek çok olumlu sonuç alınabilmektedir çünkü sivil ve yerel unsurlar tarafından uygulanan insani diplomaside temel unsur "insan" dır. Faaliyette bulundukları ülkenin hukuku çerçevesinde hareket ettikleri müddetçe hareket alanları genişler ve yürüttükleri çalışmalarda başarılı olabilirler.

3.7. Hizmet Sağlama Fonksiyonu

Sivil Toplum Kuruluşlarının hizmet sağlama fonksiyonu literatürde barış inşası süreçlerine katkı sağlama noktasında tartışmalı bir noktada durmaktadır. Burada tartışmalı olan nokta hizmet sağlama fonksiyonunun barış inşasının amaçlarından biri olup olmadığı yönündedir. Burada önemli olan nokta sivil toplum kuruluşlarının bu süreçte STK'ların fon kaynakları, siyasilerin ve bağışçıların farklı bir ajandası olup olmadığıdır. Resmi ya da gayri resmi yollarla yapılabilecek hizmetler yerel, ulusal ya da uluslararası çatışan gruplar tarafından kullanılırsa çatışmanın seyrini değiştirebilecek noktalara ulaşabilir. Amacından sapmış farklı amaçlara hizmet etme aracı olarak kullanılabilme ihtimali olan bu fonksiyon bu sebeple tartışmalı bir noktada yer almaktadır. Bazı yazarlar ise bu fonksiyonu sivil toplumun ayrı bir işlevi olarak değerlendirir çünkü bu fonksiyon yaşam kurtarır ve sivil toplumun var olabilmesi için ön koşulları oluşturmaktadır.

Burada hali hazırda hizmet sağlama fonksiyonunu sivil toplum kuruluşlarının barış inşasında etkin rollerden biri olarak ele alınmaktadır ve tüm bu tartışmaların yanında yukarıda açıklanan fonksiyonlardan özellikle gözlem ve izleme fonksiyonu yerel ve ulusal ağlar aracılığı ile sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilir ve doğru bilgi akışı sağlanabilirse, çatışma ortamına sağlanacak hizmetlerde yer alan sivil toplum kuruluşları ve bağışçıları insani amaçlara hizmet edecek şekilde gerçekleştirecekleri insani yardım, tıbbi destekler, eğitim çalışmaları, psikolojik destek, acil barınma ihtiyaçlarını karşılama gibi noktalarda barışın inşası sürecinde etkili ve faydalı olabilirler. OXFAM, Save The Children, CARE International gibi sivil toplum kuruluşları çatışma bölgelerinde çatışmadan etkilenen kesime farklı alanlarda hizmet sağlayan kuruluşlardır.

Yukarıda açıklanan STK'ların barış inşası fonksiyonları Thania Paffenholz'un ortaya koymuş olduğu kavramlar olup, alana dair gerçekleştirilen literatür araştırmalarında bu fonksiyonlara ek olarak sekizinci bir fonksiyonunda dahil edildiği tespit edilmiştir. Bu sebeple Dr. Cihangir İşbilir'in doktora tezinde eklemiş olduğu deradikalizasyon fonksiyonunu da incelemenin faydalı olacağını düşünmekteyim.

3.8. Deradikalizasyon Fonksiyonu

Deradikalizasyon, sivil toplum kuruluşlarının barış inşasına katkıda bulunabileceği bir diğer fonksiyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Çatışma sonrası dönemde çeşitli sebeplerle ortaya çıkan radikalleşmeye karşı bireylerin topluma kazandırılması, çatışmanın tekrar etmesinin önüne geçmek için bir önlem alma yöntemidir. Kavrama dair üzerine mutabık kalınmış bir tanım

olmamakla birlikte kavrama dair yapılan açıklamalar birbirine yakın ve birbirini tamamlar niteliktedir. Uluslararası Barış Enstitüsü (IPI) deradikalizasyonu “bireyin gönüllü olup olmaması farketmeksizin aşırı fikirlerden uzaklaşması” olarak tanımlamaktadır (International Peace Institute, 2010). Deradikalizasyon bireysel olarak ideolojik temelli ve toplu gerçekleştirilen eylemlerdir ve bu eylemler siyasi görüşmeler aracılığı ile davranışta değişiklikler elde etmeyi hedeflemektedir. Bireysel olarak yapılan çalışmalarda düşünce şekli psikolojik ve inanç temelli rehberlik yardımı ile gerçekleştirilir. (Schmid, 2013: 41).

Deradikalizasyon’da amaç kişiyi baskı altına alarak düşünce ve eylemlerini engellemek değil, yapılan çalışmalarla sahip olduğu radikal düşünceleri kendi arzusuyla bırakmasına teşvik etmektir. Radikalleşen bireylerin bir anda değil belirli koşullar altında süreç içerisinde radikal düşünce ve eylemlere meylettiklerini ele alırsak aynı şekilde bu düşünce sisteminden kurtulmak ve radikal eylemlerden vazgeçmekte deradikalizasyon çalışmalarının bir parçası olarak süreç içerisinde gerçekleşecektir (Çelik, 2024: 293-294).

Dünya’daki sivil toplum örneklerinde deradikalizasyon çalışmaları yürüten farklı kurumlar karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Birliği genelinde çalışmalarını sürdüren “Radicalisation Awareness Network” (RAN) bu kurumlardan biridir. Çalışmalarını Avrupa’daki radikalleşme hareketlerinin önüne geçme ve deradikalizasyon çalışmalarını teşvik etme yönünde şekillendirir. Radikalleşme sadece bireyi değil onu bu noktaya getiren tüm faktörleri ve aktörleri ele alarak değerlendirilmelidir. Bu sebeple kuruluş çalışmalarını radikal ideolojilerden etkilenen bireylerin ailelerini, topluluklarını eğitime, dini liderlerle iş birliği yaparak onları da bu sürece dahil edecek şekilde düzenler.

Sonuç olarak, yukarıda bahsedilen sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonları incelendiğinde uluslararası ölçekte çalışmalarını yürüten pek çok sivil toplum örgütünün bu fonksiyonlarının işlediğini görmekteyiz. Sonuç her ne olursa olsun barış inşası süreçlerine çatışma çözümü ve barışı güçlendirerek sürdürülebilir kılmak adına yürüttükleri çalışmalarla katkı sağlamaktadırlar. Özellikle, örnek verilen sivil toplum kuruluşlarının isimleri ve içerikleri uluslararası mecrada barış inşası başlığı altında çalışan pek çok STK olduğunu göstermektedir. Bununla beraber Türkiye örneklerinde araştırmanın birinci bölümde Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarını içeren tabloda barış inşası başlığı görülmemektedir. Bu durum barış inşası kavramının Türkiye’deki STK’lar özelinde ana faaliyet alanı olarak yaygın olmadığını göstermektedir. Dördüncü bölümde tezde seçilmiş olan İHH, TÜSEV ve Umut Vakfı’nın barış

inşa süreçlerine katkıları her bir STK'nın ideolojik temelleri, misyon ve vizyonu incelenerek ele alınacaktır.

4. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE STK’LARIN BARIŞ İNŞA SÜREÇLERİNE KATKISI: İHH, TÜSEV ve UMUT VAKFI ÖRNEKLERİYLE

Türkiye’de savaş ve barış konuları tarihsel, coğrafi, toplumsal ve siyasi dinamiklerin etkisiyle şekillenmiştir. Türkiye tarihindeki temel savaş ve barış konuları Kürt meselesi ve çözüm süreci, Suriye iç savaşı ve mülteci krizi, Doğu Akdeniz ve enerji politikaları, Ermeni meselesi ve tarihsel çatışmalar, Kıbrıs sorunu, terörle mücadele gibi başlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunların çözüm süreçleri yaşanan darbeler ve darbe girişimlerinden ciddi anlamda etkilenmiş ve çözüm süreçleri çok aktörlü ve katılımcı bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada sivil toplum kuruluşları çözüm süreçlerine katkı sağlayan aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’deki pek çok farklı sivil toplum kuruluşu çeşitli alanlarda çözüm süreçlerine dahil olarak karar alıcıları etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel sadece ulusal ölçekte değil uluslararası ölçekteki konularda da söz konusudur.

4.1. İHH-Umut Vakfı-TÜSEV’in Misyon, Vizyon ve Faaliyetlerinin İncelenmesi

Tezde STK’ların bu potansiyelini ortaya koymak adına farklı ideolojik eğilimlere sahip üç sivil toplum kuruluşu seçilmiştir. Örnek olarak verilebilecek çok fazla sayıda STK bulunmasına rağmen, zaman ve akademik sınırlılıkları sebebi ile üç STK’ya odaklanılmıştır. Seçilen üç sivil toplum kuruluşu ideolojik temelleri bakımından birbirinden farklı STK’lardır. İHH, Müslüman coğrafyalarda insani krizlere müdahale eden, arabuluculuk yapan ve İslami dayanışma ve yardımlaşmayı ön planda tutan bir tutum sergilediği için muhafazakâr bir perspektifi temsil ettiği söylenebilir. Umut Vakfı ise, bireysel silahsızlanma, şiddetin önlenmesi gibi toplumsal barış alanında yaptığı çalışmalarla herhangi dini ve siyasi ideolojiden bağımsız liberal değerlere yakın çizgide bir duruş sergilemektedir. TÜSEV ise doğrudan siyasi ve dini bir ideolojiye bağlı olmamakla birlikte sivil toplumun daha demokratik yapılar olması için yürüttüğü çalışmalar sebebiyle demokratik değerleri ön planda tutan bir yaklaşım sergilemektedir.

4.1.1 İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (İHH)

İHH, 1995 yılında kurulmuş varlığını ulusal ve uluslararası mevzuatlara dayandıran kâr amacı gütmeyen, ulusal ve uluslararası ölçekte insani yardım çalışmaları yürüten Türkiye merkezli bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur. Çalışmalarını hak temelli olarak yürüten İHH bölge, din, dil, ırk, mezhep fark etmeksizin dünyanın dört bir yanında insani diploması, insani

yardım, hak savunuculuğu, sağlık, eğitim, arama kurtarma, acil yardım, kriz çözümü gibi konularla faaliyetlerini sürdürmektedir. Kuruluşun faaliyet alanları incelendiğinde çalışmalarını yürütürken özellikle savaş ve savaşın etkisinin sürdüğü bölgeler, afet bölgeleri ve yoksulluk çeken ülkeleri öncelikledikleri görülmektedir. İnsani yardım alanında çalışan kurumlarla kurdukları iş birlikleri ile hiçbir siyasal yapının etkisi altında kalmadan temel insan hakları felsefesi ve ilkelerine bağlı kalarak dünyadaki insan hakları hususunda yaşanan sorunları anlayıp bu sorunlara dair kalıcı çözümler üreten projeler ortaya koymayı hedeflemektedir (İHH, 2024).

İnsani diplomasi kavramı Türkiye’de daha çok akademik metinlerde görülürken 2000’lerin başında bu terimi kurumsal olarak kullanıp bu alanda çalışmalarını yürüten öncü kuruluşlardan biridir. İHH, insani diplomasi alanında uluslararası faaliyet gösteren İslam dünyası ve dolayısıyla Türkiye’deki ilk sivil toplum kuruluşudur. Batılı kuruluşların “insani diyalog”, “insani müzakere”, “arabuluculuk”, “barış” gibi başlıklarla çalışmalarını yürüttüğü faaliyetler İHH tarafından “insani diplomasi” başlığı altında işlenmiştir. İHH’nın insani diplomasi alanında çalışmalarının ana başlıkları;

1. Karar vericilerin insanı merkeze alan politikalar uygulamasında teşvik edilmesi
2. Savaşların ve silahlı çatışmaların önlenmesi ve durdurulması
3. Barış süreçlerinde gözlem ve destekte bulunulması
4. Sivil ve yaralıların tahliye edilmesi
5. İnsani yardım koridoru açılması
6. Tutuklu ve rehinelerin durumlarının iyileştirilmesi, özgürleştirilmesi
7. İnsani yardım alanında çalışan ve gönüllü sivillerin korunması

Tüm bunları yaparken İHH, şeffaflık, hesap verebilirlik, risk analizi, herkese eşit davranma, siyasi polemiklerden uzak durma, tarafsızlık ilkelerine dikkat ederek çalışmalarını sürdürmektedir (İHH, 2024).

İHH, beş kıtada 135 ülkede insani yardım çalışmaları yürütürken 400’den fazla kurum ile faaliyet ortaklığını sürdürmektedir. Vakfın 2022 yılı giderleri 1.938.786.356,92TL’dir (Kavak, 2024:20). 2023 yılı faaliyet raporu güncel verilerine göre vakıf genel merkez, temsilcilik, yerel ve uluslararası ofislerde 1026 kişi çalıştırmış, Türkiye’de 81 ilde 95.650 gönüllüsü çalışmalara destek vermiştir. Yine 2023 yılında 65 ülkede 1582 adet proje hayata geçirmiştir. Yurtdışında projeler gerçekleştirmek ve var olan projeleri de denetlemek üzere 561 kişi görevli olarak projelerin gerçekleştiği ülkelere gönderilmiştir. 2023 yılında İHH gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerde dünya genelinde 177 kuruluş ile iş birliği yapmıştır ve tüm bu hayata geçen

faaliyetlerden dünya genelinde 9.5 milyon kişi fayda sağlamıştır. İHH 2007 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından üstün hizmet ödülüne layık görülmüş ve 2011 yılında Bakanlar Kurulu'nun 2011/1799 sayılı kararı ile vergiden muaf tutularak “kamu yararına çalışan vakıf” statüsünde değerlendirilmeye başlamıştır. İHH yürüttüğü uluslararası faaliyetler kapsamında uluslararası karar alma mekanizmalarına da dahil olmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) ve İslam İş birliği Teşkilatı (OIC)'na danışman statüsünde üyedir. Ayrıca İslam İş birliği Teşkilatı İnsani Fonu (OICHF) meclis üyesi, İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB), Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV), İnsani Forum (THF), Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar Konseyi (ICVA) üyelikleri mevcuttur (İHH Faaliyet Raporu, 2022: 2-3). Vakfın bünyesinde ayrıca İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER) faaliyet göstermektedir. Merkez sosyal bilimler alanında araştırma ve çalışmalar yürütürken bölgesel ve küresel çapta çalışmaları takip ederek raporlama, makale ve kitap gibi yayınlar aracılığı ile sahaya veri üretmektedir (İlke Eğitim ve Kültür Vakfı, 2021:15).

Kurumun ismine bakıldığında insani yardım ve insan hakları başlıkları eşit oranda öncelik sahibidir. Aynı zamanda İnsani diploması, insan hakları, savunuculukta gerçekleştirdiği faaliyet alanlarında öne çıkmaktadır. 2019 yılı İHH'nın insani diploması misyonun zirveye çıktığı yıllardan biridir. Bu yılda Filipinler Moro Barış sürecinde Arabuluculuk, Libya'da kaçırılan iki Türk vatandaşının serbest bırakılması, Lübnan'daki 3 yetim çocuğun Türkiye'ye getirilerek aileleriyle buluşturulması, 30 Azerbaycanlı çocuğun Irak'tan Azerbaycan'a dönüşünün sağlanması, Suriye'deki Dürzi köylerindeki güvenliğin sağlanması hususunda yapılan arabuluculuklar gerçekleşen insani diploması müzakere faaliyetlerinden bazılarıdır (Kavak, 2024: 21-22). Vakfın gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler tezde barış inşası fonksiyonlarının her birinin açıklandığı beşinci bölümde başlıklarla ilgili örnek vakalar olarak açıklanacaktır.

4.1.2.Umut Vakfı

Umut Vakfı Türkiye'deki bireysel silahlanmayı azaltma ve şiddeti önleme amacıyla 1993 yılında kurulmuş olan bir vakıftır. Bireysel silahlanmayı kontrol altına alarak, bireylerin şiddetsiz bir ortamda yaşama hakkını güvence altına almak ve barış kültürünü yaygınlaştırmak amacı ile faaliyetlerini yürütmektedir. Bu konulara dair farkındalık oluşturarak, güven ortamını destekleyen bir kültür inşa etmek amacı ile eğitim, savunuculuk, veri toplama, kamuoyu bilinçlendirme yolları ile amacına ulaşmayı hedeflemektedir.

Vakfın ilkeleri arasında şiddetsizlik, barış kültürü oluşturma, hukukun üstünlüğü, eşitlik ve farkındalık başlıkları yer almaktadır. Barış kültürünün yaygınlaşması ve bireysel silahlanmanın azaltılması amacı ile çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Bu faaliyetler eğitim, savunuculuk ve kamuoyu çalışmaları, araştırma ve veri toplama, politika önerileri sunma, kampanyalar düzenleyerek farkındalığı artırma ve şiddet mağdurlarına yönelik gerçekleştirilen psikolojik ve sosyal destekler olarak karşımıza çıkmaktadır (Umut Vakfı, 2024).

Vakfın öne çıkan proje ve çalışmalarından yıllık raporlar Türkiye’de bireysel silahlanmaya yönelik eğilimi ve bu durumun toplum üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte gençler arasında şiddet unsurunun kaldırılmasına yönelik okullarda atölye ve eğitimler organize etmektedir. Özellikle bireysel silahlanmanın azaltılmasına yönelik karar alma mekanizmaları ve yasa yapıcılarla iş birliği gerçekleştirerek sürecin daha etkin ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlamaya çalışır. T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın “Küçük ve Hafif Silahlar Yasadışı Ticaretinin Önlenmesi ve Yok Edilmesi ile İlgili Birleşmiş Milletler Eylem Programının Yürürlüğe Girmesi İle İlgili Türkiye Ulusal Raporu”nda, “Türkiye’de SALW (küçük ve hafif silahlar) ile ilgili konularda faaliyetleri olan Sivil Toplum Kuruluşları vardır. Türkiye’de kayıtlı en faal STK “*Umut Vakfı*” dır (www.umut.org.tr)” ifadesi yer almaktadır (Umut Vakfı, 2019). Bu noktada bireysel silahlanmanın azaltılması hususunda aktif olarak çalışmalarını yürüten sivil toplum kuruluşu olarak ulusal ve uluslararası makamlarca da onaylanarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamuoyunda farkındalık oluşturmak amacı ile karşımıza çıkan en dikkat çekici eylemlerinden biri ise 2001 yılından itibaren 12 kere düzenlenmiş olan 28 Eylül Bireysel silahsızlanma gününde yapılan “Sessiz Ayakkabılar” yürüyüşleri olmuştur. Eğitim, savunuculuk, araştırma ve eğitim faaliyetleriyle bireysel silahlanmanın azaltılmasına yönelik çalışmalarını sürdüren vakfın hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etkisi barış ve güven ortamı adına önemli bir model oluşturmaktadır. Umut Vakfı 2014 yılından bu yana medyaya yansımış silahlı şiddet haberlerinin gün gün çetelesini tutmakta ve yıllık olarak “Türkiye’nin Silahlı Şiddet Haritası” nı raporlaştırmaktadır. 2014 yılından bu yana geçen on yılda medyaya yansıyan toplam 34 bin 197 adet silahlı şiddet olayı yaşanmıştır. 21 bin 434 kişi bu saldırılar sonucu hayatını kaybetmiş 31bin 207 kişi de yaralanmıştır (Umut Vakfı Türkiye Silahlı Şiddet Haritası, 2023). Umut Vakfı’nın hazırladığı Türkiye’nin silahlı şiddet haritası bölgelere göre ayrılarak detaylandırılmıştır. Hazırlanan bu raporlar sadece medyaya yansıyan silahlı şiddet olaylarını kaynak olarak hazırlanmış olsa da ülkemizdeki silahlı şiddetin ne boyutta olduğunu anlamamız adına son derece önemli bir kaynak niteliğindedir. Vakıf aynı şekilde kadın cinayetleri raporu ve haritası da hazırlamaktadır. Bu raporlarda Türkiye’deki kadın cinayetleri hususunda farkındalık oluşturmak

ve istatistiki veri oluşturulmasına öncülük etmek amacı ile ilk olarak 2015 yılında basında çıkan kadın cinayeti haberlerini günü gününe derleyerek raporlaştırmıştır. 2015-2020 yılları arasında vakıf tarafından hazırlanan bu raporlara göre basına yansıyan kadın cinayetlerinin sayısı 2581 adettir (Umut Vakfı Kadın Cinayetleri Raporu, 2020). Umut Vakfı'nın faaliyet alanları altında "Barış ve Uzlaşma" başlığı da yer almaktadır fakat bu başlık altında gerçekleşen faaliyetler incelendiğinde vakfın kuruluş tarihine yakın zamanlı gerçekleşen konferans ve toplantılar dışında yakın zamana dair aktif bir faaliyetine rastlanamamıştır. Beşinci Bölümde Umut Vakfı'nın barış inşası fonksiyonlarına katkısı ampirik örneklerle detaylı olarak açıklanacaktır.

4.1.3 Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV)

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), ülkemizde sivil toplum güçlendirilmesi, alana dair bilgi akışının, STK'ların etkinliğinin artırılması, sürdürülebilir bir toplumsal gelişme ortamının sağlanması, uluslararası düzeyde STK'larımızın tanıtılması ve faaliyetlerde bulunabilmesine yol gösterme amacı ile 1993 yılında kurulmuştur. TÜSEV ayrıca kamu özel sektör ve sivil toplum arasındaki diyalog ve iş birliğinin artırılması için faaliyetlerini yürütmektedir. Kurulduğu günden bu yana ortaya koyduğu araştırmalar, politika önerileri ve raporlarla pek çok alanda sivil topluma ışık tutmuş, öncelik etmiş ve rehber kaynak olmuş bir vakıftır (TÜSEV, 2024)

TÜSEV, sivil toplumun toplumsal, ekonomik ve politik süreçlerde daha etkili olabilmesi adına politika önerileri geliştirme, akademik çalışmalar yürütme, raporlar hazırlama gibi faaliyetler yürüterek bu misyonunu yerine getirmektedir. Toplumsal refahın sürdürülebilir şekilde arttığı ve demokratik katılım yüksek olduğu bir Türkiye için etkin ve güvenilir sivil toplumun varlığını bir zaruriyet olarak görmektedir.

TÜSEV, katılımcılık, şeffaflık, hukukun üstünlüğü, dayanışma, sürdürülebilirlik gibi ilkeleri benimseyerek sivil toplumun güçlenmesine katkı sağlamak için çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Program alanlarını yasal çalışmalar, etkin bağışçılık, sivil toplum itibarı, araştırma ve yayınlar başlıkları altında ele almaktadır. Yasal çalışmalar başlığı altında dernek ve vakıfları ilgilendiren yasal mevzuatları inceleyerek güncel bilgi kaynakları oluşturup, bu çalışmalar ışığında politika belgeleri hazırlayarak savunuculuk çalışmalarını sürdürmektedir. Etkin bağışçılık programları STK'ların sürdürülebilirliklerini artırabilmek adına bireysel ve kurumsal bağışçılıklara dair iyileştirme, öneri ve model önerileri sunarak verimlilik artırmaya yönelik uygulamaları ele almaktadır. Sivil Toplum itibarını artırmak için, toplumdaki farklı meslek ve grupların sivil topluma bakışını değerlendiren kamuoyu araştırması gerçekleştirerek

sivil topluma dair elde edilen verilerin sonucunda mevcut algının dönüştürülmesine yönelik stratejik adımların atılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Son olarak araştırma ve yayınlar ortaya koyarak sivil topluma dair detaylı verilerin elde edilmesini sağlayarak gerekli konularda bilgi üretimi temin edilmeye çalışılmaktadır (TÜSEV, 2024).

TÜSEV, yıllık 11.7 milyon lira bütçesiyle Türkiye’deki sivil toplumu daha itibarlı, katılımcı ve güçlü bir konuma getirmek için çalışmaktadır. 2023 yılı faaliyet raporunda yayınlanan iddia hedefleri arasında 2025 yılına kadar vakıf/dernek mevzuatının en önemli üç sorununu çözmek, Türkiye’de bireylerin STK’lara yaptıkları bağışları her yıl artırmak, STK çalışanları, yöneticileri, yönetim kurulu ve mütevelli heyet üyelerinin alana dair bilgi birikimlerinin artırılması ve sivil toplumun itibarını 2028 yılına kadar uluslararası alanda artırmak hedefleri arasında belirtilmiştir. TÜSEV genel sekreteri VI. Dönem Vakıflar Meclisi seçiminde Yeni Vakıfları temsilen Vakıflar Meclisi Üyesi olarak seçilmiştir (TÜSEV, 2023: 8-11). TÜSEV’in sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonlarına katkı sağladığı ampirik örnekler beşinci bölümde her bir fonksiyon için ayrı ayrı anlatılacaktır.

4.2. İHH, TÜSEV ve Umut Vakfı’nın Felsefi Duruşlarının Barış İnşası Teorisi Üzerinden Karşılaştırması

Türkiye’deki STK’ların barışın inşasına katkısının incelendiği, misyon, vizyon, kuruluş amacı ve faaliyetlerinden bahsedilen kuruluşların ortak noktası her birinin barış inşasına farklı fonksiyonlarını ortaya çıkararak katkı sağlamalarıdır. Araştırmanın ikinci bölümünde teorik olarak incelenen barış inşası kavramının bu sivil toplum kuruluşları özelinde ne şekilde tesir ettiği ve barış inşası kavramının teoride hangi noktalarda örtüşüp örtüşmediğini ortaya koymak hedeflenmektedir. Bunu yaparken yukarıda belirtilen üç sivil toplum kuruluşunun misyon, vizyon ve kuruluş amaçları, faaliyet raporları ve uyguladıkları projeler detaylı olarak incelenerek karşılaştırmalı bir analiz ortaya koyulacaktır.

Barış inşası kavramı incelenirken “pozitif barış” ve “negatif barış” kavramları detaylı olarak ele alınmıştır. Bu kavramların İHH özelinde incelemesini yapıldığında “pozitif barış” sosyal adaleti, yapısal ve kültürel şiddetin ortadan kaldırılmasının önemine vurgu yapmıştır. Bu noktada pozitif barışta doğrudan şiddetin olmaması dışındaki unsurlarında şiddet içerebileceğini ve bunların da değerlendirilerek ortadan kaldırılmasının gerekliliğini savunmaktadır. İHH, insani diplomasi ile adaleti sağlamaya çalışması ve dayanışma kültürüne bu şekilde katkıda bulunmaya çalışarak pozitif barış anlamında barış inşasına katkı sağlamaktadır. Çatışma sonrası toplumlarda

uzun vadeli kalkınma projeleri yürüten İHH yetimhane projeleri, çocuklara eğitim ve sosyal destek sağlama gibi alanlarda çalışmalar yürüterek gelecekte çatışmaya sebebiyet verebilecek kültürel ve yapısal unsurların da ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Ülkemizde yaşayan mültecilere ve göçmenlere yönelik yaptığı çalışmalar ise toplumsal uyumu ve sosyal adaleti teşvik etmek amacı ile ortaya konulan çalışmalardır. İHH'nın gerçekleştirmiş olduğu eğitim projeleri, okul, yurt inşa etme, laboratuvar, spor salonu kurma, eğitim araç gereçleri desteği, meslek edinme kursları açılması, kitap dergi basımı ve dağıtımı gibi başlıkları kapsamaktadır. 2023 yılında 28 ülkede bu alanda 163 proje gerçekleşmiş ve bu projelerden 90.815 kişi faydalanmıştır. Somali'nin başkenti Mogadişu'da 100 yetime düzenli olarak eğitim bursu verilmekte ve bu bursların sürekliliği sağlanmaktadır. Yine Mali'nin Başkenti Bamako'ya yaklaşık 150 km mesafede bir köye inşa edilen okul, bölgede eğitim alamayan çocukların eğitim almasına katkı sağlamak amacı ile açılmıştır. (İHH Faaliyet Raporu, 2023: 24-27)

“Negatif barış” kavramı doğrudan şiddeti ortaya çıkaran unsurların ortadan kaldırılması olarak tanımlanmakta ve yine İHH özelinde çatışmaların ortaya çıkardığı etkileri azaltmak ya da tamamen ortadan kaldırmak için gerçekleştirdiği faaliyetler bu anlamda negatif barışa katkı sağlamaktadır. İnsani krizler, açlık, barınma sorunu gibi sorunlara yönelik direkt yürütülen çalışmalar bu noktada negatif barışa katkı sağlamaktadır. İHH'nın çatışma bölgelerinde yaptığı çalışmalar insani yardım ile güven ortamı oluşturmakta ve barış inşasına katkıda bulunmaktadır. Suriye, Lübnan, Yemen, Afganistan, Myanmar ve diğer pek çok bölgede savaşın tarafları ikna edilerek insani yardımın ulaşmasını sağlaması örnek olarak verilebilir. Yine Myanmar ve Somali'de yerel gruplar arasında arabuluculuk yaparak doğrudan şiddeti azaltıcı girişimlerde bulunmuştur. 2023 Yılı faaliyet raporu verilerine göre 2014'te Irak'taki savaş ve iç çatışmalardan kaçarak Suriye'ye sığınan Iraklıların ülkelerine dönebilmeleri için T.C. Dışişleri Bakanlığı, Irak Dışişleri Bakanlığı, Irak Göç ve Göçmenler Bakanlığı ile çalışarak 343 Iraklının Suriye'den tahliyesine destek olmuştur (İHH Faaliyet Raporu, 2023: 63-64). Örneğin Sudan'da ülkedeki istikrarsızlıktan kaynaklı büyüyen bir insani kriz söz konusudur. 15 Nisan 2023'te başlayan iç savaş bu istikrarsızlığı daha da artırmış ve 6 milyon kişi evsiz kalmıştır. Aynı zamanda Etiyopya'dan gelen mültecilerde bu bölgede hayata tutunmaya çalışmaktadır ve bu durum 25 milyon kişinin yani yaklaşık toplam nüfusun yarısını insani yardıma muhtaç bir konuma getirmektedir. İHH, bu krizlerin etkisini azaltmak amacı ile bölgeye gıda, gıda dışı, yetim, sağlık alanlarında 54 farklı proje yürütmüştür. Yürütülen projelerden 664.896 kişi yararlanmış ve toplam 52.706.798tl yardım gerçekleşmiştir. Sudan örneği İHH'nın negatif barışa sağladığı katkının bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (İHH Faaliyet Raporu, 2023: 12).

İHH'nın felsefesi incelendiğinde İslami dayanışma ve insan hakları felsefesini temel olarak çalışmalarını şekillendirdiğini görmekteyiz. Adalet, yardımlaşma, kardeşlik, insan hakları gibi değerler ön plana çıkmaktadır. İHH, insanın onurunun korunması ve temel insani ihtiyaçlarını sağlayabilmesinin ön koşulu olarak barışı görmektedir ve bu sebeple barış çalışmaları vakfın faaliyet alanları arasında yer almaktadır.

Umut Vakfı, bireysel silahsızlanma ve şiddetsiz bir toplumun var olması için çalışmalarını sürdürürken, barış ve güven ortamının ancak bireylerin şiddet eğilimlerinden uzaklaştırılarak konuya dair toplumsal farkındalık oluşturulması ile mümkün olabileceğini savunmaktadır. Bu noktada toplumda şiddeti meşrulaştıran normları eleştirerek barışın normatif temellerine katkı sağlamaktadır. Negatif Barış açısından ele aldığımızda şiddet kültürünün dönüştürülerek bireysel silahlanmanın önlenmesi yolu ile doğrudan şiddeti azaltmayı hedefler. Vakfın yürüttüğü “Bireysel Silahsızlanma” Kampanyası, bireysel silahlanmanın sonucunda yaşanan kayıplara dair düzenli olarak yayınlamış oldukları raporlar, şiddeti azaltmak adına sundukları politika önerileri negatif barışa katkı olarak gösterilebilir. Türkiye’de 2023 yılında yaşanan silahlı şiddet haritası bölgelere ayrılarak detaylandırılmış ve bu raporda ülkemizde yaşanan silahlı şiddet olaylarının içerikleri kullanılan silah çeşitleri detaylı olarak incelenerek resmi rakamlarla şiddet haritası oluşturulmuştur. Bu raporlar vakfın negatif barışa karşı duruşunu net bir şekilde göstermektedir (Umut Vakfı, 2023). Pozitif Barışa ise gençlere ve çocuklara yönelik yaptıkları barış kültürü oluşturma atölye ve seminerleri, bireysel silahlanmayı düzenleyen yasal reform çağrıları katkı sağlamaktadır.

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), katılımcı demokrasi, iyi yönetim, hesap verebilirlik gibi ilkeler üzerinden hareket ederek güçlü bir sivil toplumun sosyal uyum ve demokratik barış için kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Bu noktada sivil toplumun kalkınma ve barış süreçlerinde kritik bir rol üstlendiklerini düşünmektedir. Yine aynı şekilde TÜSEV’in de negatif ve pozitif barış kavramlarına felsefesi bakımından hangi noktalarda katkı sağladığı incelendiğinde İHH ve Umut Vakfı’ndan farklı olarak TÜSEV toplumdaki demokrasi kavramının içselleştirilmesi, güçlendirilmesi ve sürdürülebilir bir şekilde devam etmesi için her iki barış türüne de katkıda bulunur ancak bunu yaparken daha çok hedef kitlesinin gelişimi adına ve doğru bilgiye ulaşarak kapasitelerini artırarak sahada her iki alanda da etkili olabilmeleri için akademik yazın çalışmaları ortaya koyar ve işbirlikleri yürütür. Burada İHH ve Umut Vakfı’nda olduğu gibi benzer somut saha örnekleri bulunmamakla beraber, TÜSEV arşivinin sivil topluma sunduğu farklı alanlara dair araştırmalar dolaylı olarak barış inşasına katkı sağlamaktadır. Toplumsal eşitlik ve insan haklarını teşvik etmek için yaptığı iş birlikleri, farklı disiplinlerde çalışan STK’lara

verdikleri destek ile yapısal barışa katkı sunmaktadır. Ayrıca demokratik toplumlarda savaş ortamının oluşmasının daha az mümkün olduğu anlayışı ve bu anlayışın etkin sivil toplum katılımı ile güçlendiğinin altını daha önceki bölümlerde belirtilmiştir. TÜSEV’in kamu, özel sektör ve sivil toplum arasında köprü görevi kurarak toplumda uzlaşma ve dayanışmayı güçlendiren bir zeminin oluşmasını sağlaması da buna güzel bir örnektir. Tablo 2’de bahsedilen üç sivil toplum kuruluşunun barış inşası teorisine göre karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

Tablo 2. Karşılaştırmalı Analiz

KRİTER	İHH	UMUT VAKFI	TÜSEV
FELSEFİK TEMEL	İslami değerler: adalet, dayanışma yardımseverlik, ümmet bilinci İnsan Hakları temel normları	Şiddetsizlik, bireysel silahsızlanma ve farkındalık	Katılımcı demokrasi ve güçlü sivil toplum anlayışı
BARİŞ İNŞASI ANLAYIŞI	Yardımlaşma ve temel insani ihtiyaçların karşılanması yoluyla barışa katkı sunulması	Toplumda şiddet kültürünün dönüştürülmesi ve silahsızlanma	Sivil toplumun güçlendirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması
NEGATİF BARİŞ	İnsani krizlere acil müdahale	Şiddet olaylarının azaltılması	Çatışma sonrası demokratik düzenin güçlendirilmesi
POZİTİF BARİŞ	Dayanışma kültürü ve sosyal güvenin geliştirilmesi	Şiddetsiz bir toplumun normatif temellerinin inşası	Sosyal adalet ve eşitlik temelli sürdürülebilir barış
ÇALIŞMA ALANLARI	Çatışma ve Kriz Bölgeleri	Türkiye’de bireysel silahlanma ve şiddet karşıtı çalışmalar	Sivil Toplum ve demokrasinin güçlendirilmesi

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3. Karşılaştırmalı Somut Örnekler

KURUM	NEGATİF BARIŞA KATKISI	POZİTİF BARIŞA KATKISI
İHH	Savaş bölgelerine insani yardım, arabuluculuk faaliyetleri.	Çocuklar için yetimhane ve eğitim projeleri, mülteci ve göçmenler için toplumsal uyum programları.
UMUT VAKFI	Bireysel silahsızlanmaya karşı düzenlenen kampanyalar ve düzenli olarak çıkarılan yıllık şiddet raporları	Barış kültürü eğitimleri ve hukuki reform çağrıları
TÜSEV	STK'ların kriz yönetimi kapasitelerini artırmak için eğitim ve rehberlik	Sosyal adalet projeleri, sivil toplum itibarını artırıcı kampanyalar ve iş birliği ağları.

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablolara bakıldığında üç kuruluşunda birbirinden farklı felsefi temelleri, barış inşasına farklı biçimde katkıları ve odağa aldıkları yaklaşımları bulunmaktadır. İHH, halkla doğrudan iletişim ve etkileşim içinde olarak insani yardım alanında faaliyet gösterirken, TÜSEV, sivil toplum kültürünü yaygınlaştırma gibi sektörel bir alanda literatür ve kapasite geliştirme çalışmalarıyla daha sınırlı bir kesimle temas halindedir. Umut Vakfı'nın seçtiği tematik alan da aynı şekilde vakfı bir faaliyet başlığında sınırlandırmıştır. İnsan hakları temel normlarının üç kuruluş içinde ortak değer olduğu vurgulanabilir. Umut Vakfı, barış kavramının karşısında yer alan çatışmaların önlenmesine yönelik çalışırken, İHH çatışma bölgelerinde de faaliyetler yürütmektedir. TÜSEV'in uluslararası eksenli barış inşası çalışmaları, yayın ve literatüre katkı konferanslara katılım şeklinde ifade edilebilir.

TÜSEV ve Umut Vakfı, ulusal mevzuat süreçlerine çalışma alanları ile ilgili doğrudan katkı verirken, İHH'nın bu anlamda yaptığı katkılar insani yardım alanında çalışan STK'ların mevzuatı ile sınırlı kalmaktadır. Üç kuruluşun da barış inşası ekseninde uluslararası ölçekte faaliyetleri bulunmaktadır. İHH, çatışma bölgelerinde arabuluculuk yapmakta ve kendini insani diplomasi alanında öncü bir kuruluş olarak tanımlamaktadır. İnsani yardım, kalkınma ve barışı bir arada ele alarak faaliyetlerini bu yönde gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede eleştiriler olsa da silahlı gruplarla teması olduğunu da paylaşmaktadır.

Umut Vakfı, entelektüel anlamda barış inşasında uluslararası komşuluklar ekseninde de faaliyetler yürütmüştür. Örneğin mayınlı konulardan birisi olan Arap-İsrail uyuşmazlığı konusunda bir toplantı düzenlemiştir. "Barış, Uzlaşma Bilimi ve Sanatı Orta Doğu" başlıklı ön toplantının

gerçekleştirdiğini faaliyet raporlarında da paylaşan vakfın otuz seneye yakın süredir bu konuya dair bir güncelleme yapmamış olması bu sahada artık çalışmadığını düşündürmektedir. Umut Vakfı TÜSEV ve İHH ile karşılaştırdığımızda faaliyetlerini web sitesi üzerinden yeterince güncellememektedir. Dolayısıyla vakfın bu alandaki faaliyetlerinin devam edip etmediği konusunda bir belirsizlik olduğu ifade edilebilir.

5. BÖLÜM: İHH, UMUT VAKFI ve TÜSEV'İN STK'LARIN BARIŞ İNŞASI FONKSİYONLARINA KATKILARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Sivil Toplum Kuruluşları barış inşası süreçlerinde koruma, gözlem ve izleme, savunuculuk, grup içi sosyalleşme, sosyal uyum, kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk, hizmet sağlama ve deradikalizasyon gibi fonksiyonlarını kullanarak katkıda bulunurlar. Beşinci bölümde, dördüncü bölümde teorik olarak incelenen ve tanıtılan sivil toplum kuruluşlarının STK'ların barış inşası fonksiyonlarının her birine katkıda bulunup bulunmadıkları, bulunuyorlarsa katkılarının doğrudan ya da dolaylı yoldan ne şekilde gerçekleştiği ampirik veriler ışığında incelenecektir.

5.1.İHH, Umut Vakfı ve TÜSEV'in Koruma Fonksiyonuna Katkısının Analizi

5.1.1.İHH

Sivil Toplum Kuruluşlarının koruma fonksiyonu bireylerin sadece can güvenliği değil aynı zamanda psikoloji, kimlik, değer ve inanç sistemlerinin de korunmasını kapsamaktadır. Koruma Fonksiyonu üzerinden analizini gerçekleştirdiğim STK'lardan İHH, bu fonksiyona çeşitli şekillerde katkı sağlamaktadır. İHH'nın 2023 yılı faaliyet raporunda pek çok ülkede ve farklı alanlarda insani yardım çalışmaları yürüttüğü tespit edilmiştir. Bu çalışmalardan "KORUMA" başlığı altında yetim destek geçirmekte ve bu alanda yapılan 478 projeden 357bin kişinin istifade ettiği raporlanmıştır. Vakfın yetim sponsorluk desteği sistemi ile de 133binden fazla yetim düzenli olarak desteklenmeye devam etmektedir (İHH, 2023).

Tablo 4. İHH'nın Koruma Fonksiyonu Etkileri

Alan	Ülke Sayısı	Proje Sayısı	Faydalanan Kişi Sayısı	Toplam Yardım Tutar(₺)
Koruma	44	478	357,045	648,673,072

Kaynak: <https://ihh.org.tr/yayin/detay/yillik-faaliyet-raporu-2023>

5.1.2. Umut Vakfı

Umut Vakfı, 2000 yılından bu yana ülkemizdeki bireysel silahlanma sorununa çözüm üretmek amacı ile çeşitli faaliyetler sürdürerek bu soruna çözüm arayışına girmişlerdir. Bir sivil toplum kuruluşu olarak Umut Vakfı'nı koruma fonksiyonu açısından ele aldığımızda yürüttüğü çalışmalardan pek çoğunun koruma fonksiyonuna dolaylı olarak katkı sağladığını görmekteyiz. 1993 yılından günümüze ülkemizde 29 ilde, yurtdışında da 9 ülkede 158 adet faaliyet gerçekleştirmiştir.

Tablo 5. Umut Vakfı'nın Faaliyet Yerleri ve Sayısı

Tarih Aralığı	Ülke Sayısı	İl Sayısı	Toplam Faaliyet Sayısı
1993-günümüz	9	29	158

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Gerçekleştirdiği faaliyetlerden hiçbirisi İHH örneğinde olduğu gibi direk koruma fonksiyonuna katkı sağlamamakla beraber çalışma alanı olan bireysel silahlanmanın önlenmesi gibi bir konuda bu fonksiyonun İHH örneğinde olduğu gibi hızlı ve somut çözümleri uygulaması mümkün değildir. Bu sebeple yürüttüğü çalışmalar hizmet sağlama, deradikalizasyon, grup içi sosyalleşme, sosyal uyum gibi başlıklara direk katkı sağlayarak koruma fonksiyonuna da uzun vadede toplumda oluşturmaya çalıştığı uzlaşma kültürünün artmasına katkıda bulunarak sağladığı gözlemlenmektedir.

Bu çalışmalar incelendiğinde bireysel silahsızlanma, barış kültürü, uzlaşma konularına dair 43 adet bilimsel toplantı gerçekleştirilmiştir. Aralarında kriminoloji, ceza hukuku, insan hakları eğitimleri, bilimsel toplantılar ve araştırmalardan elde edilen bilgilerin yer aldığı 17 adet kitap ve 5 adet kitapçık yayınlanmıştır (Umut Vakfı, 2019) Bu çalışmaların her biri Umut Vakfı'nın koruma fonksiyonuna katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirdiği faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.1.3. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV)

TÜSEV, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının daha güçlü, katılımcı, nitelikli ve itibarlı olabilmeleri için dört program alanı altında çalışmaktadır. Bu programlar yasal çalışmalar,

etkin bağışçılık, sivil toplum itibarı, araştırma ve yayınlar başlıkları altında toplanmaktadır. TÜSEV, yapısal ve işleyiş olarak tezde seçilen diğer iki sivil toplum kuruluşlarından farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu seçimin yapılmasındaki amaç sivil toplum kuruluşlarının fonksiyonlarının işlevselliğine farklı şekillerde katkı sağlayan örnekteki modelleri seçerek her birinin farklı çalışma alanları olmasına rağmen sivil topluma ne şekillerde katkıda bulunduğunu göstermektir (TÜSEV, 2024).

Koruma Fonksiyonu açısından ele aldığımızda ise TÜSEV'in program alanlarından olan etkin bağışçılık alanına dair gerçekleştirdiği çalışmalar Türkiye'de bireysel bağışçılık ve STK'lara aktarılan bağışların geliştirilmesi adına yapılan bağışçılık ekosistemine katkıda bulunacak farklı uygulama model ve projelerin tanıtılması, STK'ların ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların hibe programlarından ne şekilde faydalanabileceğine dair yapılan bilgilendirme çalışmaları koruma fonksiyonuna dolaylı yoldan katkı sağlamaktadır. Koruma Fonksiyonu yukarıda da bahsedildiği üzere sadece can ve mal güvenliğinin korunması değil, barışın inşa edilmeye çalışıldığı toplumlarda din, dil, inanç, psikoloji gibi pek çok alanda sivil toplum kuruluşlarının yürütecekleri faaliyetlerle de aktif olabilir. TÜSEV'in STK'ların maddi kapasitelerini artırabilmeleri adına yaptığı bilgilendirici ve yol gösterici çalışmalar STK'ların bu bilgileri doğru kullandıkları takdirde kapasitelerinin artmasına ve barış inşa edici koruma fonksiyonuna katkıda bulunacak saha çalışmalarını çok daha etkili ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirmelerine yardımcı olacaktır.

5.2. Gözlem ve İzleme, Savunuculuk Fonksiyonlarına Katkısının Analizi

Gözlem ve İzleme çatışma öncesi, çatışma süreci ve sonrasında etkili olan faktörleri ve tüm süreçleri ulusal, uluslararası farklı kanallarla dolaylı yoldan ya da yerinde olmak koşulu ile takip etmeyi gerektirir. Çatışma bölgelerinde yaşanan krizleri takip etmek ve süreçte doğru bilgiye ulaşmak hem çatışmanın yaşandığı süreçte hem de sonrasında barış inşa süreçlerinde kilit önem taşımaktadır. Bu bölümde STK'ları gözlem ve izleme, savunuculuk fonksiyonlarının her ikisini de analiz edecek şekilde ele alınacaktır. Bunun sebebi ise gözlem ve izleme süreçlerinin STK'ların yapacakları savunuculuk faaliyetleri ile doğrudan ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Sağlıklı şekilde yürütülen gözlem ve izleme süreçleri, doğru tespitlerin yapılmasına katkı sağlayacak ve bilgi kirliliğinden uzak bir şekilde savunuculuk faaliyetleri yürütülmesine olanak tanıyacaktır.

Savunuculuk, bir STK'nın savunduğu değerlerin gündeme gelmesi ve bu değerlerin her alanda seslendirilerek farkındalık ve kamuoyu oluşturulması adına son derece önemlidir. Ulusal

ve uluslararası alanlarda yürütülen lobi ve savunuculuk faaliyetleri sahada düzenlenen kampanyalar, pek çok farklı mecrada farkındalığın artırılmasına ve konuya dair beklenen düzenlemelerin, yasaların hayata geçmesi için kamuoyu baskısı oluşturulmasını sağlamaktadır. Yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı STK'ların barış inşa edici fonksiyonlarında bu iki fonksiyon her bir sivil toplum kuruluşu incelenirken bir arada ele alınacaktır.

5.2.1.İHH

İHH'nın faaliyet raporlarında gözlem ve savunuculuk vakfın aktif olarak yürüttüğü faaliyetlerin başında yer almaktadır. Vakfın temel amaçlarına bakıldığında temel hak ve özgürlükleri korumak, insan haklarına yönelik çalışmalar yaparak etkin bir şekilde hak savunuculuğu gerçekleştirmek öne çıkmaktadır. Vakfın yürüttüğü projelerde kurulduğu günden bu yana gerçekleştirdikleri gözlem ve savunuculuk faaliyetleri Dünya'nın farklı bölgelerinde çatışma çözümü ve barış inşası noktasında katkı sağladığı görülmüştür (İHH,2024). Bu amaçla yapılan faaliyetler başlıklar altında toplandığında:

1. Kongre ve Toplantılar
2. Duyarlılık Kampanyaları, Uluslararası Çağrılar ve Basın açıklamaları başlıkları altında karşımıza çıkmaktadır.

Çatışma kriz bölgelerinde sivillere yönelik tehditlerin izlenmesi ve bu bölgelerdeki çeşitli ihtiyaçların belirlenmesi için yerinde yürütülen çalışmalar sivillerin temel yaşam koşullarını iyileştirmek için yapılmaktadır. Örneğin, Suriye'de iç savaş sırasında sivillerin korunması için mülteci kamplarındaki temel yaşam koşullarının iyileştirilebilmesi içeriden yapılan düzenli gözlem ve izleme raporları ile mümkün olmuştur. 2023 yılında 8 Mart Dünya Kadınlar Günü İHH Kadın biriminin gerçekleştirmiş olduğu basın toplantısında Çin Yönetiminin Doğu Türkistan'daki kadınlara yönelik işlediği zulümler basın toplantısı ile gözler önüne serilmiş ve Suriye'de hapishanelerde, Doğu Türkistan'da toplama kamplarında, Filistin, Yemen ve Afganistan gibi savaş coğrafyalarında kadınların ve çocukların maruz kaldığı hak ihlalleri kamuoyu ile paylaşılmıştır (İHH Faaliyet Raporu, 2023: 58).

2023 yılında 7 Ekim'de başlayan İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarına kamuoyunda daha da çok dikkat çekmek adına düzenlenen "Filistin'e Destek Eylemleri" yıl sonuna kadar İstanbul, Ankara ve birçok farklı şehirde onlarca yürüyüş, araç konvoyu ve mitingler ile devam etti ve hala daha devam etmektedir. Bu gibi yürütülen çalışmalar İHH'nın yürüttüğü savunuculuk faaliyetlerine sadece birkaç örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada sivil toplum

kuruluşlarının barış inşası fonksiyonlarından gözlem, izleme ve savunuculuk fonksiyonlarının İHH özelinde aktif olarak hayata geçirildiğini ve uygulamalı olarak kurulduğu günden bu yana öncelikli faaliyet alanlarının başında yer aldığını görmekteyiz.

5.2.2. Umut Vakfı

Umut Vakfı, sivil toplum kuruluşlarının gözlem ve izleme, savunuculuk fonksiyonlarını yürüttüğü çalışmalarla işlevsel kılarak pozitif barışa katkıda bulunmuştur. Umut Vakfı'nın temel çalışma alanı olan bireysel silahlanmanın önlenmesi ve toplumdaki barış ve uzlaşma kültürünün güçlenmesi için gerçekleştirdiği çeşitli faaliyetler bu fonksiyonların Umut Vakfı özelinde işlediğini gözler önüne sermektedir.

Umut Vakfı, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'inde Danışman üye sıfatına sahip Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarından biridir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC) sivil toplum kuruluşlarının belirli şartları sağlayarak akredite olabilecekleri bir yapıdır. Bu yapının bir parçası olmak Birleşmiş Milletler'in çalışmalarına katılabilmek ve savunuculuk faaliyetlerini yürütebilmek adına son derece önemlidir. Ülkemizde bu yapıya akredite olan 48 adet STK bulunmaktadır⁶.

Ekonomik ve Sosyal Konsey, uluslararası kurumlar arasında STK'larla ilişkileri kurumsallaşmış en etkili yapıdır. Faaliyetlerini Sivil Toplum Kuruluşlarının danışmanlığıyla yürütür. ECOSOC'a STK'lar üç statüde akredite olmaktadır.

» Genel Statü

» Özel Danışmanlık Üye Statüsü

» Geçici Danışmanlık

Özel Danışmanlık statüsü en yaygın alınan statüdür ve binlerce STK'nın Birleşmiş Milletler'in faaliyetlerini takip etme ve yan etkinlikler düzenleme hakkı tanır (Akbulut, 2020).

Umut Vakfı'nın bireysel silahlanmanın önlemesi için savunuculuk fonksiyonunu kullandığı diğer örnekler ise düzenlemiş olduğu kampanya ve yürüyüşlerdir. “Çocukları oyuncak silahlardan arındırma”, “futbolda şiddete son”, “ateşli silahlarla kutlamalara hayır”, “bireysel

⁶ <https://esango.un.org/civilsociety/displayConsultativeStatusSearch.do?method=search>

silahsızlanma” gibi başlıklarla 5 kampanya düzenlemiş ve 12 yıl boyunca düzenli olarak her yıl Taksim Meydanı’nda “Sessiz Ayakkabılar” yürüyüşünü gerçekleştirmiştir (Umut Vakfı, 2019).

Umut Vakfı’nın gerçekleştirmiş olduğu gözlem ve izleme sonucu bireysel silahsızlanmaya dair bir bilgi havuzu oluşturmuş, bireysel silahsızlanma, barış kültürü, uzlaşma konulu 43 adet bilimsel toplantı gerçekleştirmiş, bu toplantı ve araştırmaları sonucunda 17 adet kitap ve 5 adet kitapçık yayınlamıştır. Tüm bu yayınlar ve yapılan araştırmalar savunuculuk faaliyetlerinin daha sağlıklı bir şekilde yapılmasına, yasa tekliflerinin geliştirilmesi, yeni önerilerin oluşturulması ve sorunların çözüme ulaşması amacıyla kayda değer birer başvuru kaynağı olmuştur. Umut Vakfı uzmanları, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanun’a ilişkin toplumdaki şiddet ortamına yönelik tepkiler doğrultusunda hazırlanan kanun tekliflerini değerlendirmek üzere kurulan TBMM İçişleri Komisyonu Ateşli Silahlar Kanun Teklifi Alt Komisyonu’nun toplantısına katılmış ve Ses ve Gaz Fişegi Atabilen Tabancalar konusunda yapılacak yasal düzenlemelere bilgi ve çözüm önerileriyle katkıda bulunmuştur. (Umut Vakfı, 2019).

5.2.3. TÜSEV

TÜSEV özelinde gözlem ve izleme, savunuculuk fonksiyonlarının barış inşasına katkısını değerlendirdiğimizde TÜSEV yukarıda da bahsedildiği üzere sahaya bu konularda ortaya koyduğu kaynaklarla bilgi havuzu oluşturarak bir rehber niteliği taşımaktadır. TÜSEV’in program alanlarından biri olan yasal çalışmalar, vakıf ve dernekleri ilgilendiren yasal mevzuatı inceleyip uygulamalara dair mevcut durumu gözler önüne sererek bir bilgi havuzu oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan politika önerileri TÜSEV’in savunuculuk fonksiyonuna örnek olmakla beraber barışı hangi noktada etkilediği sorusuna cevaben yine diğer sivil toplum kuruluşlarından farklı olarak demokratik bir toplumda güçlü sivil toplumun varlığının önemine vurgu yaparak, sivil toplum kuruluşlarının daha kapsamlı, donanımlı, süreçlere dahil ve politika yapıcılarını etkileyebilecek noktaya gelmelerine dolaylı yoldan katkı sağlamaktadır. Kamu politikalarının oluşmasında, yasama süreçlerine sivil toplum kuruluşlarının da dahil olmasında ve Kamu-STK iş birliklerinin güçlendirilmesi için faaliyetler yürütmektedir. “Sivil Toplum Kuruluşlarının Yasama Süreçlerine Katılımı için Rehber” başlığı ile 2023 yılında yayınlan rehber STK’ların yasama süreçlerine katılımlarının ne şekilde olabileceği, sürecin ve bu süreci yürüten organların nasıl işlediği, paydaş görüşleri ve yasamaya etkin katılım için sunulan öneriler STK’ların gerçekleştireceği savunuculuk faaliyetlerine dair bir yol haritası niteliği taşımaktadır.

TÜSEV, gözlem ve izleme üzerine yayınladığı gözlem raporları ile STK'ların bu fonksiyonlarının yine nasıl aktif olarak kullanıldığını gözler önüne sermektedir. Örneğin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinden sonra yayınlanan “Gözlem Notları I” ve “Gözlem Notları II” sahada yer alan STK'lar, bireyler, uluslararası filantropi kuruluşları ve Hibe Veren Kuruluşlar, Özel Sektör Kuruluşları alt başlıklarında inceleyerek sahaya dair şeffaf ve tarafsız tespitlerle durumu gözler önüne sermiştir (TÜSEV, 2023).

5.3. Grup içi Sosyalleşme ve Sosyal Uyum Fonksiyonlarına Katkısının Analizi

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşa edici fonksiyonlarından grup içi sosyal sermayenin inşa edilmesi, okullarda verilen eğitimler, tiyatrolar, radyo programları, barış kampanyaları gibi yöntemler kullanılarak süreç teşvik edici hale getirilmektedir. İki tür sosyalleşmeden bahsedilebilir; ilki barış kültürü temelli ve çatışmalardaki tek bir grup için barış kültürünü geliştirmeyi hedeflemektedir. Diğer ise grup içi kimlik inşası olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada kritik nokta diğer gruplar için tek bir grubun menfaati bir tehdit unsuru oluşturma riski taşımaktadır. Bu sebeple bu tip sosyalleşme türü diğer gruplar tarafından tehdit unsuru olarak algılanabilmektedir. Grup içi sosyalleşme ve sosyal uyum fonksiyonları sivil toplum kuruluşları tarafından barış inşa edici süreçlerde farklı faaliyetlerle işlevselliklerini göstermek için çalışmalarını yürütmektedir ancak uzun vadede bu fonksiyonun yetersiz kaldığı eleştirisi mevcuttur. Mikro düzeyde gerçekleştirilen faaliyetlerden sonuç alınabilirken makro düzeyde aynı etki alanını görülememektedir.

Sosyal uyum fonksiyonu atölye çalışmaları, farklı gruplar arasında diyalog oluşturma, barış müzakereleri, çatışma gruplarının ortak çıkarlarına hizmet etmek amacı ile ticari faaliyetler yürüterek yeni bir sosyal sermaye oluşturma yolu ile fonksiyonun işlevleri yerine getirilmeye çalışılmaktadır.

5.3.1. İHH

İHH, sivil toplum kuruluşlarının barış inşa edici fonksiyonlarını yürüttüğü faaliyetlerle pek çok noktada karşılayan uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olarak karşımıza çıkmaktadır. Grup içi sosyalleşme ve sosyal uyum fonksiyonlarının barış inşa edici etkilerini dünyanın farklı ülkelerinde yürüttüğü kültürel faaliyetlerle desteklemektedirler.

Tablo 6. İHH’nın Faaliyet Yerleri ve Miktarları

Ülke	Proje	Faydalanan Kişi	Yardım Tutarı
20	83	171.738	39.163.925₺

Kaynak: <https://ihh.org.tr/yayin/detay/yillik-faaliyet-raporu-2023>

İHH’nın gerçekleştirmiş olduğu kültürel faaliyetler bu faaliyetlerin yer aldığı ülkelerde sosyalleşmenin ilk türü olan barış kültürünü yerleştirmek amacı ile bir grubun dini inanç ve kimlikleri üzerinden barış kültürünü yaymayı hedefleyen çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. 2023 yılında Bangladeş’te inşa ettiği Hüseyin Tan Camii buna örnek olarak verilebilir. Elbette bu tip ibadethaneler Müslümanlar için çok önemli merkezler olmakla beraber törenlerin, istişarelerin, kültürel etkinliklerin de yapıldığı toplanma alanları olarak karşımıza çıkmakta ve bölge halkını toplayıcı özelliğe sahiptir. Yardım projeleri aracılığıyla farklı gruplar arasında dayanışmayı teşvik ederek Afrika’daki su kuyusu projelerinde, yerel toplulukların bir araya gelerek ortak çalışmalara katılması sağlanmıştır.

5.3.2 Umut Vakfı

Umut Vakfı, bireysel silahsızlanmayı teşvik etme ve barış kültürünü yayma amacı ile Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde bulunan okullarda görev yapan yaklaşık iki bin eğitimciye “Yurttaş Olmak İçin...” başlıklı eğitici eğitimleri düzenlemiştir. Bu eğitimlerdeki temel amaç barış kültürüne dair farkındalık oluşturmaktadır. Ayrıca bu eğitimler sonucunda Talim ve Terbiye Kurulu’nun onayıyla “Yurttaş Olmak İçin...” eğiticinin el kitabı ve öğrenci kitabı Milli Eğitim’e bağlı okullarda yardımcı ders kitabı olarak okutulmuştur (Umut Vakfı, 2019). Sosyal hizmet uzmanları, öğretmenler, hukukçular, psikologlar, sosyal bilimciler ve öğrencilerin aralarında bulunduğu 3.150 kişiye barış kültürü, toplumsal uzlaşma, bireysel silahsızlanma konusunda eğitimler verilmesini sağlamıştır. Umut Vakfı’nın yürüttüğü bu faaliyetler negatif barışa değil de pozitif barışa katkıda bulunmak amacı ile yürütülen faaliyetler arasında değerlendirilebilir. Ayrıca yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere grup içi sosyalleşme ve sosyal uyum gibi fonksiyonların hayata geçirilmesinde etkili olan karikatür, fotoğraf, film öyküsü, belgesel film, resim, heykel, bilimsel araştırma, el yazması mektuplar yarışması gibi çeşitli dallarda 23 ödüllü yarışma düzenlemiştir. Gençler ve kadınlar için düzenlediği “Şiddetsizlik Atölyeleri” ile bireyler arasındaki önyargıların azaltılmasını ve empati geliştirilmesini sağlar.

5.3.3.TÜSEV

TÜSEV'i grup içi sosyalleşme ve sosyal uyum fonksiyonları açısından ele aldığımızda dolaylı yoldan bu fonksiyonlara katkı sağlaması mümkün olabileceği gibi somut bir örnek vermek mümkün olmayacaktır. TÜSEV'in yapısı ve işleyişi gereği STK'ların kapasite güçlendirme ve farkındalıklarının artmasına katkı sağlama amacı ile gerçekleştirdiği çalışma alanları bu fonksiyon başlıklarını özel olarak ele almamaktadır fakat bilinç seviyesi ve farkındalığı artmış, kendi gücünün farkında olan bir sivil toplum kuruluşu hangi mecralarda etkili olabileceğini ve sürdürülebilir çalışmalar ortaya koyabileceğini tespit edip uygulamaya başlayabilir. Tam da bu noktada TÜSEV'in üzerine çalıştığı program alanları etkisini gösterebilir. TÜSEV, Kadınlar, gençler ve azınlık gruplarını içeren diyalog ağları oluşturur. Bu ağlar aracılığıyla farklı kesimlerin barışçıl bir toplumsal düzen oluşturması için iletişim fırsatları yaratmaktadır.

5.4 Kolaylaştırıcılık ve Arabuluculuk Fonksiyonlarına Katkısının Analizi

Sivil Toplum Kuruluşlarının kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk fonksiyonlarının barış inşa süreçlerini ele aldığımızda STK'lar çatışma yönetimi süreçlerine sınırlı olarak katkı sağlayabilmektedirler. Yerel ve ulusal sivil toplum kuruluşlarının etki alanları daha dar çerçevede olurken uluslararası sivil toplum kuruluşlarının etki alanı insani yardım, çatışma, kriz, sivillerin korunması gibi konularla çok daha geniştir. Uluslararası diğer kurum ve kuruluşlarla gerçekleştirecekleri iş birlikleri bu etki alanının genişlemesinde yardımcı olmaktadır.

İnsani diplomasi kavramı yeni bir kavram olmakla beraber, devletler nezdinde yapıldığında çıkar çatışmaları söz konusu olabileceğinden sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi alanında süreci daha hızlı ve etkili bir şekilde yürütebilmektedirler. İHH, Umut Vakfı ve TÜSEV örnekleri üzerinden kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk fonksiyonlarını analiz edilecektir.

5.4.1. İHH

İHH, devletlerarası diplomasinin çözüm üretmediği ve insanların mağdur oldukları her alanda insani diplomasi çalışmaları yürüterek sorunların çözülmesi noktasında arabuluculuk vazifesini üstlenmektedir. İnsani diplomasi alanında esirlerin kurtarılması, sivillerin korunması ve krizlerin sona ermesi için çalışmalar yürütürken uluslararası diğer kuruluşlarla da iş birlikleri yaparak sadece kendi ülkemizdeki krizlerde değil aynı zamanda uluslararası platformda pek çok çatışma durumundaki ülkede insani diplomasi faaliyetleri yürütmektedir. Çatışmaların

çözümünde arabuluculuk yapmak ve insani diplomasi faaliyetlerinde bulunmak İHH'nın temel faaliyet alanları arasında yer almaktadır. İHH 2023 yılı faaliyet raporuna göre gerçekleştirmiş olduğu tahliye, aile birleşimi ve arabuluculuk faaliyetleri şu şekilde sıralanabilir.

- **Tahliye:** Bu alanda 2014 yılında Irak'taki savaş ve çatışmalardan kaçarak Suriye'ye sığınan 343 Iraklı'nın ülkesine dönmesi noktasında T.C Dışışleri Bakanlığı, Irak Dışışleri Bakanlığı, Irak Göç ve Göçmenler bakanlığı ile koordineli çalışarak tahliyeleri gerçekleştirilmiştir.
- **Aile Birleşimi:** Farklı ülkelerde çeşitli sebeplerle mahsur kalmış çocuk ve yetişkinlerin ülkelerine dönmelerinde rol oynamıştır.
- **Arabuluculuk:** İHH, Bangsamaro ve Filipinler hükümeti arasında devam eden Bangsamaro özerkliği ile ilgili süreçte üçüncü taraf gözlemci statüsünde görev yapmaktadır.

Afganistan İslam Emirliği ve önceki rejim muhalifleri arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde tarafların bir araya gelmesini sağlayarak ülkedeki barış ve güven ortamına katkı sağlamak amacı ile arabuluculuk faaliyetleri yürütmektedir.

STK'ların barış inşası fonksiyonlarından kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk fonksiyonunun İHH özelinde yıllardır aktif olarak hayata geçirildiğini farklı örnekler ile görmekteyiz. Burada İHH'nın etki alanı hem ulusalda hem de uluslararası saha da son derece aktif olarak devam etmiştir.

5.4.2. Umut Vakfı

Umut Vakfı örneğinde İHH'dan farklı olarak daha sınırlı bir alanda çalışmaların yürütüldüğünü göz önünde bulundurulduğunda İHH gibi uluslararası bir arabuluculuk faaliyetine rastlamak mümkün değildir ancak Umut Vakfı'nda şiddet mağdurları ve failler arasında güven artırıcı programlar düzenler. Özellikle aile içi şiddet vakalarında tarafları uzlaştıracı yaklaşımlar benimseyerek toplumda barış ve uzlaşma kültürünün oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Umut Vakfı, uzmanları, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanun'a ilişkin toplumdaki şiddet ortamına yönelik tepkiler doğrultusunda hazırlanan kanun tekliflerini değerlendirmek üzere kurulan TBMM İçişleri Komisyonu Ateşli Silahlar Kanun Teklifi Alt Komisyonu'nun toplantısına katılmış ve Ses ve Gaz Fişegi Atabilen Tabancalar konusunda yapılacak yasal düzenlemelere bilgi ve çözüm önerileriyle katkıda

bulunmuştur (Umut Vakfı, 2019). Bu aynı zamanda gözlem ve izleme, savunuculuk fonksiyonunun işlevine bir örnek olabileceği gibi kanun yapım aşamalarında sivil toplum kuruluşlarının katkıları ile yönlendirici olabileceğine güzel bir örnektir. Umut Vakfı'nın komisyona katılarak bilgi ve tecrübelerini paylaşması, sahada durumun mağdurları ile kurduğu iletişim neticesinde taze bilgileri iletebilmesi de kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk fonksiyonunun birer örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.4.3.TÜSEV

TÜSEV'in 2020 Şubat ayında yayınlamış olduğu "Sivil Toplum Kuruluşlarının Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı: Yerel Yönetimlerde Kaliteli ve Anlamlı Bir Katılım için Uygulama Rehberi" başlıklı rehber yerel yönetimler ve STK'lar arasında kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir. Bu rehber sekiz bölümden oluşmakta ve yerel yönetimlerin pratik biçimde kullanabilecekleri katılım süreçleri değerlendirme tablosu, katılımcı yöntemler listesi, katılım süreçlerine STK'lar için yol haritası gibi ek belgeler de içermektedir (TÜSEV, 2020: 10-11). TÜSEV'in STK ve yerel yönetimlerin kullanımına sunmuş olduğu bu kaynak sivil toplum kuruluşlarının karar alma mekanizmalarına yerel yönetimler bazında nasıl dahil olabileceklerine dair bir rehber niteliği taşımaktadır ve bu rehber TÜSEV'in kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk fonksiyonuna bir katkısı olarak değerlendirilebilir.

5.5. Hizmet Sağlama Fonksiyonuna Katkısının Analizi

Sivil Toplum Kuruluşlarının barış inşası fonksiyonlarından bir diğeri olan hizmet sağlama fonksiyonu barış inşası süreçlerine katkısı hususunda tartışmalı bir noktada yer almaktadır. Bu tartışmanın yaşanmasındaki sebep ise STK'ların fon kaynakları, siyasilerin ve bağışçıların farklı bir ajandası olup olmaması hususundadır. Nitekim resmi ya da gayri resmi yollarla yapılabilecek yardımların çatışma grupları tarafından kullanılması halinde çatışmanın seyrini değiştirebilecek ve devletler arası krizlere yol açabilecek durumlara sebebiyet vermektedir. Bu noktada STK'ların hizmet sağlama işlevlerini yürütürken dengeli, şeffaf ve kapsayıcı bir yaklaşımda olması son derece büyük önem taşımaktadır.

5.5.1.İHH

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşa edici fonksiyonları arasında yer alan hizmet sağlama fonksiyonu yukarıda da bahsedildiği gibi tartışmalı bir noktada yer almaktadır. Pek çok farklı çalışma alanı olan İHH, bu alanlarda gerek ulusal gerekse uluslararası iş birlikleri yürüterek

hizmet sağlamaya çalışmaktadır. Farklı başlıklar altında gerçekleştirdikleri bu hizmet sağlama fonksiyonu barışın inşasına katkı sağladığı gibi bazı durumlarda devletler arasında kriz oluşmasına sebebiyet vermiştir. Örneğin, İHH ve Özgür Gazze Hareketi'nin 2010 yılında Gazze'ye yardım göndermek için yola çıkardığı Mavi Marmara yardım filosuna İsrail askerlerinin saldırısı sonucu on kişi hayatını kaybetmiş ve çok sayıda kişi yaralanmıştır. İHH burada hizmet sağlama rolü gereği Gazze'deki yaşanan insani krize dikkat çekmek için yardım götürmeyi istemiş ancak bu yardım girişimi İsrail ve Türkiye arasındaki diplomatik gerilimin artmasına sebep olmuştur. İsrail'in İHH'nın bu yardım hareketini "provokatif" olarak nitelendirmesi ve vakfin dolaylı yollardan Hamas'a yardımda bulunduğunu iddia etmesi yerel ve uluslararası düzeyde tartışmalara yol açmıştır. Bu olay her ne kadar insani kriz yaşanan bir bölgeye yardım ulaştırmak amacı ile başlamış olsa da çatışmanın dinamiğini olumsuz etkileyen örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (İHH,2024). BM Mavi Marmara Raporunun sonuç bölümündeki 262. Maddesinde İsrail'in gerçekleştirmiş olduğu eylem şu şekilde değerlendirilmiştir:

"Bu sonuçtan birtakım neticelere varılmıştır. Temel olarak, İsrail Savunma Kuvvetleri'nin Mavi Marmara'ya açık denizde, ilgili şartlar altında ve gösterilen sebeplerle müdahalesi açıkça kanunsuzdur. Özelde bu eylem, en azından Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Madde 51'deki şartlar çerçevesinde hiçbir şekilde savunulamaz." (Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident, 2011).

Bir diğer örnek ise Suriye'deki iç savaş sırasında İHH özellikle muhaliflerin kontrolündeki bölgelerde yardım çalışmaları yürütmüştür. Çadır kamplarının kurulması, gıda ve sağlık takviyeleri yapılan yardımlardan bazılarıdır ancak bu yardımların tarafsızlığı sorgulanmış İHH'nın sadece muhaliflerin aktif olduğu bölgelere yardım ulaştırdığı ve bu durumda muhalifleri güçlendirdiği iddiasında bulunmuştur. Rejim yanlısı gruplar tarafından bu durum taraflı bir duruş olarak görülmüş ve yapılan yardım faaliyetlerinin de çatışma riskini artırma riski olduğu endişesi doğmuştur.

Bu örneklerin de gösterdiği üzere İHH'nın hizmet sağlama fonksiyonu genelde insani yardımı hedeflese de tarafsızlık ilkesi zayıfladığında gerçekleştirilen faaliyetler taraflar arasında farklı algılara yol açabilmektedir. Yardımların çatışan taraflarca araçsallaştırılması doğrudan veya dolaylı olarak çatışmaların artması riski doğurabilmektedir. Bu sebeple hizmet sağlama fonksiyonunu hayata geçirirken tarafsızlık ve dengeli duruş son derece büyük önem taşımaktadır.

5.5.2 Umut Vakfı

Umut Vakfı'nın bireysel silahlanmanın önlenmesi hususunda gerçekleştirdiği çalışmalar şiddetin önlenmesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması, sosyal yardımlaşma gibi hususlarda toplumda pozitif bir etki oluşturmayı hedeflemektedir. Ancak bu çalışmalar her ne kadar doğru bir amaçla ortaya konulmuş olsa da bazı kesimleri rahatsız edebilmektedir. Bireysel silahlanmanın önlenmesi için düzenlenen kampanyalar silah üreticileri, silah lobileri, avcılık ve hobi amaçlı silah kullanan gruplar tarafından tepki çekmiştir. Silah ticareti yapan şirketler vakfın çalışmalarına ekonomik zarar ve özgürlüklerin kısıtlanması gibi eleştirilerde bulunmuşlardır.

5.5.3 TÜSEV

TÜSEV, pek çok farklı alanda hibe programları ve eğitimler düzenlemektedir ve barış inşası, toplumsal dayanışma konuları da bu konuların arasında yer almaktadır. Yerel sivil toplum kuruluşları TÜSEV'in kaynakları adil olarak dağıtmadığı, sadece belirli bölgelerdeki STK'lara öncelik verdiklerini ya da belirli bir ideolojik eğilim taşıyan STK'ları daha çok tercih ettiklerini iddia etmiştir. STK'lar arasındaki iş birliklerinin artmasının ülkemizdeki sivil toplumun ve barış kültürünün de beraberinde artmasını sağlayacağı bir gerçektir. Ancak bu gibi iddialar STK'ların arasındaki rekabeti artırarak iş birliklerinin önüne geçme riskini artırmaktadır.

TÜSEV'in proje ürettiği bir diğer alan hukukun üstünlüğü ve şeffaflık projeleridir. İyi yönetim ve şeffaflık gibi konularda devlet kurumları ile iş birlikleri geliştirerek yürütülen projeler bazı sivil toplum kuruluşları tarafından bağımsızlık ilkesine aykırı olarak değerlendirilebilmektedir. Kamu otoriteleriyle yürütülen iş birlikleri, hükümete mesafeli sivil toplum kuruluşları tarafından güven kaybına sebebiyet verme riski taşımaktadır. Kamu ile sivil toplum arasında hassas bir denge mevcuttur ve eğer bu denge bozulursa toplumsal düzeyde tartışmaların ortaya çıkması söz konusu olabilir.

5.6. Deradikalizasyon Fonksiyonuna Katkısının Analizi

Deradikalizasyon çeşitli sebeplerle radikal eğilimler sergileyen bireylerin topluma kazandırılması süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreç aynı zamanda radikal eğilimler gösteren bireylerin topluma kazandırılması ile çatışmaların tekrar etmesinin önüne geçmek için bir yöntemdir. Bu süreçte sadece radikalleşen bireyin topluma kazandırılması değil aynı zamanda bireyin bu noktaya gelmesine sebep olan faktörlerinde ele alınması hususu önem arz etmektedir.

İHH, Umut Vakfı ve TÜSEV farklı alanlarda bu fonksiyonu direk ya da dolaylı olarak yerine getiren örnekler sunmaktadır.

5.6.1. İHH

İHH, insani yardım çalışmaları çerçevesinde çatışma bölgelerinde ve kriz altındaki topluluklarda radikalleşmeyi önlemeye yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. İHH bu çalışmalarını eğitim ve farkındalık çalışmaları, çatışma bölgelerinde psikososyal destek ve İslami değerlerin barış perspektifi ile sunulması yolları ile yürütmeye çalışmaktadır. Radikalleşmenin önüne geçmek amacı ile Suriye iç savaşı sürecinde yürütülen eğitim faaliyetleri İHH'nın gerçekleştirdiği önemli çalışmalardan bazılarıdır. Savaşın etkisi ile çöken eğitim sistemi terör örgütlerinin eğitimsiz kalan nesilleri kullanarak radikal faaliyetlerinde kullanmalarına olanak sağlamış ve bunun önüne geçmek amacı ile savaş esnasında hasar gören yetmiş bir okul onarılmış, 347 okuldaki 350binden fazla öğrencinin eğitim ihtiyaçları karşılanmış, açılan meslek edindirme kurslarından 11bin kişinin faydalanması sağlanmıştır. Ayrıca savaşın travmatik etkilerinin azaltılması amacı ile 300 bin kişiye psikolojik destek verilmiştir. Bir üniversite, 35 okul, 6 anaokulu, 1 ebeklik okulu ve 1 sağır dilsiz görme engelli okulu açılmış ve tüm bu faaliyetlerin yanında manevi değerleri destekleyen kurslar vesilesiyle 300 bin kişiye ulaşılmıştır (Suriye Faaliyet Raporu 2012-2018: 33). Suriye örneğinde gördüğümüz bu çalışmalar İHH'nın çalışmalarını yürüttüğü dünyanın farklı yerlerin de de uygulanmaya çalışılmıştır. Her ne kadar savaşın maddi ve manevi yıkımlarını bir nebze olsun onarmaya çalışılmasına destek olan bu çalışmalar zaman zaman eleştirilere de hedef olmaktadır. Bazı faaliyetlerin ideolojik ve mezhepsel bir eksene oturduğu eleştirileri yerel ve uluslararası düzeyde tartışmalara yol açmış ve çatışma bölgelerindeki radikal grupların tepkilerini çekerek güvenlik sorunlarının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum çatışma bölgelerinde çatışma esnası veya sonrasında radikalleşen bireylere dair çalışmaların önünü kesmemeli, toplumdaki her bir bireyin bulunduğu topluma fayda sağlayacak şekilde kazandırılması için çalışmalar yürütülmeye devam edilmelidir.

5.6.2.Umut Vakfı-TÜSEV

Umut Vakfı ve TÜSEV yürüttüğü çalışmalarda dolaylı olarak deradikalizasyon sürecine katkı sağlamaktadırlar bu sebeple bu bölümde ikisinin sürece dolaylı yoldan verdiği katkıları birlikte incelenecektir.

Umut Vakfı bireysel şiddetin önlenmesi ve silahsızlanma hususunda yürüttüğü çalışmalar ile dolaylı olarak deradikalizasyon sürecine katkı sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının barış

inşa edici fonksiyonlarının her birini bu üç kurum özelinde incelerken Umut Vakfı ve TÜSEV'in bahsedilen çalışmalarından dolayı yoldan bireylerin radikalleşmesine engel olmak amacı ile katkı sunmaktadır. Bireysel silahsızlanma kampanyaları, kadına yönelik şiddetle mücadele, eğitim ve hukuk alanında verilen destekler bireyin radikalleşmeye karşı daha dirençli hale gelmesini sağlamak amacı ile Umut Vakfı'nın ortaya koyduğu çalışmalardır.

TÜSEV ise dolaylı olarak sürece katkısını desteklediği sivil toplum kuruluşları üzerinden yaparak toplumsal uzlaşmaya teşvik eden faaliyetlere zemin hazırlamaktadır. Hibe programlarında toplumda kutuplaşmanın azaltılmasına yönelik yürütülecek projelere hibe vermesi, farklı gruplar arasındaki diyalogun artırılmasına yönelik projelerin teşviki, radikalleşmenin önlenmesi amacı ile hukuk devleti ilkelerini güçlendirmeyi hedefleyen politika önerileri geliştirerek bu alana katkı sağlamaya çalışmaktadır.

Radikalleşme, çatışma yaşanan bölgelerde sıklıkla karşımıza çıkan bir sorun olmuş ve sivil toplum kuruluşlarının barış inşa edici fonksiyonlarını kullanarak bu soruna dokunması ve radikalleşmenin önüne geçmek için çalışmalar yürütmesi toplumun çatışma sonrası dönemde normalleşmesi ve refahı için büyük önem taşımaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tezde sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonlarının Türkiye özelinde barışa katkısının etkisi ve katkısı araştırılmıştır. Sivil Toplum Kuruluşlarının sekiz fonksiyonu, (gözlem ve izleme, koruma, savunuculuk, grup içi sosyalleşme, sosyal uyum, arabuluculuk, servis sağlama ve radikalleşme ile mücadele fonksiyonları) kendi içerisinde tek tek ele alınarak her bir fonksiyonun sivil toplum kuruluşları tarafından nasıl uygulandığı detaylandırılarak açıklanmış ve dünyadan bu fonksiyonları uygulayan STK örnekleri verilmiştir. Bu sekiz fonksiyonun Türkiye’de yer alan sivil toplum kuruluşları tarafından nasıl uygulandığını ortaya koymak için farklı alanlarda faaliyet gösteren üç farklı eğilimden sivil toplum kuruluşları seçilmiş (İHH-TÜSEV-Umut Vakfı) ve bu sivil toplum kuruluşlarının teorik temelleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Sonrasında seçilen her bir sivil toplum kuruluşu için sekiz fonksiyonu uygulayıp uygulamadığı somut örnekler verilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Somut örnekler verirken seçilen sivil toplum kuruluşlarının faaliyet raporları, hazırlamış oldukları yayınlar, tez ve makaleler, politika belgeleri, strateji raporları taranarak bir literatür çalışması ortaya konmuştur.

Devletlerin barış inşası süreçlerinde tek aktör olmadıkları çok yollu diplomasi unsurlarından biri olan sivil toplum kuruluşlarının da bu sürece destekleyici ve tamamlayıcı rolleri ile katkıda bulundukları dünya genelinde pek çok örnekle bilinmektedir. Bu sebeple barış inşasına katkısı bakımından sivil toplum kuruluşlarının alanda yaptığı çalışmalar ve bu çalışmaların sonuçları incelemeye değerdir. Tezde Türkiye özelinde sivil toplum kuruluşlarının barış süreçlerine ne şekilde katkıda bulundukları ve bu katkıların bahsedilen sekiz fonksiyonu yerine getirme bilinci ile yapılıp yapılmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yapılan araştırmalar neticesinde Türkiye’de yer alan sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarına bakıldığında resmi verilere göre “barış inşası” tek başına bir çalışma alanı olarak yer almamaktadır. Bunun sebebinin ise özellikle geçmişten günümüze hala devam eden güçlü devlet geleneği ve barış inşası alanının devlet tarafından domine edilmesinden kaynaklanmaktadır. Vakıf kültürümüzün ağırlıklı olarak insani yardım gibi alanlarda aktif olarak çalışmalarını yürütmeyi tercih etmesi de sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarını yönlendiren bir diğer sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarında çalışmalarını bu alanda (somut barış konusuna) yoğunlaştıracak bilinçli ve yaygın bir tutum gözlenmemektedir. Yaygın bir tutum olmasa da bu alanda incelenen STK’lar arasından insan kaynağı yetiştirme ve

ilgili konuda ihtisaslaşma yönünde çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır fakat yeterli değildir.

Araştırmada ele alınan İHH, Umut Vakfı ve TÜSEV örnekleri farklı alanlarda çalışmalarını yürüten ve barış inşa süreçlerine farklı şekillerde katkıda bulunan sivil toplum kuruluşlarıdır. İHH, özellikle hizmet sağlama ve insani yardım işlevi ile çatışma bölgelerinde temel ihtiyaçların sağlanması yönünde çalışmalarını sürdürür ve toplumlar arasındaki bağın güçlenmesine katkıda bulunur. Vakıf, insani yardım ve insani diplomasi alanlarını çalışma alanlarının temeli olarak görmektedir. Aynı zamanda dünyanın farklı bölgelerinde çatışan veya çatışma ihtimali olan gruplar arasında arabuluculuk faaliyetleri de yürütmektedir. İncelenen sivil toplum kuruluşları arasından faaliyet alanları en kapsamlı STK olarak İHH karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar temel çıkış noktası somut ve özel olarak barış inşası olmasa da zaman içerisinde faaliyet alanlarını genişleterek STK'ların bahsedilen fonksiyonlarının pek çoğunu karşılayan bir profil çizmektedir. Umut Vakfı ise bireysel silahlanmanın önüne geçmek amacı ile yürüttüğü faaliyetlerde barışın kültürel boyutunun inşasında katkıda bulunmuştur. Sadece bir konuya odaklanmış ve bu konuda gerçekleştirdiği kampanya, yayınlar, eğitimler gibi yöntemlerle toplumdaki uzlaşma ve barış kültürünü genişletmeye çalışmıştır. Vakfın faaliyet alanları içerisinde olan barış ve uzlaşma başlığının altı uzun zamandır etkin bir çalışma ile doldurulamamış; bu durum barış ve uzlaşma alanında vakfın aktif çalışma yürütmediği sonucunu ortaya koymuştur. TÜSEV ise özellikle kapasite geliştirme ve savunuculuk faaliyetleri ile sivil toplumun genel yapısının güçlendirerek sosyal uyum ve barış faaliyetlerine dolaylı yoldan katkıda bulunan bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. TÜSEV, sivil toplum kuruluşları için bir bilgi havuzu oluşturarak her birinin etkinlik ve yetkinliklerini nasıl geliştireceklerini göstermeyi hedeflemektedir. Bu bilgilerden ya da yürütülen projelerden fayda sağlayan STK'lar yürüttükleri çalışmalarla barış inşası fonksiyonlarını aktif olarak kullanabilir hale gelebilirler.

Yapılan literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler ışığında ülkemizdeki sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonlarını çok daha aktif ve etkin bir şekilde kullanabilmeleri adına aşağıdaki alanlarda iyileştirmeler yapılması gerektiği kanaatindeyim:

1. İlgili mevzuat, yönetim esasına uygun olarak katılımcı bir şekilde yeniden düzenlenmelidir. Bu çerçevede savunuculuk ve barış inşası gibi alanlarda çalışan kuruluşların sahada eksiklik olarak gördüğü başlıklar mevzuata yansıtılmalıdır.

2. Siyasal iklim elverişli hale getirilmelidir. Kamu ve sivil toplum ekseninde karşılıklı güvene dayalı bilgi paylaşımı ve paydaşlık ilişkisi yapılandırılarak önyargı azaltılmalıdır.
3. Barış inşası alanında çalışan STK'ların fon kaynaklarına erişimi kolaylaştırılmalıdır. Kamu kurumları tarafından verilen ulusal fonlarda bu başlığın doğrudan yer alması sağlanmalıdır. Böylece kamunun barış inşası alanında çalışan kuruluşları teşvik etmesi mümkün olacaktır.
4. Tez, makale, kitap vb. gibi içeriklerle barış inşası alanındaki literatür geliştirilmelidir. Bu kapsamda üniversitelerin ilgili kürsülerinin ve akademisyenlerinin çalışması teşvik edilmelidir.
5. Barış inşası alanında çalışan STK'lar tarafından iyi uygulamaları ve özgün hikayeleri, yeni nesil medya araçlarını da kullanacak şekilde halkla paylaşılmalıdır. Böylece halkın bu alanı tanıması ve kabul etmesi sağlanacaktır.

Belirtilen bu beş başlıkta ortaya konacak kapsamlı çalışma ve öneriler ışığında ülkemizdeki sivil toplum kuruluşlarının barış inşası alanında daha etkili ve aktif katkılar sağlanabilir.

Türkiye’de Medeni Kanun dışında STK’larla ilgili yasal mevzuatı, 5253 Sayılı Dernekler Kanunu (2004 yılı), Dernekler Yönetmeliği (2005 yılı) ve 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu (2008 yılı) olarak ifade edebiliriz. Bu düzenlemeler, STK’ların barış inşası için yürüteceği faaliyetlere doğrudan bir sınırlama getirmemektedir. Ayrıca STK’ların bir araya gelerek ortak yürüteceği faaliyetler için “Platform” modelini önererek bir anlamda STK’ların güçlenmesini tavsiye etmektedir. Ancak yasal mevzuat uygun olmakla beraber, barış inşası alanında içerik üretme, rapor, kitap, yayın hazırlama, proje ve kampanya uygulama sürecinde STK’lar demokratik iklimden doğrudan etkilenmektedir. Çeşitli tarihlerde yaşanan darbe ve darbe girişimleri sivil toplum alanında güvensizlik oluşturmuş, halkın desteğinin istikrarını etkilemiştir. Kamu kurumlarının ve STK’ların birbirlerine yönelik yaklaşımlarının ön yargılar içerdiği çeşitli projeler de ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda en çarpıcı örneklerden bir tanesi, 2005-2006 döneminde AB destekli olarak gerçekleştirilen Sivil Toplum – Kamu İş birliği Projesi’dir (SKIP). Proje çerçevesinde sivil toplum – kamu iş birliklerinin çerçevesini çizmek üzere bir davranış ilkeleri

belgesi taslağı oluşturulmuş hem kamu yöneticileri hem de sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri bu sürece katkı vermiştir⁷.

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, vakıf, dernek ve üniversite temsilcilerinden oluşturduğu bir İstişare Kurulu ile Sivil Toplum alanına yönelik politika ve öneriler geliştirmektedir. Bu çalışma metodu, STK'ların savunuculuk kapasitesini güçlendirmekte ve barış inşasına katkı sağlama zemini oluşturmaktadır. Bu çerçevede benim tavsiyelerim, kamu yöneticileri ve STK temsilcilerinin daha fazla çalışmada partnerlik ilişkileri geliştirmeleri, iki grup arasındaki ön yargıların kırılması, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü İstişare Kurulu'nun politika geliştirme kapasitesinin güçlendirilmesi, geliştirilen politikaların uygulama süreçlerinin izlenmesi, mevzuat iyileştirme süreçlerine daha fazla STK katkısı almak için sahada kamu-STK iş birliğiyle eğitim programlarının yapılmasıdır.

Yukarıda da belirtilen kamu yöneticileri ve STK'lar arasındaki güvensizliğin bir benzeri de siyaset kurumu ile yaşanmaktadır. Pratikte bakıldığında hangi siyasi görüşe sahip olursa olsun nitelikli sivil toplum aktivistlerinin siyasetin içinde de kendisine rol bulduğu görünmekle beraber, siyasetin yerel ve ulusal düzeyde STK'ların tabanını oy potansiyeli olarak görebilmesi, STK'ların kendi çıkarları için siyasetçilerle ilişki geliştirmesi bu alanda geniş bir çatışma durumunu da beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede barış inşası alanında çalışan STK'lar politize olmakla itham edilebilmektedir. Bu durum, siyaset kurumu, sivil toplum kuruluşu ve halk arasında bir dengesizlik oluşturmaktadır. Bu kapsamda önerilerim, STK'ların siyaset kurumu ile ilişkilerinde, özellikle teklif ve öneri sunma alanlarındaki kapasitelerini geliştirmelerine yönelik eğitim programlarının hazırlanması, TÜSEV tarafından hazırlanan "Sivil Toplum Kuruluşlarının Yasama Süreçlerine Katılımı için Rehber" benzeri içeriklerle STK'ların teknik katkı süreçlerinin desteklenmesi, iyi uygulamaların yaygınlaştırılmasına yönelik projelerin geliştirilmesidir. Ayrıca ülkemizde Kamu-STK iş birliği alanında kurumsal bir yapı oluşturulmasının da faydalı olabileceği kanaatindeyim. Örneklerini AB üyesi ülkelerde gördüğümüz Ekonomik, Sosyal ve Çevre Konseyi tarzı yapılanmaların siyaset ve sivil toplum ilişkilerine yapısal bir reform etkisi yapma potansiyeline sahiptir. Bütün bu iyileştirmeler barış inşası alanında çalışan STK'ların daha etkin katkılar yapmalarını sağlarken, toplumsal kabul düzeylerini de pekiştirecektir.

Üçüncü sektör olarak da nitelendirilen STK'lar, toplumsal fayda odaklı olup iktisadi işletme sahibi olanlar dışında doğrudan gelir elde etmemektedirler. Bağışlar, aidatlar ve hibeler

⁷ <https://tusev.org.tr/wp-content/uploads/2024/06/T.pdf>

STK'ların başlıca gelirleri arasında sayılabilir. Barış inşasına yönelik çalışmalar bağımsız bir duruş, güçlü bir ekonomik yapı ve irade sahibi olmayı da gerektirmektedir. Çalışmalar ekseninde STK'lar, kimi zaman kamu yöneticileriyle, siyasetçilerle veya çıkar gruplarıyla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu çerçevede barış inşasına katkı sağlayan STK'ların güçlü bir ekonomik yapıya sahip olabilmeleri için bazı engeller bulunmaktadır. Halk doğrudan etkisini görmediği çalışmalara mali destek verme konusunda isteksizdir. Eğitim ve insani yardım dernekleri toplam bağış açısından bakıldığında en güçlü bütçelere sahip kuruluşlardır. Yaşanan siyasi kırılmalar, darbe ve darbe girişimleri halkın STK'lara mali desteğini de etkilemiştir. Bu anlamda barış inşası gibi nispeten belirsiz alanlarda çalışanların durumu daha zorlaşmıştır. Bu kapsamda barış inşası alanında çalışan kuruluşların uluslararası hibe programlarına yönelmesi kaçınılmazdır. Ancak bu fonlardan istifade etmek için de güçlü bir insan kaynağı, raporlama kapasitesi gibi ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır.

Barış inşası kavramı her ne kadar 1976'da Johan Galtung tarafından kullanılmış olsa da literatüre girdiği tarihten çok daha sonra 1990'larda ilgi görmeye başlamıştır (Dizdaroğlu, 2019). Kavramın gelişmesine ve tanımının gelişmesine katkı sağlayan uluslararası çalışma ve toplantılar bu noktada çok kıymetlidir fakat özellikle sivil toplum alanında uygulanabilirliğine dair örneklerin daha çok gündeme gelmesi, toplum tarafından sivil toplum kuruluşlarının barış inşası süreçlerine sağlayacağı katkıların somut örneklerle literatürde yer alması alana dair ilgiyi artıracaktır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi halk nezdinde sivil toplum kuruluşlarının barış inşası edici özellikleri kapsamlı olarak bilinmemekle beraber STK'lar daha çok bu alanda yaptıkları insani yardım çalışmaları ile gündeme gelmektedirler. Ayrıca ülkemizde son on yılda sivil temelli gerçekleşen darbe girişimi sivil toplum kuruluşlarına karşı güveni zedelemiş ve bu güvenin her alanda yeniden inşa edilebilmesi için şeffaf, tarafsız, bağımsız ve güvenilirliğini kanıtlamış STK'ların sayılarının artması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, N. (2020). *Karar Alma Mekanizmalarına Gençlik ve Sivil Toplum Katılımı*. İstanbul: İkadder Yayınları.
- Akpınar, A. (1997). Sivil toplum: düşünsel temelleri ve Türkiye perspektifi, Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı.
- Alliance For Peacebuilding. (2023). *Annual Report 2023*. <https://static1.squarespace.com/.../2023+Annual+Report+Design+5.14.24+V4> adresinden alındı.
- Aslan, S. (2010). “Türkiye’de sivil toplum”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 26-283.
- Balyemez, E. T. (2023). “Exploring the peace component of the humanitarian-development-peace nexus within the post-civil war North-West Syria context between 2020-2023”. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Afet ve İnsani Yardım Yönetimi Anabilim Dalı Master Tezi.
- Bozkurt, E. (2007). “Kant’ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması”. *Anayasa Yargısı*, 24, 502-521.
- Buluş, A. (2009). Sivil toplum kuruluşlarına tarihsel bir örnek: Osmanlı vakıfları. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 8, (16), 21-36.
- Council of Europe. (2007). *Non-Governmental Organisations (NGOs)*. <https://www.coe.int/en/web/cdcj/non-governmental-organisations-ngos> adresinden alındı.
- Çaha, Ö. (1994). “Osmanlı’da Sivil Toplum”. *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49(3), 79-99.
- Çaha, Ö. (2007). *Aşkın devletten sivil topluma: Transandantal*. Plato Film.
- Çaha, Ö. (2016). *Sivil toplum ve devlet* (6. baskı). Ankara: Orion Kitabevi.

- Çelik, Ö. F. (2024). “Radikalleşme – Deradikalizasyon Teorileri ve FETÖ’de Radikalleşme”. *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 289-322. DOI: 10.61314/tradddergi.1452972.
- Demirkaya, Y. (Ed.). (2018). Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi: kamu yönetiminde değişim. Hiperlink eğit. ilet. yay. san. tic. ve ltd. sti.
- Dizdaroglu, C. (2019, 13 Ekim). “Barış İnşası”. *Güvenlik Yazıları Serisi*.
- DiMaggio, P., & Anheier, H. K. (1990). “The Sociology of Non-Profit Organisations and Sectors”. *Annual Reviews*, 16, 137-159.
- Doyle, M. W. (1986). “Liberalism and World Politics”. *American Political Science Review*, 80(4), 1151-1169.
- Doyle, M. W. (1983a). “Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs”. *Philosophy and Public Affairs*, 12(3), 205-235.
- Doyle, M. W. (1983b). “Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs: Part 2”. *Philosophy and Public Affairs*, 12(4), 323-353.
- Gözen, R. (2006). *Türk Dış Politikası Barış Vizyonu*. Ankara: Palm Yayınları
- Gözübüyük Tamer, M. (2010). “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1).
- Erdoğan, N. (2020). *Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllü ve Profesyonel Çalışma*. İstanbul: İlke Yayınları.
- Erken, B. (2020). “Sivil Toplum ve Katılımın İlkeleri”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 33-53.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of peace research*, 6(3).
- Hobbes, T. (2005). *Leviathan* (S. Lim, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları / Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi.
- Human Rights Watch. (t.y.). *About Us*. <https://www.hrw.org/about/about-us> adresinden alındı.

- Işıkcı, E., & Kiraz, E. (2020). “Hibrit Savaş” Kavramının “Yeni Savaşlar” Perspektifinden İncelenmesi. *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 30(2), 253-266.
- International Peace Institute. (2010). *A New Approach? Deradicalization Programs and Counterterrorism*. <https://www.ipinst.org/2010/07/a-new-approach-deradicalizationprograms-and-counterterrorism> adresinden alındı.
- İçduygu, A. (2011). Interacting Actors: The EU and Civil Society in Turkey. *South European Society and Politics*, 16(3), 381–394.
- İlke Eğitim ve Kültür Vakfı, (2021). “Türkiye’de Sivil Toplumun Gündemi”. https://ilke.org.tr/sta/images/kya_bulten_mart.pdf adresinden alındı.
- İşbilir, C. (2022). *İslam Ülkelerindeki Çatışmaların Çözümünde Müslüman Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- İşbilir, C. (2021). “Sivil Toplum Kuruluşlarının Barış İnşası Fonksiyonları ve Türk STK’larının Barış İnşa Edici Kapasitesi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 85-126.
- Kakışım, C. (2017). “Liberalizm Çağında Barış Çalışmaları ve Demokratik Barış Vizyonu: Teorik Bir İnceleme”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 50, 27-44.
- Kavak, H. Z. (2024). *Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortadoğu ve İslam Ülkelerindeki İnsani Diplomasi Faaliyetleri*, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü.
- Kaynar, M.K. (2005). “Sivil Toplumun Kavramsal Tarihi ve Sivil Toplumla İlgili Güncel Tartışmalar”, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 1, s. 339-369
- Keyman, E. F. (2006). *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha*. Ankara: STGM.
- Keyman, E. F., & İçduygu, A. (2003). “Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses”. *Citizenship Studies*, 7(2), 219-234.

Lederach, J. P. (1997). Sustainable reconciliation in divided societies. *Washington, DC: USIP*.

Mac Ginty, R., & Richmond, O. (2013). “The Local Turn in Peace Building: A Critical Agenda for Peace”. *Third World Quarterly*, 34(5), 763-783.

Mac Ginty, R. (2015). “Where is the Local? Critical Localism and Peacebuilding”. *Third World Quarterly*, 36(5), 840-856.

Malena, C. C. (1995). *Working with NGOs: A Practical Guide to Operational Collaboration Between the World Bank and Nongovernmental Organizations*. Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/.../Working-with-NGOs> adresinden alındı.

Mardin, Ş. (1983). “Sivil Toplum”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 7, 245-257.

Marx, K., & Engels, F. (1976). *Marx & Engels Collected Works Vol 06: Marx and Engels: 1845-1848*.

OECD, (2024). “The Humanitarian-Development-Peace Nexus and Forced Displacement Progress Insights and Recommendations For Operational Practice”, OECD Development Policy Papers, No.57 https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/11/the-humanitarian-development-peace-nexus-and-forced-displacement_76f8c006/3e493170-en.pdf adresinden alındı.

Oğuzlu, T. (2019). “Uluslararası Siyasal Teori”, der.Ramazan Gözen. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Ortaylı, İlber (2000), *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Özkeçeci-Taner, B. (2019, 7 Ekim). “Demokratik Barış”. *Güvenlik Yazıları Serisi*. <https://trguvenlikportali.com/.../DemokratikBaris> adresinden alındı.

Paffenholz, T. (Ed.). (2010). *Civil Society & Peacebuilding*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Richmond, O. P. (2006). “The Problem of Peace: Understanding the ‘Liberal Peace’”. *Conflict, Security & Development*, 6(3), 291-314.

Sağlam, M.T. (2019). Türkiye’de sivil toplumun tarihi gelişimi ve sivil toplumun örgütlü yapısı olarak STK’lar, *Turkish Studies- Social*, 15(1), 591-610. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.39349> adresinden alındı.

Sarıbay,A.Y., “ Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, Global Yerel Eksende Türkiye, E.Fuat Keyman, Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

Search For Common Ground. (2024). *Impact Report 2024*. <https://a-impact-report-2022.vev.site/impact-report-2024> adresinden alındı.

Schmid, A. P. (2013). *Radicalisation, De-radicalisation, Counterradicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. The Hague: International Centre for Counter-Terrorism.

Türkiye Sivil Toplum Gelişim Endeksi. (2023). Yaşama Dair Vakfı, ADHOC Araştırma Danışmanlık Eğitim Ltd.ŞTi.

TÜSEV. (2011). *Sivil Toplum İzleme Raporu*. <https://tusev.org.tr/.../SivilToplumIzlemeRaporu> adresinden alındı.

TÜSEV. (2023). *Kahramanmaraş Depremleri ve Sivil Toplum Gözlem Notları II*. <https://tusev.org.tr/.../Kahramanmaras-Degerlendirme-Raporu.pdf> adresinden alındı.

TÜSEV. (2024). *Faaliyet Raporu*. <https://tusev.org.tr/wp-content/uploads/2024/06/FR2023.pdf> adresinden alındı.

Yeni Toplumsal Hareketler. (2012). (2. baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu (IFRC). (2017). *Annual Report 2017*.

Umut Vakfı. (2024). *Bireysel Silahsızlanma Raporu*. <https://www.umut.org.tr/.../BireyselSilahsızlanma.pdf> adresinden alındı.

Umut Vakfı. (2023). *Türkiye Silahlı Şiddet Haritası Raporu*. <https://www.umut.org.tr/umut-vakfi-turkiye-silahlı-siddet-haritasi-2023/> adresinden alındı.

İHH. (2018). *Suriye Faaliyet Raporu (2012-2018)*. <https://ihh.org.tr/.../Suriye-Faaliyet-Raporu> adresinden alındı.

İHH. (2022). Faaliyet Raporu. <https://ihh.org.tr/public/publish/0/174/ihh-yillik-rapor-2022.pdf> adresinden alındı.

İHH. (2023). Faaliyet Raporu. <https://ihh.org.tr/public/publish/0/186/ihh-yillik-rapor-2023--web-1.pdf> adresinden alındı.

Wanis-St. John, A., & Kew, D. (2008). “The Missing Link? Civil Society and Peace Negotiations.” *International Negotiation*, 13(1), 1-28.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Neyir AKBULUT	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite:	Sabancı Üniversitesi
Fakülte:	Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Bölümü:	Toplumsal ve Siyasal Bilimler
Yüksek Lisans	
Üniversite:	Marmara Üniversitesi
Enstitü Adı:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı:	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı:	Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları
Makale ve Kitaplar	
1-Karar Alma Mekanizmalarına Gençlik ve Sivil Toplum Katılımı, İstanbul: İKADDER Yayınları, 2020	
2- Karar Alma Mekanizmalarına Kadın ve Aile Odaklı STK Katılımı, İstanbul: İKADDER Yayınları, 2023	
3- Temel Kavramlarla Sivil Toplum: Sektörün Kaleminden, “Uluslararası Karar Alma Mekanizmaları ve Sivil Toplum Katılımı” Nobel Bilimsel Eserler, 159-170, 2024, 2. Basım	